

DEO AVSPICE,
DISSERTATIONEM PHILOLOGICO-THEOLOGICAM
DE

ΑΥΤΡΩΙ REDEMPTIO- NIS HUMANÆ,

Oder :

Vom Löse-Geld menschlicher Erlösung/

EX PARALLELISMO LOCORVM

Jesa. LIII. vers. in primis 10. & 1. Petr. I. v. 18. 19.

NATAM,

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,

D O M I N O

GVILLIELMO HENRICO,

DVCE SAXONIÆ, JULIACI, CLIVIÆ, MONTIVM,
ANGARIÆ, VVESTPHALIÆ,

RELIQUA;

SVB PRÆSIDIO

JOHANNIS ANDREÆ DANZII,

S. S. TH. D. EJVSQVE AC SACR. ET ORIENT. LINGV.

P. P. O. ET H. T. FACVLT. THEOL. DECANI,

IN AVDITORIO THEOLOGICO

PVBLCIE DEFENDET

AVTOR

JOHANNES MONETA,

ROSEN. PRVSS. S. S. THEOL. C.

J E N Æ,

A. R. S. M DCC XX. AD DIEM VIII. JUNII.

LITERIS JOH. BERNH. HELLERI.

ATTPQI REDEATTO
MISSIVANA

30m 20p Gold Medal

GUILLERMO HENRICO

JOHANNIS ANDRE DANZ

JOHANNES MONETA

LITRAPHON BRUNN HELLER

INCLYTÆ GEDANENSIVM REIPVBLICÆ

ILLVSTRI DOMINO

BURGGRABIO

REGIO,

PER-MAGNIFICO,

MAGNIFICIS, GENEROSIS, MAXIMEQVE STRE-
NVIS, AMPLISSIMIS, CONSVLTISSIMIS

DOMINIS,

DNO. PRÆSIDI, PRÆ-CON-
SVLIBVS, CONSVLIBVS

UTRIUSQUE CIVITATIS,

ET

SYNDICIS,

VIRIS
UNDIQUAQUE MERITISSIMIS, MERITIS,
DOMINIS AC PATRONIS MEIS
GRATIOSIS,

LUCUBRATIONES HASCE JENENSES,
IN DEVOTI ANIMI TEKMHPION,
CUM VOTO

VITÆ AC FELICITATIS PERPETVÆ,

INSCRIBIT

DEVINCTISSIMUS AUTOR.

DOMINI GRATIOSI,
MÆCENATES AC PATRONI MAXIMI!

*Si non sum nescius, pro salute ac
securitate Reipublicæ VESTRAE,
cujus periculum hac tempestate o-
mnis fere Europa adire videtur, tot
tantisque negotiis quotidie VOS
obsideri; ut eorum numerum diffi-
culter aliquis ineat, mihi vero dissertationem hanc,*

ILLUSTR. NOMINIBUS VESTRIS inscriptam,
tanquam per cuniculos offerre integrum sit. Atta-
men connata gravitati VESTRAE erga omnes facilitas,
in spe mea me confirmat, aequi bonique a VOBIS id
consultum iri, quod audeo: dummodo causam, quæ ad
illud me stimulavit, exposuero. Hæc vero in sola
pietate, erga VOS, PATRIAE PATRES! sita est. No-
lo jam altius repetere, quanta VOS semper non solum
rerum Politicarum, verum etiam Ecclesiasticarum cu-
ratenuerit. Nam vereor, ne, si eandem adumbrare sal-
tem vellem, (ut ne dicam, pro meritis enarrare), lingua
mea me prius distituat, quam essem orsus. Sic igitur
prolixam saltem VESTRAM in Musas propensionem
nunc attigisse, mihi sufficiat. Quem enim latet magni-
ficus ille in literas, earumque cultores, favor? sane, lo-
quitur eundem Illustre illud, quod apud VOS est, Mu-
sarum Emporium, celebre istud Gymnasium, (ut alia
silentio jam præteream); cujus olim me quoque mem-
brum fuisse, atque ita munificentiae VESTRAE parti-
cipem factum esse, cum voluptate, & pia mentis vene-
ratio.

ratione saepe recordor. Imo non solum tunc primum,
sed jam inde ab ætatis meæ primordiis, felicissimi regi-
minis VESTRI fructus in me sunt derivati. Post-
quam enim inclytum illud Gedanum infantem me ac-
ceperat, provida PATRUM CONSCRIPTORUM ac
sapientissima Reipublicæ suæ administratione, adhuc
perpetua pace felix; eundem huc usque ita fovit & a-
luit, ut, si non ortu, educatione tamen, verissima Pa-
tria mihi dicendum sit. Quare piæ gratitudinis mo-
numentum, hac ipsa dissertatione, publice jam extare
jubeo, iisdemque, quos Gedanum ceu NUMINA SUA
colit, eam inscribere sustineo: rogans & obsecrans, ut,
si forte temerarium visum fuerit, quod levi huic char-
tæ tam libere, ILLUSTR. NOMINA VESTRA præ-
ponere sum ausus, ut ne indigne feratis. Quoniam eo
ipso labori meo, in se certe exiguo, magnum pondus
acquiri posse, aliorum exemplis edoctus, rectissime ar-
bitratus sum. Deus interea VOS, MAECENATES
ac PATRONOS MAXIMOS, florentes perpetuo servet,
Consiliisque VESTRIS sapientissimis, pro incolumi-
tate

*tate Rei publicæ susceptis, eventus ex voto felicissimus
semper respondeat. Et quicquid ad ILLUSTR. FA-
MILIARUM VESTRARUM Gloriam ac Splendorem
pertinet, ultro affluat ac cumuletur. Tandem quod
supereſt, FULGENTIſſIMA PATRIAE SIDERA,
Gratia VESTRA florere me, benevole permittite; ſi
quidem tanto favore proſequendus videbitur,*

DOMINI GRATIOSI,

MÆCENATES AC PATRONI MAXIMI!

ILLUSTR. NOMINUM VESTRORUM

**CLIENS PERPETVVS AC
DEVOTISSIMVS**

JOHANNES MONETA.

בש"ק הקנה

PROOEMIUM.

Am arduum, tamque excellens fuit redemptionis humanæ negotium, ut omnes vires, omnes conatus hominum prorsus excederet. Ejus rei testimonium habes in Psal. XLIX. 8. 9. quando dicitur: אִחַ לֹא פִדְיוֹן יִפְדֶּה אִישׁ לֹא יִתֵּן לֵאלֹהִים כִּפְרוֹ: וְיִקַּר פְּדִיוֹן נַפְשׁוֹ וְחָרַל לְעוֹלָם: h. e. *fratrem*

nullo modo redimere potest quisquam, nec dare Deo redemptionis ejus pretium. Est enim cara redemptio vitæ eorum: unde cessabit in æternum. Evidentissime his ipsis à Spiritu S. illi confutantur, qui in auro ponunt spem suam atque fiduciam (1). Quoniam nihil tandem frugis aut emolumenti iisdem exinde sperandum est. Nullus enim, etsi divitiis nemini sit secundus, maximis suis thesauris id efficere potest, ut vel fratrem suum, vel amicum omnium charissimum, & quasi cunctorum secretorum arbitrum, à morte temporali, ne dicam æterna, redimat. Nulla profecto inter vanas hujus mundi opes, & delicta,

A

(1) Job. XXXI. 24.

licita, quibus infinita Dei iustitia à malitioso hominum grege est laxa, datur proportio. Quare considerans hæc Psalmi autor, non nisi verissime scripsit: ויקר פריון נפשם וחרל לעולם *cara enim est redemptio vitæ eorum, unde cessabit in æternum.* Notandum vero utique est, Judæos, qui nihil magis amant, quam Christianis contradicere, eorumque fidem refellere; in hoc tamen amice cum his conspirare, scilicet: in nullius hominis potestate situm esse, ut confratres suos ab imminente mortis æternæ periculo liberare queat. Sic enim, ubi hoc loco R. Salomo ben MELECH (2) super vocem ויקר commentatur, scribit: כלומר שלא יהיה ולא ימצא וכן ודבר ה' היה יקר בימים *vult dicere: quod non futurum sit, neque inveniatur in rerum natura, sicuti (1. Sam. III. 1.) dicitur: & verbum Dei pretiosum erat in istis diebus, i. e. non fuit inventum verbum vaticinii.* Similia his sunt ista ABEN-ESRÆ (3): וזה הממון מה יועילנו והנה הויה *אין איש פודה אחיו מהמות ולא עוד רק גם נפשו על כן ויקר פריון והטעם וחרל שלא יהיה זה לעולם: i. e. hic ergo mammon quid prodest nobis? ecce enim non est vir, qui redimere possit fratrem suum a morte; imo nequidem animam suam, (seu se ipsum). Propterea (dicitur:) pretiosa omnino est redemptio. Et sensus (vocis) חרל est, quod talis (redemptio) non futura sit in æternum.* R. Sal. ISAACIDES (4) fatetur: יתקר פריון נפשם מכל הויה *pretiosior est redemptio animæ eorum omnibus opibus.* Opes ergo, quarum in versu præcedenti 7. fit mentio, omniumque hominum conatus, in negotio tam magno nihil quicquam valent. Dicitur enim נח לא *fratrem non redimendo redimet quisquam, unquam;*

(2) in Michlat Jophi Ps. XLIX.
fol. 728. b.

(3) vid. Bibl. Buxtorfiana h. I.

(4) vid. Bibl. Buxtorf. h. I. ibid.

quam ; licet id vel maxime tentaret. Universalem hanc impossibilitatem evincit tum adverbium negandi **לֹא**, nomini **וְלֹא** præpositum ; tum locutio illa Scripturæ S. alias solennis, quando infinitivus tempori finito, tam in oratione affirmativa, quam negativa, ad maiorem certitudinem indicandam, præponi solevit (5). Ergo, licet in *mundanis* negotiis aliquando multum, imo fere omnia, ut imprimis hac nostra tempestate, pecuniæ efficere queant : in *divinis* tamen nullus earum habetur respectus. De tali quippe redemptione in hoc Psalmo sermo est, quæ intercedente aliquo **לֹאֲרֵעַ** fieri debet, quod Deo in satisfactionem pro læsione justitiæ ejus dandum foret : quemadmodum hoc voces **כֶּפֶר** & **פֶּדְיָה** clarissime evincunt. Ut captivus libertatem sibi reddendam, stato certo pretio, pro ratione delicti & aliarum circumstantiarum sufficienti, vindicare tenetur : ita **לֹאֲרֵעַ**, quod justitiæ divinæ exhibendum est, liberare nos debet a morte & damnatione æterna, Deumque prorsus propitium nobis reddere. Necesse igitur est, ut etiam ad hæc præstanda sit sufficiens, & adæquatam : alias nostra redemptio in fenum abiret. Tale vero **לֹאֲרֵעַ** in toto orbe nusquam invenitur. Quanto vero magis redemptio humani generis a parte hominum impossibilis fuit ; tanto magis a parte Dei erat necessaria : quoniam infinita ejus misericordia obstabat, quo minus genus humanum adeo misere penitus periret. Nimirum, quia in Adamo omnes peccarunt (6), omnibus etiam mors ac damnatio æterna ex-

A 2

pe-

- (5) vid. Dn. Præsidis Interpr. Ebr. Chald. §. 133. §. 108. n. 2. it. §. 96. Sal. GLASSII Philol. S. p. m. 628. Can. 37. & p. 722. Can. 19. De vocibus autem **לֹא** & **וְלֹא** quam expositionem & significationem in hoc Ps. loco patiantur, vid. Interpr. cit. §. 31. 32.
- (6) conf. Petr. MUSÆI diss. ad Rom. V. 12. ad verba : *in quo omnes peccarunt*. Kil. 1674. it. Magn. BUDDEI diss. ad eundem locum de Hamartigenia. Jenæ 1707.

pectanda erat. Sed ecce! Deus, qui non vult mortem peccatoris, jam inde ab æterno apud se constituit, ut, quemadmodum *per unum hominem peccatum in mundum introit, & per peccatum mors*; ita etiam per unius obedientiam iusti constituerentur multi (7). Hinc *filium suum in mundum misit, non ut eundem judicaret, sed salvaret, & quæreret quod perierat*, Joh. III. 17. Et huic æterno Patris decreto Filii voluntas ex asse conformis fuit. Siquidem ipse facere voluntatem divinam delectabatur (8). Hoc vero est, quod in præsentī dissertatione fusius enarrare, ad parallelismum locorum indicatorum mihi proposui, scil: *universum genus humanum per Christum a maledictione & damnatione æterna esse redemptum. Cave vero dicas cum Socinianis, redemptionem nostram non esse proprie & stricte sic dictam; sed tantum liberationem qualemcunque.* Quoniam contrarium ex Scriptura S. apertissime patet. Siquidem illa redemptionem nostram per interveniens *λύτρον* contigisse, diserte multoties docet; ut postea patebit. Hoc *λύτρον* vero redemptionis humanæ Christus persolvit: quando pro hominibus passus est & mortuus, quod ex Esa. LIII. imprimis comm. 10. & I. Petr. I. 18. 19. collatione demonstrare annitar. Certe tam clara sunt hæc loca, ut nonnisi summa injuria ab aliquibus in dubium vocentur. Et Jesaias quidem, vel ob solum istud caput, quo utrumque Messiae statum vivis quasi coloribus depinxit, Autoribus sæpe *Evangelista V. T.* dici meretur, & dictum hoc caput quasi *professio fidei ejus* nominari potest. Methodus tandem, qua in hac dissertatione incessurus sum, hæc erit: ut vindicato prius sensu a Spiritu S. in utroque loco proxime intento, & ab omnibus detorsionibus libe-

(7) conf. J. A. SCHMIDII diss. de collatione Adami primi & secundi. Helmst. 1702.

(8) Psal. XL. 9.

liberato ; postea thesi mea tum ex his locis, tum etiam rationibus aliunde petitis, corroborata ; hæreticorum errores, suo quemque loco, & quam breviter licebit, confutem, veritatemque pro virili defendam. Deum vero supplex, antequam ipsum opus aggrediar, rogitō, ut mihi gratia sua illuminante adesse clementissime velit, totumque opusculum in suum convertat honorem !

§. I.

Illa Scripturæ S. effata, quæ fundamenti vicem dissertationis hujus sustinent, & ante omnia examinanda erunt, quoniam ex utroque fœdere sunt desumpta ; hinc eadem etiam, non solum prout ibi in fontibus suis leguntur, sed ad hæc quoque, ut ab aliis in unum alterumque idioma sunt translata, in limine statim hic apponere juvat. Et id quidem ad majorem rei evidentiam, & bonam methodum observandam. Prius vero eorum occurrit apud JE. SAIAM, & quidem in Prophetiæ illius Cap. LIII. comm. 10. ita sonans :

וַיְהוָה חָמֵץ וּכְאֹ הָחֲלִי אֶם תִּשִּׁים אֶשׁ נַפְשׁוֹ יִרְחַח
וְדַע יֶאֱרֹךְ יָמִים וְחָמֵץ יִהְיֶה בִּידּוֹ יִצְלַח :

Hæc ex versione JUNII & TREMELLII ita fluunt:

At Jehovah delectatus conterere ipsum, morbo affecit, quandoquidem exponebat se ipsum sacrificium pro reatu ; dicens, videbit semen, prolongabit dies : & delectatio Jehova per eum prosperabitur.

Sed B. LUTHERUS hoc modo interpretatur:

Aber der HErr wolte ihn also zerschlagen mit Kranckheit. Wenn er sein Leben zum Schuld-Opfer gegeben hat/ so wird er Saamen haben/ und in die Länge leben / und des HErrn Vornehmen wird durch seine Hand fortgehen.

Posterius in divi PETRI Epist. I. cap. I. vers. 18. 19. habetur:

Εἰδότες ὅτι ἔ φθαροῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώτητε ἐκ τῆς μαλαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς παρρησιασθέντες. Ἀλλὰ τιμίῳ ἀμαρτίῳ ὡς ἀμνὸς ἀμώμῳ καὶ ἀσπίλῳ Χριστῷ.

BEZA.

Ut qui sciatis, vos non corruptibilibus rebus, argento vel auro fuisse redemptos ex vana illa vestra conversatione, a patribus tradita;

Sed pretioso Sangvine, utpote agni inculpati, & incontaminati, nempe Christi.

LVTHERVVS.

Und wisset / daß ihr nicht mit vergänglichem Silber oder Golde erlöset seyd von eurem eitelen Wandel/ nach väterlicher Weise;

Sondern mit dem theuren Blute Christi/ als eines unschuldigen und unbefleckten Lammes.

Jam, si quis hæc loca probe ad invicem comparaverit, non poterit, quin fateatur, habere se hæc ut vaticinium de redemptione hominum per Messiam instituenda, & testimonium complementi, scil. homines etiam re vera per Christum esse redemptos: atque ita divum Petrum id tanquam factum asserere, quod suo ævo Jesaias ceu futurum, vi revelationis Divinæ prædixit, & ex voluntate ac mandato Dei O. M. etiam literis consignavit.

§. II. Attamen optandum utique foret, ut quæ modo dixi,

dixi, omnibus etiam ita viderentur ! tunc enim innumeris eruditi disputationibus superfedere possent. Verum Judæis, recentioribus præcipue, hæc nondum satis evicta esse videntur: ideoque Christianos petitionis principii postulant, dum eos id supponere clamant, quod ad huc in quæstione & controversia est positum. Videlicet in dicto ex Jesaia a nobis allato, materiem amplissimam Christianorum Sententiæ contradi- cendi, Judæi invenisse sibi persuadent, eamque hic etiam pro more suo, ex hoc præcipue argumento evertere allaborant: quod isto Jesaiæ vaticinio nequaquam de *Messia* sermo sit; cum talia ibi occurrant, quæ nullam in Messiam, quem adhuc frustra expectant, ex sua hypothese applicationem patiuntur. Sed præfracte errant, & veritati Divinæ tam frivole reluctantur, ut verear, ne cum ingenti suo damno olim ferendo faci- ant, ubi perversa & impia eorum hypothesis re ipsa satis con- futabitur, quando eos judicatum veniet ille, quem confixe- runt. Et certe, quod jam in specie illum Jesaiæ locum con- cernit, tam *illustre* in eo de Messia patiente continetur *vaticini- um*, ut eo nec amplum magis, nec perspicuum alibi in Prophetia *Messia* patientis detur facile theatrum (1): ita quidem, ut HIE- RONYMO (2) Jesaias hic non tam Prophetam, quam potius E- vangelistam egisse videatur; dum passionem Christi adeo gra- phice descripsit, ut ejus *spectator*, non tantum *pronunciator* fuisse credatur (3). Sed Judæis longe alia sedet mens, dum ipsi

(1) Verba sunt Aug. VARENI in Comm. super Esaïam Part. III. p. 248.

(2) In Prolog. ad Paul. & Eustach. Huic junge AUGUSTINUM de Civit. Dei lib. 18. cap. 29. it. Lud. MARACCII Alcoranum Tom. prior. part. III. p. 68. ubi dicit: Jesaiæ c. 53. quod incipit: *quis credidit auditui nostro?* est verius historia, quam prophetia de passione ac morte Christi.

(3) vid. Laur. FABRICIVS in tr. de Partition. Cod. Ebr. p. 103. &

ipsimet etiam inter se non conveniunt, quodnam hujus capitis Jesaiani objectum sit constituendum? Nam quidam illud de *Mose*, (ut R. ALSCHECH); quidam de Rege *Josia*, (ut A. BARBANELL); alii de *Jeremia*, (ut R. SAADIA GAON, & cum hoc HUGO GROTIUS); plerique tamen, & potissimum JUDAEI RECENTIORES, id de *populo Judaico inter gentes varie vexato*, explicare allaborant (4). Ut mireris haud injuria, quam minus feliciter aliquando hujus loci sensum quisque in suam partem flectat, imo torqueat. Quare non immerito HULSIUS (5) hoc caput *carnificinam Rabbino- rum* vocat. Quoniam, ipsis fatentibus, se facile ex Scripturis Prophetis extricare potuissent; modo Jesaias tacuisset. Et FORERIUS asserit: *Se non videre in tota Scriptura S., quibus plus Judei torqueantur, quam hoc Jesaiae capite* (6).

§. III. Sed ere erit, fusius paulo in Judæorum controversias inquirere, quarum prima origo in initio vaticinii nostri, & quidem in verbis *הנה ישכיל עבדו* *ecce prosperabitur Servus meus*, quærenda est. Leguntur hæc in capite Prophetiæ Jesaianæ LII. 13. & simul vaticinium nostrum de *Messia* patiente ordiuntur. Et sane, parum caute factum est, quod hæc apta sponte sua & connexa, ac cohærentia (7), neglecta argu-
men-

104. Celeb. Joh. Henr. MICHAELIS diss. de Jesaia Propheta ejusque vaticinio. §. 7. Prod. Halæ. 1712. conf. quoque Aug. PFEIFFERI dubia vexata, p. 817.

(4) vide eundem loco citato, & præterea Joh. MICHAELIS diss. de Jesaiae cap. 53. Gryphisw. 1661.

(5) In Theologia Judaica p. m. 318.

(6) sup. h. l.

vid. Crit. Sacr. Tom. II. p. 2879.

(7) Quoniam

enim distinctio Bibliorum in capita inventum ac opus hominum est, in objectis dividendis non semper satis accuratum: hinc factum est, ut dividenda sæpe conjunxerint, & conjungenda diviserint, sicut etiam hoc loco. conf. Joh. LEUSDENII

menti serie & autoritate VETERUM, a cap. Jesa. LIII. divelluntur, juxta ABARBANELIS distinctionem : quoniam hoc modo separantur ab invicem, quæ erant conjungenda. Quare melius fecere veteres, qui verba cap. LII. 13. seqq. cum iis, quæ cap. LIII. sequuntur, (quia circa unum idemque objectum interrupta serie ad finem usque postremi capitis versantur), conjungere (8). Jam non conveniunt inter se Judæi de objecto hujus vaticinii, & quis per illum *servum Dei* hoc loco sit intelligendus ? ut jam observatum a nobis est. Nimius essem, si omnes eorum opiniones quasi ex instituto hic examinare vellem, cum non solum hac in re multi magnique nominis VIRI (9) mihi jam otium fecerint; sed etiam præsens

B

pro-

Philol. Ebr. p. 29. & Philol. Ebr. Græc. p. 17. Laur. FABRICIUM de Partit. codicis Ebr. p. 30. 31. Aug. PFEIFFERI Crit. S. p. m. 12. it. Ejusd. Antiqu. Ebr. selectas cap. 24. §. 4. p. 195.

(8) Qui sunt JUSTINUS in Apol. 2. & in Dial. cum Tryph. AUGUSTINUS de Civit. Dei lib. 18. cap. 29. ORIGENES contra Celsum lib. I.

(9) Puta Marf. FICINUS de relig. Christ. cap. 27. Operum suorum Tom. I. p. 41. seq. Abr. CALOVIUS in Bibl. Illustr. V. T. Tom. II. p. 249. seq. Aug. PFEIFFERUS in dubiis vexatis p. 817. seq. Raym. MARTINI in pugione fidei adversus Mauros & Judæos p. m. 389. it. p. 536. 410. 860. seq. Mich. WALTHERUS in Harmon. Bibl. edit. in fol. p. 367. seq. Theod. HAKSPANIUS in disf. Theol. Philol. Syllog. p. 560. seq. nec non in Miscellaneis, & in specie in Cabbal. Jud. p. 344. seq. Anton. HULSIUS in Theol. Judaica, p. m. 318. Joh. HOORNBEEK contra Jud. lib. 6. c. 1. p. 407. seq. Joh. LEUSDENIUS in Philol. Ebr. mixto, p. 122. J. C. WAGENSEILIUS in telis igneis Satanæ, in confut. Carminis Lipman. p. 631. & 632. Constant. l' EMPEREUR ab OPPYCK in tr. super hoc caput, contra Isaac. Abarban. & R. Mos. Alschechum: Joh. MULLERUS in Judaismo p. 655. seq. it. 631. seq. Christ. HELVICUS disput. Giesf. Tom. IV. disp. 14. p. 345. seq.

propositum id exigere non videatur. Interim tamen, in quantum ad hoc opus fuerit (10), clarissimam præ aliis Judæorum de hoc loco hypothesin prolixius paulo disquirere animus est: reliquas vero nominasse modo, & earum confutatores indicasse sufficiat.

§. IV. Istud itaque Judæorum interpretamentum, quo *populus Judaicus hinc inde dispersus* objectum hujus vaticinii constituitur, plurimos præ reliquis omnibus patronos sibi vendicavit, adeoque etiam coeteris est celebrius. Sed ipsi Rab-
bini audiendi erunt. Videlicet R. David KIMCHI ad h. l.

ita scribit (11): הנה ישכיל עבדִי הפרשה הזאת נאמרה על גלות ישראל וקרא אותו עבדִי כמו שאמר ואתה ישראל עבדִי יעקב אשר בחרתיך אמר הנה יבא עת שיצליח עבדִי i. e. Ecce prosperabitur Servus meus.

Hæc Sectio dicitur de captivitate Israelis. Vocat autem eum servus meus, quemadmodum dicit (Jesa. XLI. 8.): & tu Israel, serve mi Jacob, elegi enim te. Dicit: ecce! veniet tempus, quod felicem faciet servum meum, ut altus sit & valde excelsus. Accedit R. Sal.

ISAACIDES הנה ישכיל עבדִי הנה באחרית הימים (12) יצליח עבדִי יעקב צדיקים שבו: h. e. Ecce prosperabitur Ser-
vus

Aug. VARENIUS in Comm. sup. Jesa. Part. III. p. 248. seq. Jac. WELLERUS in Comm. pecul. sup. Jesa. 53. Seb. SCHMIDIUS in Comm. sup. Jesaiam, it. in Colleg. Bibl. priori V. T. p. 307. Petr. Dan. HUETIUS in demonstr. Evang. Prop. 7. p. 541. seq. Edit. Lips. MUNSTERUS, FORERIUS & alii; quos vide in Crit. S. Tom. II. p. 2863. seq. adde Joh. MICHAELIS diss. sup. hoc caput supra citatam, scil. §. II. n. 4.

(10) Scil. ut fundamentum eorum, quæ adhuc proferenda sunt, solide confirmem; quod vero fieri non potest, nisi constet, Jesaiam hic de nullo alio vaticinari, quam de solo Messia.

(11) vid. BUXTORFII Bibl. fol. 497. b.

(12) Ibidem.

vus meus. *Ecce! novissimis diebus prospere aget servus meus Jacob, justi scil. qui ex eo sunt.* Nec non R. ABEN-ESRA (13) inquiens:

זאת הפרשה קשה מאד אמרו בעלי פלוגתינו שהו"א רמז לאלהיהם ופשוט עברי הגוף וזה ל"א יתכן כי הגוף ל"א h.e. *Hac sectio est difficilis valde. Dicunt ad-*

versarii nostri (Christiani), quod innuat Deum ipsorum, (Messiam scil.). Explicant vero vocem עברי (servus meus) de ipsius corpore. Sed hoc inconveniens est: corpus enim non intelligit, etiam quando homo vivit. Postea addit: והנה טעם עברי כל מי

שהיה בגלות מישראל והו"א עבר השם ורבים פירשוהו על משיח בעבור שאמרו קדמונינו ז"ל כי ביום שחרב בית המקדש נולד משיח והוא אסור בזקים והנה אין טעם לפסוקים רבים נכוח וחדל אישים מעוצר וממשפט לוקח ויתן ארז רשעים קברו ומר טעם יראה זרע יאריך ימים:

i. e. *Ecce autem! sensus vocis servi respicit unumquemque ex Israele, qui in captivitate est, & est servus Dei.* Multi Doctores etiam

interpretantur de Messia: quia dicunt majores nostri pia memoria, quod in die, quo desolabatur domus Sanctuarii, natus fuerit Messias, sitque compedibus vinctus. Sed ecce! in aliquot verbis hic sensus obtinere non potest, ut quando dicitur: contemptus & abjectissimus virorum (v. 3. cap. 53.); a coarctatione & iudicio tollitur (v. 8.); posuit cum improbis sepulchrum ipsius (v. 9.).

Et quis sensus esset in illis? videbit semen, & prolongabit dies (v. 10.). Neque aliter sentit ABARBANEL, dum ita scribit (14):

זהו החלק הראשון שבו יספר הנביא ההצלחות שיגיעו לאומה בזמן גאולתה וענינו כי לפי שיער הנביא למעלה על גאולתם כמו שאמר כי לא בחפזון תצאו זכר אחריו המעלות אשר תכה אליהם עם ישראל בזמן גאולתם וקראו עברי לפי

B 2

(13) Ibidem in Bibl. Buxtorf. fol. 519. col. 1. post med.

(14) In Commentario in Prophetas posteriores, fol. 79. col. 1. l. 54. apud CONSTANT. 1^r EMPEREUR l. c. p. 65.

לפי שסבל הגלות שנים רבות ועצומות על דבר כבוד השם יתברך ולא עזב תורתו ומצותיו ועבודתו כעבר הנאמן h. e. *Hac pars prima est, qua narrat Propbeta prosperos successus, qui Israelitica genti, tempore redemptionis sue, obvenient. Postquam enim superius Propbeta de redemptione testimonium perhibuisset, dicens: non per festinationem exhibitis (Jesa. LII. 12.); mentionem postea facit dignitatum, quibus cohonestabitur populus Israeliticus tempore redemptionis. Vocat ipsum servus meus, quia sustinuerat Exilium hoc gravissimum annis plurimis pro gloria Dei; neque tamen a lege ejus, præceptis & sacro cultu defecit, prout fidelem servum erga Dominum suum decet. &c. Et hi quidem de toto Israele Jesaiam explicant. Placet tamen R. LIPMANNO, solos justos ex Israelitis hic intelligere (15). Verba ejus sunt sequentia: אין הפירוש כאשר דימו שישכיל עבדי קאי על אדם אחר אלה הוא קאי על כלל אחר שיש בו רבים וגו': h. e. *Expositio verborum: prosperabitur servus meus, non est, ut aliqui sibi imaginantur, de uno aliquo individuo, sed de uno complexo, in quo sunt multi. &c. Paucis interjectis, pergit: וכן עוד בהרבה מקומות קורא ישעיה כל ישראל בלשון יחיד עבר ואתה ישראל עבדי וגו': h. e. Sic amplius in multis aliis locis nuncupat Jesaias totum Israel nomine unius, eum vocans servum. v. g. & Tu Israel serve mi, (Jesa. XLI. 8.). Tandem quæ vera sit ejus mens, explicat his verbis: לכן הכי פירושו הנה ישכיל עבדי על ישראל קאי שקרוין עבדי בלשון יחיד כדפירשתי אבל לא על כל ישראל כי אם על הצדיקים שבהם כי הרשעים שבהם אינם בכלל עבדיו שהרי אינם עובדים אותו כשורה: h. e. *sensus itaque verborum: prosperabitur servus meus, respicit Israe-***

(15) In נצחון ס' num. 236. f. 131. a. l. 10. seqq. vid. quoque HULSH Theol. Jud. p. m. 342. seq.

Israelem, qui in numero singulari vocatur servus, sicut exposui. Non tamen totum Israelem; sed solos Justos in Israele. Nam impii inter illos servorum Dei numero non accensendi sunt: quia ipsi, uti decet, non serviunt. Præterea vero eo impudentiæ hic Rabbinus processit, ut detestabiles plane blasphemias in eos evomat, qui hunc Jesaiæ locum de Messia explicare fatagunt. Excerptit eas ex LIPMANNI libro נצחון MUNSTERUS, & easdem una cum responsione & refutatione Ebraica adjecta, suis commentationibus super Jesaiam, & præcise Cap. LIII. inseruit. Hinc actum agere jam supersedeo, & lectorem cupidum ad eundem remitto (16).

§. V. Sed quemadmodum in oraculis de Christo clarioribus, ad objectiones Judæorum facilis est responsio; ita & hoc loco. Quo se enim vertant, nesciunt. Siquidem *tanta hujus Prophetiæ Evangelicæ claritudo, tantus illi gloriæ divinæ splendor inest, ut non potuerit non in ipsa Synagoga quibusdam aciem oculorum præstringere, & ipsa lucis copiosa majestate, expositionem de promisso Messia exprimere (17).* Hoc imprimis videre est in veteribus Judæorum Doctoribus ac interpretibus: qui communi consensu hoc Jesaiæ oraculum de Messia exposuerunt, atque ita propositæ recentioris Synagogæ sententiæ apertissime contradicunt. Sic enim expresse JONATHAN in sua paraphrasi Chaldaica (18) scribit: **הא יצלח עבדך משיחא** *Ecce prosperabitur*

B 3

ser-

(16) fol. 835. seqq. conf. Crit. Sacr. Tom. II. h. I. adde J. C. WAGEN-SEILII tela ignea Satanae libr. נצחון p. 105. seqq.

(17) Verba sunt VARENI I. c. p. 268.

(18) Quæ extat in Bibliis Buxtorfianis fol. 497. b. init. & pari ferme cum codice S. penes Judæos æstimatur pretio. Nam observat LEUSDENIUS ex tr. Talm. Bava Batra c. 8. p. 134. fac. A. circa medium: Jonathanem filium Uzielidis fuisse maximum inter discipulos Hillelis, etiam inter illos, qui digni erant, ut habitaret supra eos Spiritus S. vid. Philol. Ebr. mix. p. 50. adde Aug. PFEIFFERI

servus meus Messias. In TANCHUMA hæc leguntur (19):
הנה ישכיל עבד' זה מלך המשיח ירום ונשא וגבה מאד.
ירום מן אברהם שכתוב בו הרימותי ידי אל יי' ונשא
ממשה שכתוב בו כי תאמר אלו שאהו בחיקך וגבה ממלאכי
השרת שנ' גביהם וגובה להם וכן הוא אומר מי אתה
הנה i.e. Ecce prosperabitur
servus meus. Hic est Rex Messias, qui extolletur, & elevabitur, & altus erit valde. Extolletur supra Abrahamum, de quo scriptum (Gen. XIV. 22.): extuli manum meam. Elevabitur supra Moysen, de quo scriptum est (Num. XI. 12.): Quod dices mihi, eleva ipsum in sinum tuum. Altus erit supra angelos ministerii, quia dicitur (Ezech. I. 18.): & absidibus earum altitudo erat. Et sic dicitur (Zach. IV. 7.): quis es? o mons magne! quia ipse major est Patribus. Idem statuisse etiam reliquos ex antiquis Judæis, testatur R. ALSCHÉCH (20): הנה ר' פה אחד קיימו וקבלו כי ער' מלך המשיח ידבר h.e. Ecce! doctores nostri pie memoria uno ore statuunt, & a maioribus acceperunt, de Rege Mesia sermonem esse. Simile est testimonium R. ABEN-ESRÆ (21) רב'ם פירשוהו על משיח בעבור

Crit. S. p. m. 246. & de Targum autoritate S. sancta ac authentica vid, eundem p. m. 266. seq. Præterea Simeonis justī, qui Jesum infantem ulnis suis complexus est, condiscipulus fuisse creditur, ideoque in suo Targum plurimos locos de Mesia obscure loquentes clarissime explicat. vid. Mich. DILHERRI Atr. Lingv. S. Ebr. p. 99.

- (19) Editionis Cracov. f. 53. c. 3. l. 7. fin. Sed B. ESDR. EZARDI citat ex Edit. Mant. fol. 14. col. 4. l. 14. in fine Sect. 'אלה תולדו' In Edit. vero Venet. & Francof. hic locus nullibi deprehenditur. Citatur tamen passim ab ipsis Judæis, v. g. ABARBANELE Quæst. II. fol. 78. c. 1. circa fin. f. 79. c. 1. l. 47. seq. conf. C. l' EMPEREUR loc. cit. p. 281. (20) Idem l. c. p. 227. (21) vid. BUXTORFII Biblia l. c.

בעבור שאמרו קדמונינו ז"ל כי ביום שחרב בית המקדש
 נולד משיח ואסור בזיקים: h. e. *Multi exposuerunt hoc vati-*
cinium de Messia, eo quod dixerunt maiores nostri, p. m. Messiam
natum fuisse tempore desolati Sanctuarii, & in vincula coniectum.
 His merito accensendus est ABARBANEL ita inquires (22):
 כי הנה חכמי הנוצרים פירשוה על אותו האיש שתלו
 בירושלם בסוף בית שני שהיה לדעתם בן האלהים
 יתברך שנתגשם בבטן העלמה וגו' ואמנם יונתן בן עוזיאל
 תרגמה על משיח העתיד לבוא וזהו גם כן דעת החכמים
 h. e. *Nam ecce! Sapientes Christiano-*
rum exposuerunt hanc Prophetiam de viro illo, quem suspenderunt
Hierosolymis in fine templi secundi: qui fuit ad mentem eorum,
filius Dei benedicti, incarnatus in utero virginis, &c. Et certe,
Jonathan Uzzielides interpretatur de Messia futuro: atque hac et-
iam est sententia Sapientum pie memoria, in variis illorum expo-
sitionibus allegoricis. Restant adhuc varia veterum Rabbino-
 rum hujus rei testimonia, scil. e libro JALKOUT; R. Mosis
 NACHMANIDIS; R. Mosis MAIMONIDIS in epistola de Au-
 strali religione; ex TALMUDE Cod. Sanhedrin cap. XI; ex
 RABBOTH lib. Ruth, f. 49. editi Thessal. col. 2; R. Mosis GE-
 RUNDENSIS super Gen. & aliorum passim. Quæ vero bre-
 vitatis studio videantur alibi (23). Sed ratio, quæ Judæos re-
 centiores commovit, ut ab opinione veteris Synagogæ rece-
 derent, eamque rejicerent, in eo potissimum sita est; quod
 veriti

(22) Quæst. I. in Jes. LIII, f. 78. c. 1. post med. Conf. C. l'EMPEREUR
 I. c. p. 3.

(23) Scil. evolve Mars. FICINUM de religione Christ. c. 27. Op.
 Tom. I. p. 42. Joh. HOORNBECK pro convinc. & convert. Jud.
 p. 407. C. l'EMPEREUR contra Abarban. & Mos. Alsch. p.
 51. 52. 53. & p. 281. seq. Joh. LEUSDENII Philol. Ebr. mixt. p.
 121. Raym. MARTINI Pug. fid. p. m. 535. n. 4.

veriti sunt, fore, ne præjudicium electæ suæ hypotheseos de futuro Messiae regno terreno everteretur, si talis debeat esse Messias, qualis hic a Propheta describitur: ubi tot deliciarum, lautitiarum ac conviviorum suavitate, aliisque multis consolationibus, quas sibi fingunt & præsumunt (24), facile vacarent. Nimirum, in oraculo Jesaia ejusmodi Messiae prædicta tribuuntur, quæ persona & dignitate ejus, qua Rex terrestris juxta eos futurus est, plane sunt indigna. Dicitur enim (Jesa. LIII. 3.) נבזה וחרל אישים contemptus, & desitus quasi, seu cessatio virorum; a cujus conversatione omnes abstinebant, eo quod erat abjectissimus. Hoc LXX. Interp. reddiderunt per ἀτιμὸν καὶ ἐκλείπον seu infamem, ignominiosum, cui nullo honore fungi licet, derelictum etiam, a quo omnes deficiunt. Præterea ipse Messias per os Davidis Ps. XXII. 7. conqueritur: esse se תולעת vermiculum, & ita contemptim haberi, ut vermes humi subrepentes insuper tractari solent. Neque etiam latet Judæos, Christum, dum in terris ageret, ipsum fassum esse, regnum suum non esse de hoc mundo Joh. XVIII. 36. Filium hominis non habere, ubi caput reclinet, Luc. IX. 58. Accedit, quod in hoc ipso Jesaia oraculo vilis & humilis Christi origo prædicitur, ubi ut tenera planta seu surculus asurgere prænunciatur (Cap. LIII. 2.). Jam non ignotum est Judæis, Christum nostrum vili in loco, in Bethlehem scil. Judææ natum esse, & quidem in stabulo (25); adultum, non cum proceribus aut spectatissimis sui ævi conversatum esse, sed saltem cum Apostolis & discipulis suis, quos per contemptum עמי הארץ illiteratos Galilæos (26) vocant. Hæc &

(24) vid. Joh. BUXTORFII Synag. Jud. cap. 50. p. 731. A. HULSII Theol. Jud. p. m. 229. seq. Joh. HOORNBEEK contra Jud. p. 249. & 536.

(25) conf. Dav. VOGELII diss. de Stabulo Bethlehemitico, &c. Regiom. 1706.

(26) Ut observat Hadr. RELANDVS in Palæstina sua p. m. 12. Cœ-

& ea quoque, quorum in vaticinio nostro fit mentio, quoniam præconceptis consolationibus, quas de Messia suo expectant, e diametro sunt contraria: ideo tale prophetiæ Jesaianæ objectum constituere annituntur, cui ex sua mente ejus prænunciationes convenientius applicari queant.

§. VI. Attamen, si Judæis Majorum suorum sententia indigna assensu videtur, commovere eos jure meritoque deberet ipsius Spiritus S. testimonium internum (27) de veritate objecti hujus vaticinii. Factum enim est aliquoties, ut Spiritus S. legentes quosdam, & forsan de vero sensu dubios, pulsato inter legendum corde, de veritate lectorum, & sensu ad Messiam promissum necessario referendo, ita convicerit; ut non tantum illico assensum suum præbuerint, sed etiam abjuratis Judæorum castris, Christianorum nomen & doctrinam amplexi fuerint. Sic enim, post præfectum illum Reginae Æthiopum, quo de Act. VIII. 27. seqq. refert HELVICUS (28): *novi ego inter Judæos, qui hoc solo ferme loco permoti fuerunt, ut Christianismo favere ceperint.* Sed audiendus est Joh. Isaacus LEVITA, ex Judæo Christianus, adversus Lindanum (29), de se ipso ita scribens: *Ingenue profiteor, illud ipsum caput, (Jesaia LIII.), ad Christianam fidem me adduxisse. Nam plus millies caput illud perlegi, contuli accurate cum multis translationibus; deprehendi, centies plus de Christo mysteria in*

C

textu

terum, multas & execrabiles Judæorum in charissimum IESUM & Redemptorem nostrum blasphemias, ex Talmude excerptas lege, in Rud. Mart. MEHLEVHRERII duabus diss. de Jesu in Talmude, Altorf. 1699. Evolve etiam Joh. MULLERI Judaismum, p. 75. Et imprimis Joh. Andr. Eisenmengers Entdecktes Judenthum, cap. II. p. 61. usque ad p. 148.

(27) Legi meretur Joh. Joach. ZENTGRAVII diss. de Spiritus S. Testimonio interno de Scripturæ S. veritate. Argent. 1701.

(28) Disp. Giesl. Tom. IV. Disp. 14. p. 346.

(29) in defensione veritatis Ebraicæ Script. S. lib. 2. p. 82.

textu Ebraeo contineri, quam in ulla alia versione reperiatur. Subjungit etiam, quomodo ex eodem capite multos Rabbinos secum disputantes confutarit: His proximis inquires, Comitibus Francofurdensibus, cum quinque Rabbinis sum congressus, quos ex eodem capite in eas angustias redegi, osque illorum obturavi; ut ne verbum quidem ad argumenta & rationes meas respondere potuerint (30). Lege & judica. Sed surdis, & in perversitatem mentis traditis Judæis, narratur fabula.

§. VII. Verum enim vero scio omnino, hisce argumentis apud Judæos nihil effici posse: eo quod ab autoritate aliorum sunt desumpta. Hi quippe objicere possent, se nolle disputare autoritatibus, sed rationibus. Sit igitur & hoc. Tunc autem ipsa textus *συνάφεια* fortissimum subministrat argumentum. Nam ejusmodi in eo prædicata occurrunt, quæ hoc Jesaiæ oraculum neque de toto Israele, neque de Justis solum ex Israele, neque de quocunque alio, quam de solo Messia explicari permittunt. Hinc *non pro lubitu subjectum aliquod* hujus loci *assumendum est; sed tale, quale permittitur a prædicatis*, ut Exegetæ loqui amant (31). Sed ad rem propius jam accedo. Et primo quidem nullam video consequentiam: Populus Israeliticus passim in Scriptura S. vocatur Servus Servus Dei; ergo etiam præcise hoc loco, in quo Servi Dei mentio fit, Israel intelligendus est. Eadem sere est concludendi ratio: Deus Nebucadnezarem alibi (scil. Jerem. XXV. 9.) vocat *servum suum*; ergo & in hoc loco de eo agitur. Replico: Varia in Scriptura S. occurrunt loca, ubi servi Dei fit mentio, quæ tamen ob contextum repugnantem de Israele non sunt explicanda; ergo & hic

(30) conf. Joh. HOORNBECK de convincendis & convertendis Judæis p. 408. Abr. CALOVIUS in Bibl. illustr. V. T. Tom. II. p. 249. Joh. LEUSDENIUS in Philologo Ebraeo mixto p. 122.

(31) vid. Aug. PFEIFFER! Thesaur. Hermen. p. 455. seq. Can. 156.

hic locus de populo Israelitico non est exponendus : quoniam itidem coherentia textus id vetat. Nam etsi non inficias eo, populum Israeliticum plus vice simplici in Scriptura *Servi Dei* nomine insigniri, e. g. Jesa. XLI. 8. c. XLIV. 1. c. XLV. 4. & alibi passim; solenne tamen est Spiritui S., *ipsum* etiam *Messiam Servum Dei* appellare : & id quidem ideo, quod non solum in forma contemtibili & servili apparere debuit; (utpote cujus status exinanitionis in hoc capite vividissimis coloribus depingitur, scil. Jesa. LIII. 2. - 8. coll. Philip. II. 7. 8.); sed etiam, quod beneplacitum Jehovæ, quo hominum redemptionem in consilio habuit, per ejus manum in actum fuit deducendum, ut eo ipso mediatorem se sisteret inter Deum & homines, (vid. v. 10. & 1. Tim. II. 5. 6.), & his in recuperanda Gratia Dei ac salute æterna acquirenda serviret. Sic ergo Messias dicitur *servus Dei electus* (Jesa. XLIII. 10.), ubi CHALDÆUS expresse addit vocem משיח (32). Sic etiam vocatur Messias servus Dei (Jesa. XLII. 1.), ubi iterum CHALDÆUS, משיחא עברי משיחא *ecce servus meus Messias*; & R. Dav. KIMCHI inquit, זהו מלך המשיח *hic est Rex Messias* (33). Jesa. XLIX. 1. coll. 5. 6. nec non c. L. 10. ipse Messias fatetur, *se esse servum Jehovæ, quem elegerit : ut deperditos, & pravis moribus corruptos Israelitas ad Deum iterum reducat*. Similiter Deus Messiam appellat *servum suum* צמח *germen*, (Zach. III. 8. coll. c. VI. 12.); quoniam sub eo ecclesia Dei magnum incrementum capere debuerat (34). Deinde etiam talia in nostro oraculo prædicata occurrunt, quæ nullo modo de Israelitis explicari

C 2

dici-

(32) vide sis VARENIUM in Comm. sup. Jesa. Part. III. p. 104.

(33) Idem l. cit. p. 70.

(34) conf. Joh. BVXTORFII Catal. Philol. Theol. p. 70. Joh. MULLERI Judaismum, p. 437. it. Christ. WALTHERI diss. ad h. l. de viro, cujus nomen est germen, impressa Regiom. 1711.

dicique possunt, & debent. Dicitur enim hic servus Jehovæ *exaltandus, & elevandus* (Jesa. LII. 13.), & juxta Veteres (35) etiam *præ Abrahamo, Mose, ipsisque angelis ministerii*. Quomodo hæc in Judæos? qui, postquam regnum & Sanctuarium eorum desolata sunt, per omnem orbem vagabundi degunt, & pro ludibrio fere hominum habentur: quod ipsorum exilium ad finem seculi usque duraturum esse, prædixit Daniel cap. IX. 26. 27, ac Jeremias c. XIX. 11. Respicit insuper hic Jesaias præcise sessionem Mesiaæ ad dexteram Dei: hoc vero in Judæos non quadrat. Porro dicitur hic servus *aspersurus multas gentes* (v. 15.), scil. sanguine suo pro aliorum peccatis effundendo, qui debuit eos purgare ab omnibus iniquitatibus. Sed quænam gentes unquam sanguine Judæorum aspersæ & purgatæ sint? merito quæritur. Dicitur quoque hic servus Dei *portasse iniquitates nostras, propter peccata nostra vulneratus esse, & nos ipsius livore esse sanatos*, (Jesa. LIII. 4. 5. 6.). Cujus vero iniquitates portavit Judaica gens, & quosnam livore suo sanavit? certe, nunquam pro aliorum peccatis est vulnerata, aut poenas dedit; nisi pro suis propriis prævaricationibus & defectionibus a Deo, sicuti Deus minatus est ipsi: vid. Deut. XXVIII. 15. - 19. 45. - 47. coll. Jerem. II. 19. cap. VI. 19. c. VII. 28. Hos. XIII. 9. Existimant quidem hodierni Judæi, se propter peccata Ethnicorum & Christianorum ita affligi. Sed eo ipso non solum expressissimo mandato Dei repugnant, quo sancivit, ut unusquisque pro propriis peccatis moreretur, Deut. XXIV. 16. coll. Ezech. XVIII. 19; verum etiam sibi ipsis: dum ex Joel. II. 2. 3. 6. 19. statuunt, Ethnicos gravissimas adhuc poenas esse daturus, quod Israelem tantis calamitatibus affecerint. Prædicatur adhuc etiam de hoc Dei servo (v. 7.), quod sit *patiens; & afflictus, ne os quidem aperiat*. Quam patienti
vero

(35) Vide ea, quæ supra §. V. adducta sunt, n. 19.

vero animo calamitates suas Judæi ferant, patet ex Ps. CXXXVII. 7. Thren. III. 64. - 66. ubi persecutoribus suis atrocissima quæque imprecantur. In hujus Dei servi ore *nullus fuit dolus, neminem injuria læsit* (v. 9.). Sed si peccatum omnibus & singulis hominibus adhæret; certe Judæi non eximendi erunt. Cum nemo mortalium sit, qui non peccet, conf. Gen. VI. 5. c. VIII. 21. Job. XV. 14. 15. 16. Psal. XIV. 3. Psal. LIII. 4. Prov. XX. 9. Ps. LI. 7. coll. Joh. III. 6. Studium eorum quemcunque a se alienum lædendi aut injuria afficiendi, vel exinde patet, quod nulli religioni sibi ducunt, Christianis imponere, convitiis eos proscindere, mendaciis circumvenire, injustis usuris emungere, mortis denique exponere eos periculo. Nam avaritiæ illorum nihil nefas est. Imo Christianos ejusmodi injustis usuris vexandos esse, defendere præsumit R. LIPMANN in Carmine suo memoriali (36), & quidem ex Deut. XXIII. 19. 20. Quam varios tumultus & seditiones nullo non tempore excitaverint, imo quomodo etiam bellorum causa & autores fuerint, ut sub ADRIANO IMPERATORE, item CLAUDIO multisque aliis; historiæ loquuntur monumenta. Certe effectus testantur de causa. E contrario, hic Dei servus *pro transgressoribus & hostibus suis oravit* (v. 12.), & *cognitione sui multos justificabit* (v. 11.). Quomodo vero pro hostibus suis Judæi orent ac intercedant; testantur imprecationes illæ, quibus in Christianos invehuntur (37), quos *Edomæos*, כלבים & רשעים, imo ob defectum circumcisionis, *filios Diaboli* appellare non verentur. Præterea, quoniam ipsi injustitia, invidia, ido-

C 3

lo-

(36) Quod vide in J. C. WAGENSEILII telis igneis Sætanae p. 116. coll. 602. ubi pro merito confutatur.

(37) de quibus Joh. BVXTORFIUS in Synag. Jud. p. 88. 205. 416. 422. 461. 476. 557. imprimis Joh. Andr. Eisenmenger im Entdeckten Judenthum, Part. I. c. 16. a p. 631. usque ad p. 803.

latria & omnis generis vitiis, toti toti pleni sunt, & iustitia originali destituuntur; quomodo alios sanctificare & iustificare poterunt? Quod quis non habet, alteri communicare non potest. Sic nullibi etiam Deus promisit, gentes per cognitionem Judæorum iustificatum iri: verum per cognitionem Messiae servi sui, (vid. v. II. coll. c. LII. 15.). Tandem, ubi Judæi omnia argumenta sua frustranea & inania esse experiuntur; præsidium aliquod adhuc invenisse putant in vocula *מל* (c. LIII. 8.): existimantes, quoniam hæc contineat suffixum plurimum, etiam intelligi debere subjectum aliquod collective sumtum, seu totum Israel. Sed, præterquam quod in hoc ipso versiculo *Populus Israeliticus servo isti Jehova expresse contradistinguitur*; ipse R. David. KIMCHI (38) optime existimat, esse illud *מל* quandoque suffixum 3. Pers. sing. masc., ex 1 Pronominis *נל* cum *ו* Epenthetico post *ל* Dativi casus notam. Sic in singulari reddendum occurrit Gen. IX. 26. 27. Job. XX. 23. c. XXII. 2. & extra omne dubium Jesa. XLIV. 15. Id quod confirmant & alii (39). Cæterum totam hanc Judæorum de Israele, ex hoc Jesaie oraculo controversiam, pluribus refutatam alibi (40) lege.

§. VIII. Atque hæc fuit celebris ista Judæos inter & Christianos, de objecto hujus Jesaie oraculi, quodnam illud sit? satis

(38) in Michlol Edit. Venet. in fol. 68. col. 3. init.

(39) vid. Dn. Præsidis Liter. Ebr. Chal. p. 327. n. 1. C. l' EMPE-REVR contra Abarb. & Alsch. p. 35. seq. Joh. LEVSDENII clav. Ebr. V. T. p. 282. Aug. VARENIVM in Comm. sup. Jesa. Part. III. p. 280. seq. Ant. HVLSIVM in Theol. Jud. p. m. 396. seq. Jac. WELLERI a Molsdorff Spicil. Quæst. Ebr. Syrar. p. 23. seq. qu. 3.

(40) Evolve nempe VARENIVM l. c. p. 274. - 284. HVLSIVM l. c. p. 394. - 430. adde Joh. MVLLERI Judaismum p. 656. - 667. Marf. FICINVM de Relig. Christ. c. 17. Oper. Tom. I. p. 42. 43.

fatis pertinaciter agitata controversia. Quam uberius proponere, utique e re fuit. Primo, quoniam plurimos præ reliquis sectatores agnoscit: deinde, quoniam ex Judæorum opinione, probabilius est cæteris: postremo, quia ad quasvis alias interpretationes, de quocunque subjecto, ex hac generales responsiones depromi queunt; specialissimis ex propria & nativa cujuscunque explicationis sede facile petendis. Hinc, ne actum agere videar, cujuscunque sententiæ residuæ Patronos & confutatores adducere saltem, propositum est. Nimirum R. LIPMANNUM, qui non totum Israël, sed solos *justos & pios* ex eodem, hic intelligi vult, confutavit MUNSTER V S, ut supra jam indicatum est (41). ABARBANELIS, ad Regem *Josiam* hoc oraculum, & R. ALSCHECHI, quatuor priores ejusdem versiculos ad *Messiam*, reliquos autem, qui sequuntur, ad *Mosen*, pro Israelitis quondam intercedentem, referentem, sententias examinarunt C. L'EMPEREUR (42), Ant. HULSIUS (43), Aug. VARENIUS (44), & Joh. MULLERUS (45). Superest R. SAADIÆ GAONIS hypothesis, qua vaticinium hoc Jesaïæ de *Jeremia* intelligendum esse, defendit. Notabilis hæc explicatio ideo evadit, quod e Christianis HUG. GROTIUM (46), præclare quondam orbis eruditorum fidus, in sui assensum attraxit; dum expresse ita ad

(41) Vide quæ supra diximus §. 4. prope finem. Adde HULSIUM in Theol. Jud. p. 488. 491. 493. 494.

(42) In peculiari adversus hos tractatu, qui prodiit in st. Lugd. Bat. 1631.

(43) In Theol. Jud. p. m. 385. - 390. Jesa. Part. III. p. 284. - 301.

(44) In Comm. super

(45) In Judaismo p. 667, seq.

(46) Quanquam hic non solus e Christianis id statuatur. Nactus enim est asseclam Mart. SEIDELIUM Siles. qui ex hac ratione Jeremiam hic intelligi vult, quod Messiam nunquam venturum existimabat: eo quod Judæi pactis, quæ cum iis Deus inierat, non

ad verba, ecce prudenter aget servus meus, scribit (47): *hæc omnia clarissime sibi revelata cognoscet Jeremias, figura Christi, ad quem hæc refert Chaldaus.* Sed hæc expositio ipsis etiam Rabbinis non defendi posse, videtur. Quare ABEN-ESRA exserte inquit (48): *כִּי כָל הַפֶּרֶשָׁה דְּבַקְרָהּ כִּי מֵה טַעַם לְהַזְכִּיר יִרְמְיָהוּ: i. e. Verum videtur mihi, totam hanc sectionem coherere cum precedentibus & subsequentibus. Qua itaque ratione mentionem faceret Jeremia?* D. ABARBANEL vero judicat (49): *כַּחַמַּת אֵינִי רוֹאֶה אֶפִּילוּ פֶסוּק אַחֵר: שִׁוְרָה עָלָיו אִמְתָּתוֹ: h. e. Revera ne unum quidem versiculum video, qui de ipso exponi possit.* Quæstione I. (50) verbis ABEN-ESRÆ ac R. MENAHEM הַמַּאֲוִירִי, SAADIÆ explicationem ceu *pulcræ* commendantibus, subjicit: *וְלֹא יָדַעְתִּי מֵה טוֹבוֹ וּמֵה יָפִיו: i. e. ego vero non novi, quanam foret illa ejus bonitas, aut quæ pulcritudo ejus, quam viderunt in ea.* Ex Christianis non minus docte, quam sufficienter huic sententiæ responderunt, atque satisfacere VARENIVS (51), HUETIUS (52), & imprimis CALOVIVS (53). Tempore N. T. Evnuchus ille Candacis Reginae Æthiopum, dum hoc Jesaiæ oraculum legeret, hanc tenuit opinionem: quasi Propheta de se ipso vati-

steterint. Sed hunc refutavit Jac. MARTINI, de tribus Elohim, lib. 3. p. 592.

(47) Operum Theol. Part. I. pag. 322. a. Edit. Amstelod. 1679. conf. Crit. Sacr. Tom. II. p. 2876.

(48) vid. BVXTORFII Bibl. fol. 519. col. 1. post. med.

(49) §. וְאִמְנָם f. 79. c. 1. l. 12. seqq. vid. Ant. HVLSII. Theol. Jud. p. m. 384.

(50) fol. 78. col. 1. l. 50.

(51) In Comm. sup. Jesa. Part. III.

p. 274. 254. - 268.

(52) In Demonstr. Evang. Prop. 7. p. 544. 545. Edit. Lips.

(53) In Bibl. Illustr. V. T. Tom. II. p. 249. seq.

vaticinaretur. Quem tamen, impulsu divino accedens Philippus, verum & adæquatum ejus loci objectum esse JESUM CHRISTUM, clarissime *docuit*, vid. Act. VIII. 26. seq.

§. IX. Sed hæc jam Judæis sufficiant. Qui, si alias detestabilis illorum obstinatio pateretur, adductis rationibus commoti, mentem suam in aliam sententiam flectere, & priorem mutare utique possent. Suo resistunt periculo. Nunc vero etiam *Christiani* convincendi, ut indubitato & necessario credant; hoc Jesaïæ oraculum de nullo alio subjecto, quodcunque demum illud sit, aut cujuscunque nomine etiam veniat, quam de solo MESSIA in thesi (54), & JESU NAZARENO in hypothesi (55), esse intelligendum. Et ecce! invictum prorsus & nunquam refellendum argumentum nobis nascitur ex *infallibili testimonio Spiritus S.* in allegatione hujus Jesaïæ capitis in N. T. Nam vix ullum caput in toto S. codice demonstrari poterit, quod, hujus instar, toties in N. T. allegetur. Ubi autem hujus in N. T. fit mentio, semper & simpliciter ad Christum istius oraculi prædicata applicantur; additis subinde formulis, *ut impleretur Scriptura; ut impleretur quod dictum est per Jesaïam.* Sic postquam MATTHÆUS c. VIII. narrasset, quam varios ægrotantes Jesus ad se adductos, sanasset; hoc tandem subjungit v. 17. factum id esse; *ut impleretur, quod dictum est per Jesaïam Prophetam, dicentem: ipse invaletudines nostras suscepit, & morbos portavit.* Quæ verba leguntur Jesa. LIII. v. 4. & applicata quidem sunt a Mathæo ad morbos, ac infirmitates hominum corporales:

D sed

(54) conf. Ant. HULSI Theol. Jud. p. m. 430. - 485.

(55) idem cit. loc. p. 485. - 496. adde Bernh. von SANDEN diss. ad Deut. XVIII. 15. de Propheta promisso. §. 29. prod. Regiom. 1685. item N. KOEPPENII diss. ad h. l. de Messia Propheta. Gryphisw. 1719.

sed non excludit ille propriam & intentam a Spiritu S. istorum verborum significationem, scil. Messiam ea omnia portasse, quæ in nobis rationem poenæ habent. Quorsum etiam morbi corporales referendi sunt (56). Sic MARCUS, postquam c. XV. 28. retulisset, Christum in medio duorum latronum in crucem actum fuisse; expresse addit, *impletam esse Scripturam, quæ dicit*, (scil. Jesa. LIII. 12.), *Et cum sceleratis numeratus est*. Evolve præterea Joh. XII. 38. Act. VIII. 32. seq. Rom. X. 16. c. XV. 21. 1. Cor. XV. 3. 1. Petr. II. 22. - 24. 1. Joh. III. 5. & elegantissimam harmoniam Vet. & Nov. Testamenti inter se invicem deprehendes. Ex modo dictis, pro confirmanda mea sententia, tale in forma fluere argumentum: ad quemcunque Spiritus S. hoc Jesaiaæ oraculum per amanuenses suos in N. T. applicat, ille est verum & adæquatum illius objectum; Atqui ad Christum; Ergo. *Major* inde constat, quoniam quilibet verborum suorum optimus interpretes esse dicitur. Multo magis Spiritus S. qui, quod Joh. XV. 26. expresse dicitur *spiritus veritatis*, non potest fallere nec falli. Vereor enim, si secus quis statueret, ne injurius pariter ac impius in eum sit. Nam erroris, aut oblivionis eum infumaret. Quod vero de Spiritu S., qui cum reliquis Deitatis Personis, est verus & æternus Deus, absque *βλασφημίας* crimine dici nequit (57). Nam idem est Spiritus S. qui Jesaiaæ suggesit, quidnam de Messia & futuris ejusdem passionibus vaticinandum ipsi erat; & qui per Evangelistas ac Apostolos in N. T. testimonium perhibet: id, quod ante per Jesaiaam de Christo prædixerat, nunc in eodem ad minimum usque

(56) conf. Magn. BUDDEI Hist. Eccles. V. T. Tom. poster. p. 624. usque ad 627. it. Jon. Contr. SCHRAMMII diss. ad Jesa. LIII. 4. de morbis Christi Salvatoris. Helmst. 1715.

(57) De hac materia pluribus confer Frid. DEUTSCHII diss. de personali Deitate Spiritus S., Regiom. 1690.

usque esse adimpletum. Deinde stante adversa sententia, ipsa etiam Scripturæ S. autoritas & infallibilitas in dubium vocaretur, quasi esset verbum incertum & obscurum. Quæ tamen, uti ab ipso Deo per Θεωρευσίαν dependet; ita non minus certa ac infallibilis, quam perspicua est (58). Minor argumenti liquet ex ipsa collatione Jesa. LIII. & dictorum N. T. paulo ante allatorum. Sed quid multis opus est verbis? charissimus noster Salvator, cum postremam ante cruentam passionem, ad discipulos suos orationem haberet, ipse de se Luc. XXII. 37. testatur, & hoc adhuc de se implendum esse, quod scriptum sit (Jesa. LIII. 12.): *Et cum sceleratis numeratus est.* Nam ea, addit, *quæ scripta sunt de me, finem habent.* Hæc etiam ita evenisse, testes sunt Matth. c. XXVII. 38. Marc. c. XV. 28. Luc. c. XXIII. 33. & Joh. c. XIX. 18. Ergo necessario Jesus Christus est verum oraculi Jesaiani objectum: & præterea adæquatum; quoniam ibi ab initio usque ad finem de uno saltem subjecto, una serie omnia prædicata fiunt, atque continuantur. Quod erat demonstrandum.

§. X. Superaddi potest adhuc universalis ille interpretum Christianorum tum antiquorum, tum recentiorum consensus: qui omnes uno ore statuunt, hunc locum de Messia seu Jesu Nazareno esse accipiendum (59). Sic ex Patri-

D 2

bus

(58) conf. Henr. LYSII dissert. de perspicuitate S. Scripturæ. Regiom. 1703.

(59) Nimirum præter autores supra §. III. n. 9. citatos, evolve etiam Corn. a LAPIDE in h. l. Gvil. ESTIVM in Comm. super 1. Petr. I. 19. porro Georg. CALIXTVM in Joh. Ern. Schulenburgii Schola Proph. in Jesaia LII. 13. p. 228. Luc. OSIANDRI Bibl. S. Part. II. hoc loco. Seb. MVNSTERI Bibl. h. l. it. JVNII & TREMELLII Bibl. maj. h. l., adde B. Mart. LVTHERI Comm. in hunc Jesaia textum, qui extat Tom. V. Witteberg. German. p. 287. Imo nec ipsi SOCINIANI inficiantur, h. l. Jesaia de

bus (60) CYRILLUS ALEXANDRINVS in h. l. ita scribit : ἀνα-
 Φανδὸν ἐν τέτοις τοῖς περὶ τῆς πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ ποιῆται λόγος
 ὁ Θεός, καὶ πατὴρ· ἰδὲ γὰρ συνήσει ὁ παῖς μὲν, φησὶ, καὶ τὸν μὲν παῖδα
 νοήσεις τὸν υἱὸν ἡ γὰρ τὸν δῆλον. Ἐλαβε γὰρ δὲ λαμορφὴν Θεὸς ὢν ὁ λόγος,
 καὶ κύριος πάντων ὢν, τοῖς τῆς ἀνθρώποτης ἐμβέβηκε μέτροις. hoc est,
manifeste bisce verbis de omnium nostrum servatore Christo Deus
ἔς Pater loquitur. Ecce! intelliget puer meus, inquit: puerum
intelliges, filium vel servum. Sumsit enim formam servi Deus
Verbum: ἔς omnium Dominus cum esset, ad humanitatis modu-
lum ac mensuram descendit (61). Similiter THEODORE-
 TUS (62): τὸ δεσποϊκὸν λοιπὸν ἀκριβέστερον προλέγει πάλιν, i. e.
Dominicam passionem deinceps accuratius vaticinatur, scil. Je-
saïas. AUGUSTINUS (63) ait: *quid contra hanc evidentiam ex-*
pressionemque rerum ἔς prædicatarum ἔς impletarum dici potest?
item (): qui non audiverunt Jesaïam loquentem, jam in literis ejus,*
de quo ista sit locutus, intelligunt. Ergo ex hujus mente, oracu-
lum Jesaïæ longiori explicatione vix eget. Idem de Chri-
sto vaticinium de eodem explicarunt etiam IRENÆUS (64),
 IUS.

Mesfia agere, vid. SOCINVS in Præl. Theol. p. 142. seq. Edit. Ire-
 nop. 1656. de Christo Servatore P. II. c. 7. p. 153. seq.

(60) Confer hic omnino Godofr. WEGNERI diss. de autoritate Pa-
 trum in decidend. Christian. fid. & relig. contro. §. 18. p. 47. E-
 dit. Elbingæ. 1700.

(61) Operum suorum gr. lat. Tom. II. Edit. Paris. 1638. p. 738. B.

(62) Operum suorum gr. lat. Tom. II. p. 117. Edit. Paris. 1642.

(63) de Consensu Evangelistarum lib. 1. c. 31. ubi totum Jesaïæ cap.
 LIII. recenset, Op. in fin. Tom. IV. p. 276. Edit. Basil. 1528.

(*) l. c. p. 277.

(64) lib. 3. adv. Hæres. c. 12. p. 265. D. & lib. 4. c. 66. p. 403. Edit.
 Paris. per Franc. FEVARDENTIVM 1639. Quæ in Oxoniensi,
 per Joh. Ern. GRABE 1702. procurata, extant p. 229. l. 4. seqq.
 p. 363. b. Conf. etiam lib. IV. c. 40. p. 340. lib. III. c. 21. p.
 249. a. & b. lib. II. c. 48. p. 176. a. lib. IV. c. 56. p. 356. a.
 lib. IV. c. 66. p. 363. a. b. & passim.

JUSTINUS MARTYR (65), & alii (66), in scriptis suis pasim.

§. XI. Itaque promissis meis, §. III. factis, jam stetisse me, arbitror: & ex dictis sole meridiano clarius erit, quod pro objecto oraculi nostri Jesaiani nullus, nisi *solus Jesus Christianorum Messias* assumendus sit. Hoc ubi conquiritis undique rationibus, & argumentis tum innatis, tum allatis, evictum dedi; ad ea, quæ de hoc loco specialius dicenda erunt, propius jam accedo. Nempe, neminem mortalium latet, in quem miserandum ac periculosum statum lapsus primorum Parentum nos adduxerit: ut, amissa imagine Divina, & contra labe peccati originali infecti, non solum vasa & filii iræ divinæ (67), imo filii æternæ mortis, facti simus. Et quod miseriam hanc nostram auget, hoc est, in potestate nostra positum non esse, ut humanis viribus reatum, cum culpæ tum pœnæ, a cervice nostra arcere, ac justitiæ optimi Numinis, tot legis suæ migrationibus læsæ, ex asse satisfacere, & hoc modo ab æterna damnatione, tanquam necessaria peccatorum pœna, liberare nos queamus. Ubi ergo tam misero hominum generi præsidium ac refugium aliquod quærendum erit? Sed ecce! immensæ infinitæque Dei erga nos misericordiæ argumentum est, quod jam ante jacta mundi fundamenta decreverit (68), in Christo filio suo nos salvare: si prius morte sua, quasi cruenta vicaria,

D 3

pro

(65) Apol. II. p. 85. Edit. Paris. 1636. qua cum Colonienfis 1686. concidit. It. Colloqu. cum Tryph. p. 229. in fin. & p. 230. 261. E. 301. B. 330. A. & 338. C.

(66) Quos diligenter annotavit Vir multum Reverendus, & Fautor honoratissimus, D. Christ. SAHMIUS in diss. ad Jesa. LIII. 3. de Viro dolorum, §. XI. hab. Regiom. 1718.

(67) vid. 1. Joh. III. 8. 10. Eph. II. 3.

(68) vid. Jesa. XLIX. 5. 6. Eph. I. 4. 2. Tim. I. 9. 1. Petr. I. 19. 20.

pro peccatis ac transgressionibus nostris Justitiæ divinæ satisfecerit.

§. XII. Tota itaque salutis humanæ oeconomia ab æterno Dei consilio dependet. Testimonium hujus rei habemus in oraculo nostro Jesaiano, & quidem in verbis, quibus Propheta illud orditur, dum inquit: *וַיַּחֲזֶק הַפֶּץ דְּכֹאן הַחַיִּי* *sed Deus volens conterere ipsum, morbo affecit.* Quid hæc verba insinuent, paucis sum declaraturus. Scilicet, Deum non sine interiori animi delectatione, & maximo desiderio apud se constituisse; ut *Messias fieret victima pro hominibus.* Ideo quidem, quod eo ipso Deus propositum ac beneplacitum suum, de salvandis in Filio suo hominibus, prosperatum iri, his vero in tanta miseria ac periculo mortis æternæ constitutis, succurri aliter non posse, præsciebat ac prævidit. Explicationem hanc intendit verbum *הַפֶּץ*; quod non nudam ac simplicem aliquam volitionem, aut rei alicujus qualemcunque concupiscentiam designat, qualem quidem importat vox *דְּכֹאן*; sed talis hic intelligenda venit volitio, quæ non solum cum maximo desiderio, sed etiam firmo proposito, hoc animi decretum in actum deducendi, est conjuncta. Ita, quando Deus Ezech. XXXIII. II. inquit: *quam vere ego vivo, אֲנִי חַיִּים* *tam vere non volo mortem impii; בְּמֹת הַרְשָׁע* inquit, quam nullo prorsus desiderio se teneri, ut impius moriatur; sed potius intime & insigniter se delectari, si improbus, pœnitentiam agendo, revertatur a via sua, & ita juxta Dei decretum, quo pœnitentibus misericordiam & remissionem peccatorum promisit, vitam æternam consequatur. Hoc est, quod Michas c. VII. 18. dicit: *Deum delectari misericordia,* conf. Tit. III. 5. Similis ratio apud Jesaiam obtinet, quando ait:

conf. Formulam Concord. p. m. 802. seq. & Joh. HULSEMANNI prælectiones in formulam Concordiæ, p. 717. seq.

ait : Deum delectatum esse , ipsum conterere & morbo afficere ; prout eleganter hic OSIANDER (69) : *fuit ergo hoc Dei consilium ab æterno, conterere ipsum ; ut, si forte nobis in mentem venerit, cur Deus non alia ratione expiari curarit mundi peccata, quam per passionem & mortem filii sui &c ? respondeamus curiositati nostræ, & dicamus : Dominus delectatus est eum conterere, aut opprimendo quasi contundere.* Consentiant hic nobiscum Judæi, scilicet : Deum Patrem cum Filio suo jam ab æterno de redimendo humano genere consilium iniisse. Hinc notabilem quendam hac de re inter Deum & Mesiam dialogum, per fabulam, fingunt : quem ex HELVICO (70) hic apponere placet, qui eundem ex R. Mos. HADDARSCHAN super Gen. I. 3. excerptit, & ita sonat : *Dixit Jehova sanctus Benedictus, Messia juste mi ! isti, qui sunt reconditi apud te, hujusmodi erunt, quod futurum, ut peccata eorum inducant te in jugum grave, &c.* Respondit coram eo Messias, *Domine mundi ! ego quidem latus suscipio super me tribulationes istas, sive tormenta : eo tamen pacto, ut tu in diebus meis vivifies mortuos, & eos, qui a primo Adamo usque ad illud tempus mortui fuerint, &c.* Dixit ei Sanctus benedictus, concedo. Proptinus igitur suscepit ex dilectione super se Messias tormenta omnia & tribulationes, sicut scriptum est Jesa. LIII. *afflictus ipse, & angustatus est* (71). Ex his præterea וְסֵן מֵאֲשֵׁרֵינוּ novum argumentum observari potest pro thesi nostra, qua statui-

mus,

(69) in Bibliis suis ad h. l.

(70) vid. disp. Giesl. Tom. IV. disp. IV. §. 19. p. 92. seq. Similem dialogismum lege apud HULSIUM ex חֲבֵקֵק רֹכֵל lib. I. Part. 2. ubi ad PSIKTAM provocat, in Theol. Jud. p. m. 309. unde & HOORNBEEKIUS de convinc. Jud. p. 407. eundem excerptit.

(71) Quæ sub nomine R. Mosi HADDARSCHAN adducuntur,

mus: oraculi nostri Jesaiani objectum esse solum Mesiam. Sed *contritio* ista, quam vox **נכד** hic importat, vehementiorem quandam subjecti pressuram, graviolemque afflictionem denotat, ut præcise quoque Ps. CXLIII. 3. & Jesa. LIII. 5. Quasi Messias, per tot innumera hominum peccata, ceu iteratos ictus attenuari, atque ita extremam læsionem, seu mortem, qua ipsum corpus & anima ab invicem divellebantur, sustinere debeat. FORERIUS observat (72), hic *singula verba*, (scil. **נכד** & **פצ**) *habere excessum*; & id quidem forte ad inferendam rei magnitudinem, excellentiam ac raritatem, ceu humano intellectui imperscrutabilem: quod Deus Filium suum unigenitum, in aliorum gratiam ita infirmum reddere, ac quasi contundere voluerit. Passim vero utitur Propheta in hoc oraculo Præteritis, quasi loqueretur de re jam peracta. Cum tamen adhuc Messia ista contritio, ac passio tum temporis futura erat: qui familiaris admodum est Stylus viris prophetis; quando hoc ipso partim rei certitudinem, partim infallibilem Dei præscientiam, indicare gestiunt (73): & simul ostendunt, res istas ipsorum intellectui in visione ita fuisse oblates, ac si actu jam gererentur.

§. XIII. Verba, quæ §. præcedenti explicata, proxime in

multis suspecta sunt. Qui autem ad PSIKTAM provocant, MAGNAM intelligunt. In qua ad Jesa. LX. 1. fol. 62. c. 1. & 2. Edit. Prag. in 4to pluribus describitur. Integram ebraice exhibet B. *Esdrae* EZARDI Consensus Antiquitatis Judaicæ ad Jer. XXIII. 5. 6. p. 1. & 2. Conf. etiam BVXTORFII Exercit. Histor. Arcæ foederis, c. XIV. p. 138. seqq. qui latine ex JALKVT descriptum, integrum exhibet, pluribus paginis.

(72) in Jesaia Prophetæ vet. & nova ex Hebraico Versione, p. 706. Edit. Antwerp. 1566. in 8v. conf. Crit. S. T. II. p. 2887.

(73) conf. Dn. Præsidis Interpr. Ebr. Chald. §. 211. n. 2. it. Salom. GLASSII Philol. S. lib. 3. Tract. 3. can. 46. n. 3. p. m. 644.

in oraculo nostro sequuntur, sicuti difficultatis aliquid in se continere videntur; ita altiori indagine omnino digna sunt. In textu avthentico ita fluunt: **אֵם תְּשִׁים אֶשֶׁם נִפְשׁוֹ** Non convenit inter interpretes, quamnam personam vox **תְּשִׁים** sustinere debeat, an 3t. fœm. relatam ad subjectum **נִפְשׁוֹ**, in hunc sensum: *si posuerit hostiam pro reatu animæ ipsius*; an vero 2dam masculini generis? ad Jehovam in limine versus memoratum, relatam, ut sensus sit: *si posueris ô Jehova! hostiam pro reatu animæ ipsius*. Posteriori sententiæ favet Ludov. de DIEU (74), qui ad hunc locum expresse inquit: *non puto **תְּשִׁים** hic esse 3t. personam fœm. gen., construendam cum **נִפְשׁוֹ**, ut Junius & alii voluerunt, subaudiendo se ipsam; multo minus poni pro **יְשִׁים**, ut vulgato visum fuit. Sed esse 2. pers. masc. gen. & ad Deum referri, atque ita verto: cum posueris delictum animam ejus. Et ad hanc phrasin alluisse puto, Apostolum 2. Cor. V. 21. cum dicit: τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἀμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησεν. Quod Ebraice recte dicas: **כִּי אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶשֶׁם שֶׁם אֲשֶׁם נִפְשׁוֹ תַחְתָּנוּ** i. e. nam qui peccatum non novit, posuit (nempe Deus) peccatum, animam ejus, pro nobis. MUNSTERVUS tamen, JUNIUS, TREMELLIUS, alique, **תְּשִׁים** recte omnino vertunt per 3t. pers. fœm. gen. Id quod etiam menti Spiritus S. apprime est congruum. Nam quod sententiam Lud. de DIEU respicit, ipse contextus eidem repugnat. Quare necesse est, probe ad scopum hujus oraculi attendere; quando Propheta totus in eo est, ut ex revelatione divina clarissime nobis manifestet, a quo, & quo modo humani generis redemptio instituenda fuerit. Postquam itaque in præcedentibus gratiæ divinæ restauratorem *Messiam*, ad vivum quasi, secundum utrumque statum, deli-*

E neave-

(74) in Critica Sacra, seu Animadvers. in loca quædam V. & N. T. Edit. Amstelod. 1693. p. 227.

neaverat, & ad ea tandem, quæ officium ejus mediatorium consequi debebant, progressum facit; addit, hoc æternum fuisse Dei beneplacitum, qui quasi Mesia promiserit, fore, *si posuerit reatum anima ejus*, ut videat semen &c. Ergo & his verbis Propheta de *Messia*, ut in præcedentibus, vaticinatur in 3ta. persona. Et certe, qui propter peccata & scelera nostra vulneratus est v. s., & peccata hominum in se conjici patiundo, reatus eorum se participem fecit; ille etiam debuit *sacrificium pro reatu* Deo offerre, & consequenter eundem propitium reddere. Jam hæc omnia de Mesia Spiritus S. per os Jesaia indubitate asserit, ut ex collatione antecedentium liquet. Ergo etiam hic *ipse Mesias* hostiam pro reatu ponere debuit, & quidem *se ipsum*. Quare l'EMPEREUR (75) inter hæc verba & sequentia talem format nexum; dicit nimirum, Deum cum Filio suo æterno foedus pepigisse hunc in modum: *Si unigenitus & dilectus meus, tanquam peccatum factus fuerit, peccati reatum in se recipiendo; factusque fuerit pro peccatis & reatu victima, anima sua in mortem effusa: si inquam se ipsum tradet, & exponet in sacrificium pro peccato, & tanquam reatum, anima ejus, si hoc faciet; redivivus, ad dexteram Patris confidens, videbit semen, &c.* Similiter HIERNYMVS hæc explicat verba, & inquit: *si posuerit pro peccato animam suam ille, quem Dominus conterere voluit* (76). Coeterum voluit Mesias antecedens, scil. peccati reatum in se suscipere; voluit ergo etiam ejus consequens, scil. *se ipsum hostiam & victimam pro eodem sistere*. Quapropter hoc soli Mesia facere incubuit, non vero Deo supremo, s. Patri: sicuti non læsa pars, sed lædens, aut qui ejus vicem gerit, pro læsione satisfacere tene-

(75) in sua textus Paraphrasi, l. c. p. 23.

(76) vid. ejusd.

Comm. in Jesaiam sup. h. l. tom. III. Operum, col. 387. Edit. Martian. Paris. 1704.

tenetur. Quod vero ad istum locum ex 2. Cor. V. 21. attinet, conceditur quidem, Apostolum ibi posse imitatum esse hanc Ebraicam loquendi rationem, quando per *metonymiam* (77), sæpe objectum ponitur pro eo, quod circa illud versatur. Sed hic apud Jesaiam in voce **עֲשֵׂה** plus adhuc latet. Scilicet præter nudam positionem Sacrificii pro reatu, importat adhuc *voluntariam Messie sui ipsius oblationem*; de qua Propheta jam v. 7. dixerat: cum Apostolus innuat saltem *aternam declarationem Messie in hostiam pro peccatis, qua Deus ante jacta mundi fundamenta decrevit, erga filium suum ita se gerere, ubi peccata hominum in se susceperit, ac si ipse esset peccatum, adeoque fecit eum peccatum, seu: Christum peccati reum victimam pro eo declaravit*, sicuti verba facti & actus in Sacro codice sæpe numero exponi postulant (78). Pari ratione victimæ in V.T. in se erant innocentissimæ; sed, post collata in eas per manuum impositionem, populi peccata, *fiabant ipsæ peccatum*, ac postea ceu *victimæ pro peccatis h. m. destinatae*, immolabantur. Aliud ita que est, se ipsum *re veræ* etiam pro reatu in victimam offerre; & ab alio ad

E 2

id

(77) conf. Sal. GLASSII Philol. S. Lib. V. Tr. I. cap. 3. m. 4. p. m. 1078. Edit. Jen. 1668. Contendit quidem Mich. WALTHERVS in Harmon. Bibl. ad Jesa. LIII. 10. vocem *אֶמָּוֶת* in 2. Cor. V. 21. non tropice, sed *פְּנִיָּוֶת* accipiendam esse. Sed hoc stare vix posse, ex hac ratione mihi videtur; quod opus redemptionis humanæ, non sola peccatorum hominum Christo imputatio, sed insuper etiam realis ejus mors ac passio, constituerint. Siquidem sine sanguinis effusione non speranda erat remissio, Ebr. IX. 22. Quemadmodum etiam justitia Christi non imputatur, nisi illis, qui meritum ejus fide apprehendunt. conf. Joh. VI. 47. Act. XIII. 39. Rom. III. 22. c. IV. 5. Gal. II. 16. c. III. 22.

(78) vid. Interpr. Ebr. Chald. Dn. Præsidis §. 70. (98), & Christ. STOCKII, Fautoris honoratissimi Interpr. Gr. §. 85.

id prædestinari. Quamobrem etiam de Mesia v. 12. dicitur: *ipsum profudisse in mortem animam suam, scil. sua sponte, & animo lubentissimo, se ipsum morti tradidisse.* Notabilia prorsus verba sunt, quæ in codice BERACHOTH (79) hanc in rem leguntur: אמר רבא אמר בר הונא כל שה"ק בה חפץ בו מוכחו בייסורין שני וי"י חפץ רכאו החלי יכול אפילו ל"ה קבלם מאהנה תל"א תשום אשם נפשו מ"ה אשם לדעת אף ייסורין לדעת ואם קבלם עליו מאהנה מ"ה שכו יראה זרע יאריך ימים ול"ה עוד אל"ה שתלמודו i.e. *Dicit Rabba, docuisse filium Hunna: in quocunque delectatur Deus, illum conterit castigationibus; uti dicitur, quo delectatur Deus, (juxta interpretationem RASCHI marginalem), ipsum conterit, morbo afficit. Fieri ne potest, etiamsi eas ex amore non receperit? doctrina ad hoc respondendi continetur in verbis Jes. LIII. 10. Si posuerit hostiam pro reatu anima ejus, (vel juxta memoratam glossam, ex animi sententia מרעתו). Quomodo se habet hostia pro reatu? ad mentem afferentis offertur: ita etiam castigationes benevole susceptæ intelliguntur. Si quis ex amore eas suscepit, quæ ipsum merces manet? Videbit semen, prolongabit dies. Neque hoc tantum; sed & doctrina ejus stabilietur in manu ipsius, sicut dicitur: & voluntas Domini per eum prosperabitur. Adeoque nec ipsi Judæi diffitentur, his verbis voluntariam ejus oblationem innui, de quo propheta hic vaticinatur; sicuti hoc quisque de suo, quod sibi fingit, subjecto, affirmat (80). Minime igitur obscurum erit, quam multum intersit, vocem תשום per 3t. fœm. gen. explicari. Cavendum ergo est, ne temere novas personas fingendo, aut Spiritum S. corrigere,*

(79) Bab. f. 5. a. l. 26. seqq. vid. HULSII Theol. Jud. p. m. 335. seqq.

(80) vid. Rabbinos in HULSII Theol. Jud. p. m. 364. seq. citatos.

rigere, aut omnia ad nostram mentem pervertere videamur (81).

§. XIV. Melior itaque haud injuria est eorum hujus commatis translatio, qui vocem תָּשִׁים cum נָפְשׁוֹ, tanquam vero ac necessario ejus subjecto construunt, & præterea subaudiunt adhuc, עַצְמוֹ *se ipsum* (82), ut sensus verborum אֵין תָּשִׁים אֶת נָפְשׁוֹ huc redeat: *si posuerit pro reatu anima ipsius se ipsam*. Hoc vero est, quod Spiritus S. in hocce vaticinio proxime intendit: & licet non totidem verbis in textu S. legatur, tamen virtualiter in eodem continetur. Nam alludit hic Spiritus S. ad Sacrificia V. T. expiatoria; quæ hoc universale *Messiae* Sacrificium adumbrabant. Ubi *illa ipsa* animalia, in quæ per manuum impositionem, omnia offerentis peccata conferebantur, victimam pro iisdem Deo læso exhibendam constituiebant, & proprio corpore luere tenebantur. Similiter *ille ipse* Messias, qui peccata & reatus hominum sibi imputando, ac in se recipiendo, jam inde ab origine mundi, ex æterno Dei consilio & amore erga homines, loco horum victimam pro peccatis eorundem Deo sistere se voluit, proprio etiam corpore, hoc est, in propria persona id pati debuit, quod piacula V. T. in proprio supposito sustinere ac ferre cogeabantur. Eo ipso enim Messias habet id, quod eorum est antitypus: qua de re deinceps pluribus. Quod reliquum est, tota hæc locutio est metaphorica. Primo enim occurrit hic *metonymia* subjecti pro adjuncto, & in specie, objectum hic ponitur pro eo, quod versatur circa illud (83). Scilicet vox

E 3

—UN

(81) conf. l' EMPEREUR loc. sæpe cit. p. 127. (82) Cum R. David. KIMCHIO ac R. Mos. ALSCHECH: a quibus non multum abit ABEN-ESRA. (83) conf. Sal. GLASSII Philol. S. lib. V. Tr. I. c. III. m. 4. p. m. 1076, seq. Edit. Jen. 1668.

חַטָּאת proprie significat *delictum*, quo homo *reatum* tum culpæ, tum poenæ contrahit, ut Ps. LXVIII. 22. quando dicitur: *indefinenter ambulans חַטָּאת in delictis suis*; quibus scil. Deum offendit, & ita reatum tam culpæ quam poenæ cervici suæ attrahit. Ita quoque occurrit Lev. V. 6. 7. Prov. XIV. 9. *Tropice* vero per metonymiam subjecti, denotat etiam piaculum, seu *oblationem pro delicto* vel reatu, ad satisfaciendum. Sic enim de Sacrificiis ad impetrandam remissionem offerendis dicitur Lev. V. 15. 16. 19. c. VII. 1. 2. 5. Num. VI. 12. c. XVIII. 9. & alibi passim. Alias solenne admodum est Scripturæ S. tropicam ejusmodi locutionem adhibere. Sic e. g. Ps. XXIX. 1. dicitur: *afferte Domino כְּבוֹד וְעֹז Gloriam & robur*, i. e. gloriæ & roboris ejus laudem ac celebrationem, nec non Ps. VIII. 3. coll. Matth. XXI. 16. Ita *Sanguis*, pro hominibus sanguinis effundendi cupidis, ponitur Jesa. XXXIII. 15. *ne audiat דְּמַיִם sanguines*, seu eos, qui de sanguine effundendo loquuntur. Pari itaque ratione, ubi hic dicitur: **אִם תִּשֶׂה חַטָּאת** *si posuerit delictum*, idem est, ac, *si posuerit sacrificium pro delicto*. Nam peccata expiari nequeunt, nisi intercedente aliquo sacrificio, quod *λύτρον* eorum constituit, atque hoc modo circa reatum tanquam objectum versatur. Deinde adhibita etiam est *Synecdoche*, & quidem, qua pars altera essentialis ponitur pro toto subjecto. Nimirum vox נֶפֶשׁ sustinet significationem reciprocam, ut *anima Messie*, nihil aliud sit, quam *ipse Messias*: in quo sensu reciproco נֶפֶשׁ etiam legitur Jud. XVI. 30. ubi Simson ait, **נַפְשִׁי תָמוּת** *anima mea morietur cum Philistæis*, i. e. *ipse ego moriar*: it. Ps. CXLII. 8. *exire facias ex carcere animam meam נַפְשִׁי*, i. e. *me ipsum*, & alibi sæpe. Itaque sepositis omnibus tropis, sensus verborum **אִם תִּשֶׂה חַטָּאת נַפְשִׁי** sane hic foret: *si posuerit Sacrificium pro reatu ipse, (Messias) se ipsum*. Quæ B. LUTHERUS noster bene præ-

præmeditatus, optime transtulit: **Wenn Er sein Leben zum Schuld-Opffer gegeben hat.** Præterquam enim, quod Ebr. **שׁוּׁ** per *dare* exposuerit, & ita elegantissime voluntariam Mesſiæ *sui ipsius* oblationem expreſſerit; clarissime etiam ſignificat, in quo ratio formalis Sacrificii *pro reatu a Mesſia offerendi*, conſiſtere debuit: ſcil. in vitæ propriæ amiſſione; quod iterum ex collatione typi cum antitypo clarum eſt. Similiter LXX. interpretes hic loco Ebr. **שׁוּׁ** adhibuere Græcorum **διδωμι**. Quod vero Mesſias etiam ipſam vitam erat amiſſurus; patet ex v. 9., ubi expreſſe dicitur *mortuus & ſepultus* (84): & ex v. 12., ubi de eo legitur, **אֲשֶׁר הָעִרָה לְמוֹת**, **כַּפְּשׁוֹ**, *quod profuderit in mortem animam ſuam*, ſeu vitam ſuam, quæ animæ effectus eſt: cum ipſa ſit immortalis. Jam, quoniam Propheta juxta conſuetam loquendi rationem, hic iterum utitur præteritis, in ſignificatione rei adhuc futuræ; hinc optime, ad ejus certitudinem argumentatio inſtitui poteſt: Mesſiam revera & ſine omni dubio vitam ſuam pro peccatis hominum in mortem traditurum, ac ita pro reatu ſacrificium poſiturum eſſe. Et his præſuppoſitis, B. LUTHERI horum verborum verſionem, menti & intentioni Spiritus Sancti apprime eſſe convenientem, haud injuria dixeris.

§. XV. Reſtant in oraculo noſtro adhuc verba iſta: **יִרְאֶה זֶרַע יִצְחָק יְמֵי וַחֲפֵץ יְהוָה בְּיָדוֹ יִצְלָח:** i. e. *videbit ſemen, prolongabit dies, & beneplacitum Jehovæ per manus ejus poſperabitur.* Quibus effectus ſignificantur, qui mortem hanc Mesſiæ vicariam conſequi debebant. Per *ſemen* Mesſiæ hic non ſunt intelligendi liberi aut nepotes naturales (85); ſed per *metapho.*

(84) vide ſis pluribus ſuper hæc verba M. I. G. ROSÆ diſſert., quæ prod. Jenæ. 1715.

(85) Meræ ergo fabulæ Judæorum ſunt, quæ hic de conjugio Mesſiæ

taboram hic, nomine seminis, veniunt omnes pii & credentes in eum, qui constituunt Ecclesiam ejus, cujus ipse caput est, (Eph. V. 23.). Quam præterea ex *semine Spirituali* & incorruptibili, seu verbo divino (1. Petr. I. 23.) per Apostolos ex universis gentibus, quas sanguine suo asperxit, & in prædam accepit, (Jesa. LII. 15. c. LIII. 12.) sibi collegit: cui etiam ad dexteram Patris elatus, in secula usque gloriose est imperaturus. Nam *prolongabit dies*, vel ut Propheta v. 8. loquitur *וְאֶתֶּן דְּוָרָא מִי יְשׁוּעָה* *etatem ejus quis enarrare, aut meditatione assequi poterit* (86)? quod Paulus elegantissime explicat Rom. VI. 9. *scientes, quod Christus resuscitatus a mortuis, οὐκέτι ἀποθνήσκει non amplius moritur: mors non amplius ipsi dominabitur.* Tandem beneplacitum Jehovah per ejus manus prosperabitur, seu eo mediante effectui dabitur id, quod Deus apud se ante mundi primordia constituit: scil. genus humanum per filium suum esse redimendum, & hoc modo vitam æternam, ac gratiam Dei restaurandam, (Eph. I. 4. 2. Tim. I. 9.) peccata propterea condonanda, & homines in Christum finaliter credentes, ac meritum ejus vera fide amplectentes, salvandos, atque æterna beatitudine mactandos esse. Quoniam justitia Mesia sunt justificati, (Jesa. LIII. 11.) & ipse Deus ideo *filium suum unigenitum dedit; ut quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*, Job. III. 16.

§. XVI. Dixi supra §. XIV. Christum per id, quod *Sacrificium* in propria persona *pro reatu* positurus erat, habere; quod sit Sacrificiorum V. T., imprimis expiatoriorum, anti-
typus,

Ben David fingunt, quas vide sis in Joh. BUXTORFII Synag. Jud. c. 50. p. 742. Sic quoque pii & credentes *semen Dei* vocantur Ps. XXII. 31. Ps. LXXXVII. 5. 6. Jesa. LXI. 9. Jerem. II. 21. conf. etiam Joh. I. 12.

(86) conf. Dn. Præsidis Interpr. Ebr. Chald. §. 48. m. 2. & §. 96.

typus. Hoc ut eo clarius innotescat, juvat nunc paulo uberius dispicere, in quonam antitypus cum suo typo convenerit, aut eundem etiam superaverit. Nam plus sæpe est in antitypo, quam in typo (87). Ergo de Sacrificiis V. T. nunc agendum erit: ubi victimas ea ratione hominibus profuisse, certum est, quod ex divina institutione (88) & bonitate, in eas transferebantur illa, quæ peccatores perpeti oportuisset. Unde easdem Latini *piacula* dixere, quod eis expiarentur, & a morte, quam commeriti fuissent, per pecudis mortem liberarentur. In quo ipso Sacrificiorum finis & effectus siti fuerunt. Hoc est, quod Paulus Ebr. X. 10. exserte asserit, *legem habere umbram futurorum*. Ubi in sequentibus, sicut etiam in tota epistola clarissime explicat, quomodo Sacrificia V. T. Christum præfiguraverint. Habet vero typus cum antitypo secundum præcipua saltem momenta, hunc ad invicem respectum, nempe I.) omnia Sacrificia V. T. post templum erectum, Hierosolymæ mactanda erant Deut. XII. 13. seqq. *sic quoque Christus Hierosolymam petiit, ut mortem sustineret.* vid. Matth. c. XX. 18. Marc. c. X. 32. seq. Luc. c. XVIII. 31. seq. II.) in victimas per impositionem manuum, omnia sacrificantium peccata conferebantur, & postea fiebant Deo abominatio: *ita quoque Christus omnium hominum peccata portavit,* (ut ex Jesa. LIII. constat), *& pro nobis etiam factus est maledictio.* Vid. Exod. c. XXIX. 10. 15.

F

Gal.

(87) conf. Aug. PFEIFFERI Crit. S. p. m. 175. Can. 13.

(88) Licet magna sit inter eruditos controversia, an Sacrificia primam originem speciali cuidam Dei mandato, an vero lumini saltem naturæ debeant? Rectissime tamen illi sentiunt, qui divinam eorum originem propugnant. Vide interim MAIM. More Nebuch. P. III. cap. 32. SPENCER. de Leg. Ebr. Ritual. lib. III. Dissert. II. de Origine Sacrific. p. 118. seqq. Joh. LUNDII alte Jüdische Heiligthümer lib. 3. c. 33. n. 10. p. 552. seq. Gvil. OUTRAM de Sacrificiis p. 3. seq. it. Joh. Ern. SEGERS Quæst. Theol. Controv. Quatern. VIII. qu. 12. p. 57.

Gal. III. 13. III.) animalia Sacrificiis destinata debebant mactari, & sanguis eorum spargi: *sic quoque Christus mortem pati voluit*, (vid. Jesa. LIII. 8. 10. 12.), & *sanguine suo multas gentes aspersurus erat*, Jesa. LII. 15. 1. Petr. I. 2. IV.) partes victimarum Deo sacrae ad quatuor mundi cardines elevabantur, & ita decussatim agitabantur: *sic quoque Christus fuit exaltatus, cum in crucem esset actus*, Joh. XII. 32. 33. V.) Corpora piaculorum quorundam cremabantur extra castra: *sic quoque Christus extra mœnia Hierosolymæ fuit crucifixus*, Matth. c. XXVII. 33. Marc. c. XV. 22. Luc. c. XXIII. 33. Joh. c. XIX. 17. VI.) Imprimis in Sacrificiis V. T. hoc requirebatur, ut *mortem vicariam sustinerent*, & in aliorum gratiam, scil. eorum, quorum peccata portabant, immolarentur, atque ita reconciliationem Dei cum hominibus promoverent, (Lev. XVII. 11.). Sic Deus sæpe dicitur reconciliatus, & odorem bonæ fragrantiae olfecisse, Lev. IV. 21. 26. 31. 35. Num. VI. 11. 24. 25. 28. & alibi. Et hoc Judæi hodiernum adhuc fatentur, victimam sui loco pati mortem: ideoque in festo expiationis suæ gallum mactare assolent (89). *Optime hæc eadem ad Christum referri queunt.* Ipse enim erat innocens, & nostra peccata, non propria, tulit Jesa. LIII. 4. - 10. & pro nostris peccatis in mortem est traditus, quæ sibi imputavit (90). Jam ille natura ab omni peccato erat immunis (Joh. VIII. 46.), & labe originali non infectus, Luc. I. 35. Quoniam autem ideo in hunc mundum venit, ut morte sua hominum peccata expiaret, & Deo, loco eorum, satisfaceret, hos vero justificaret, Jesa. LIII. 11. coll. 2. Cor. V. 21. Rom. IV. 24. cap. VIII. 3. Gal. III. 13. 1. Petr. II. 21. 1. Joh. III. 5. ut culpa in nobis jam cesseret, Rom. VIII. 1. 31. seq. Hinc pro hominibus factus est victima, & mors

(89) vid. Joh. BUXTORFII Synag. Jud. p. 506. seq.

(90) conf. Mich. WALTHERI Harmon. Bibl. Edit. in fol. p. 369.

mors ejus *pœnæ vicaria* (91) rationem habuit: cum Deo se offerret in odorem bonæ fragrantia (92): & præterea propria virtute gaudebat, peccata expiandi; cum Sacrificia V. T. saltem propter respectum ad Christum, quem dicebant, & typice præstare id poterant (93), ac saltem usque ad Christum durare debebant (94). Clarissime quondam mortem ac passionem Christi præfigurabat Sacrificium illud Abrahamicum (95), quod perperam in ritum ethnicum transformat Frid. Ullr. CALIXTVS: qui præterea etiam in doctrina de Sacrificiis V. T., qua primarium istorum scopum, multis est suspectus (96).

§. XVII. Hæc de Sacrificiis in genere dicta sufficiant: plura leges apud alios (97). Quoniam vero materiale Sacrificiorum V. T. constituebant animalia a Deo definita; ideo illa etiam Christi typum gessere: quanquam in eo antitypus hic sit excellentior, quod Christus sponte se sacrificaverit;

F 2

cum

-
- (91) vid. Matth. XX. 28. Luc. XXII. 19. 20. Rom. V. 10. II. 2. Cor. V. 18. Gal. I. 4. Col. I. 14. 20. 1. Tim. II. 6. Tit. II. 14. 1. Petr. II. 24. 1. Joh. II. 2. Apoc. I. 5. c. V. 9. & evolve præterea Gvil. OUTRAM de Sacrificiis p. 295. seq.
- (92) Lege Eph. V. 2. & conf. Magn. J. F. BUDDEI diss. ad 2. Cor. II. 15. 16. de fragrantia Christi, §. 16. hab. Jenæ. 1712.
- (93) vid. Act. XX. 28. c. III. 15. Rom. VIII. 32. 1. Cor. II. 8. 2. Cor. V. 19. Ebr. IX. 12. 15. c. X. 12. 14. 1. Joh. I. 7.
- (94) ut prædixit Dan. c. IX. 27. conf. Ebr. c. VIII. 13.
- (95) conf. Joh. Rud. OSIANDRI diss. ad Gen. XXII. 1. - 14. de tentatione Abrahami, Prod. Tub. 1718.
- (96) refutatus in Harmonia Calixtino-Hæret. ab Huldreich Gottfried edita, qu. 7. p. 72. seq. & qu. 22. p. 145. seq.
- (97) Scil. in Joh. LUNDII alten Jüdischen Heilighümern lib. III. c. 46. n. 15. p. 640. seq. & Gvil. OUTRAM de Sacrificiis. p. 187. seq. Inprimis Joh. SPENCER. l. c.

cum animalia in V. T. sæpe invita & repugnantia, vi ad illud fuerint cogenda. Præcipua vero victimarum requisita huc redeunt. In genere quidem desiderabatur, ut omni labe ac vitio carerent, Lev. XX. 20. seq. *Sic Christum nemo unquam de labe vel peccato arguere potuit*, Joh. VIII. 46. 2. Cor. V. 21. Ebr. VII. 26. 1. Petr. I. 19. Non erant autem unius generis piacula Deo offerenda. Hinc attendendum est, quanam *præcipue* (98) fuerint typi Christi? ita ut antitypus etiam eorum ipsorum nomen gesserit (99). Tunc vero nullum aliud animal invenies ex eorum numero, quæ immolabantur, quod dignum esset, ut Christo sui nomen imponeret, quam *agnum*: cuius nomine Christus in Scriptura S. sæpe occurrit, & vel in sola Apocalypsi Johannea, 28. vicibus (100). Interim tamen, licet Scripturæ S. non usu veniat, Iesum Christum nomine *birci* insignire; hic tamen elegantissime etiam Christum præfiguravit. *Hircum emissarium* puto, quo de vide Lev. XVI. 21. Dicitur enim ibi de eodem, quod ad manuum impositionem, Aaron debeat super ipsum confiteri כל עונות בני ישראל i. e. *omnes perversitates Israelitarum, & omnes defectiones eorum, secundum omnia peccata eorum*. Adeoque iste *bircus* omnia omnino peccata portare debebat. Interpres Samaritanus voces כל עונות transtulit per מִצָּד 24 *omnia debita*, voce ex Ebræorum חוב *de-*
riva-

(98) Quomodo omnia animalia sacrificanda quadam ratione possint esse typus Christi; exposuit Joach. HILDEBRANDUS in Antiqu. Scripturæ S. select. p. 46. seq. adde LUNDIUM loc. cit. lib. 3. c. 34. p. 561. seq.

(99) vid. Aug. PFEIFFER! thes. Herm. p. 178. Can. 16. Antitypus gerere solet nomen sui typi, &c.

(100) observante Sam. BOCHARTO in Hierozoico P. I. lib. II. cap. L. col. 555. & 613.

rivata, literis gutturalibus inter se alternantibus: ut sensus sit, quod Aaron super hunc hircum emissarium confiteri, & in eum ponere debeat *omnia* Israelitarum *debita*, quibus obligati erant, si in viis Domini non inceserint, ad transgressionis pœnas *solvendum*, easdemque *proprio* expiandum *corpore*. Voluit tamen Deus, sua motus misericordia, ut loco eorum *hircus* (101) id præstaret: qui propterea ipse dicebatur *peccatum* & *debitor*. Hæc omnia etiam Christus præstitit. Postquam enim omnium hominum omnia peccata in se suscepit (Jesa. LIII. 4. seq.); ipse *peccatum* & *debitor* factus est, atque id Deo *solvit*, quod hominibus *solvendum* incumberebat. Nam ipse *delevit chirographum*, quod contra nos erat, nobis *adversum*: quod *e medio sustulit*, *cruci affixum*, vid. Col. II. 14. coll. 13. & I. Petr. II. 24. Magis tamen *agnus*, & quidem *Paschalis*, Christum præfigurabat: quod patet ex Joh. XIX. 32. 36. coll. Exod. XII. 46. Imo Paulus Christum expresse vocat *Pascha* N. T. 1. Cor. V. 7. Tertia vero comparisonis agni Paschalis V. & N. T. hæc sunt, I.) Agnus sumebatur e grege, Exod. XII. 3. 5. & quidem masculus: sic Christus sumebatur e fratribus suis, Deut. XVIII. 15. carnis equidem eorum, sed non peccati particeps, Ebr. II. 14. 17. coll. Joh. VIII. 46. Ebr. VII. 26. fuit præterea mas, ut patet ex Luc. II. 23. Apoc. XII. 5. Jesa. IX. 6. II.) Agnus Paschalis, postquam ad hunc actum separatus esset, destinato tempore, ab omnibus domesticis (Exod. XII. 6.) fuit maclandus, tempore vespertino: Christus ad opus redemptionis segregatus, (Cant. V. 10. Jesa. XLII. 1. c. XLIX. 5. 1. Petr. I. 20.) ligatus, (Joh. XVIII. 12.) a tota Judæorum caterva morte dignus proclamabatur, (Luc. XXIII. 13. Act. IV. 27.) & vesperi mundi est occisus, Ebr. IX. 26.

E 3

III.)

(101) De hirco emissario vid. pluribus LUNDIUS l. c. lib. V. c. 20. p. 1036. seq. imo MARSCHAM, SPENCER, WITSIUS, van der WAIYEN, FRISCHM. Seb. SCHMID, pluresque alii.

III.) Sangvine agni postes ædium aspergebantur, ut angelus percussor ibi transfiret, Exod. XII. 13. *Sic Christi sanguis conscientias & corda nostra aspergit*, Ebr. X. 22. *præterea nos mundat a peccatis* (102), *& liberat a potestate Satanae*, vid. 1. Petr. I. 18. 19. Rom. III. 25. Ebr. IX. 14. c. XII. 24. Col. I. 14. 1. Joh. I. 7. Rom. V. 9. IV.) De agno Paschali, qui prius uncinis suspendebatur, nonnisi Israelitæ, exceptis omnibus extraneis, vesci debebant: *Sic Christo cruci affixo nonnisi soli fideles fruuntur*. 1. Cor. XI. 27. 29. Præterea observat BOCHARTUS (103), Christum illa ipsa die venisse Hierosolymam, qua Deus agnum in Ægypto seponi jusserat, vid. Joh. XII. 1. 12. nempe decimo mensis Nisan, Exod. XII. 3. Et cum Judæi Christum e cruce eximerent, ob instans Sabbathum (Luc. XXIII. 52. 54.); legi imprudentes obsecuti sunt, quæ agnum servari vetabat ad matutinum tempus, Exod. XII. 10. &c. Plura dabunt alii (104). Quod vero Christus in Sacro codice tam sæpe *agni* nomine veniat, alius vero animalis non item? factum videtur, ad designandam illius partim *innocentiam* ac *patientiam*, Jesa. LIII. 7. coll. 9. & 1. Petr. II. 22. 23. *mansuetudinem & humilitatem*; Matth. XI. 29. partim etiam *maclationem* & *oblationem* 1. Petr. I. 19., utpote qui jam inde ab origine mundi occisus dicitur in Apocalypsi (105).

§. XVIII.

(102) conf. hic Nicol. HUNNII diss. ad 1. Joh. I. 7. de Sangvine Jesu Christi nos emundante, hab. Witteb. 1622. nec non Godofr. WEGNERI diss. ad h. l. Regiom. 1705.

(103) in Hierozoico Part. I. lib. 2. cap. 50. col. 613. seqq.

(104) Nempe S. BOCHARTUS l. c. Petr. Dan. HUETIUS in demonstr. Evang. Edit. Lips. p. 826. 827. J. LUNDIUS in Antiqu. Jud. lib. V. c. 14. n. 17. p. 1002. seq. Th. GOODWINUS in Mose & Aarone l. 3. c. 4. p. 566. Adde Chr. SAHMII diss. de agno Paschali, quem Christus cum discipulis suis comedit, &c. p. 7. hab. Regiom. 1712.

(105) Scil. cap. XIII. 8. conf. hic

§. XVIII. Sed cum victimæ illæ V. T., quæ Deo offerri debebant, a Sacerdotibus demum mactandæ erant, quia ipsæ illud præstare nequibant: hinc etiam Summus Pontifex V. T. Christi typum (106) gesit. Qui in eo fere situs est, quod I.) S. Pontifex V. T. fuit homo (Ebr. V. 1. 2.), & ad hunc honorem subeundum a Deo eligebatur: *Sic Christus quoque verus homo fuit*, Ebr. II. 16. 17. 18. c. IV. 15. & *ad hoc officium a Deo separatus*, conf. Ps. II. 7. CX. 4. Ebr. V. 5. 6. II.) Summus Pontifex Leviticus debuit carere omni vitio, Lev. XXI. 18. seq. *similiter Christus fuit absque omni labe*, Ebr. VII. 26. 27. III.) Cum inaugurandus erat, non solum sanguine allinebatur, Lev. VIII. 23. 24. coll. Exod. XXIX. 20. sed etiam oleo sancto ungebatur, ibid. v. 21. coll. Lev. VIII. 12. & postea fiebat caput reliquorum Sacerdotum. *Sic Christus jam a prima ætate, ubi circumcideretur, sanguinem suum sanctissimum effudit, & ita quasi inaugurabatur*, Luc. II. 21. unctus fuit præterea Spiritu S. Dan. IX. 24. Ps. XLV. 8. Jesa. LXI. 1. Act. X. 38., & est Dominus Dominorum, juxta Eph. I. 21. seq. IV.) Sum. Pontifex nomina Israelitarum lapidibus incisa, pectori & humeris annexa, redimitus præterea corona, coram Domino gestabat, Exod. XXVIII. 29. 36. c. XXIX. 6. coll. Lev. VIII. 9. *Sic quoque Christus suos fovet, eorumque saluti invigilat*, Luc. XV. 5. Joh. X. 14. 27. XIII. 23. Jesa. XLIII. 1. Imo Luc. c. I. 33. *Rex vocatur, cujus regni non erit finis*. V.) Portabat etiam Urim & Thummim (107), atque fuit mediator inter Deum &

Joh. Bart. RUDIGERI diss. ad h. l. de agno occiso ab origine mundi, hab. Giesse. 1719

(106) Ut hoc evincit Ep. ad Ebr. c. II. 17. III. 1. IV. 14. 15. V. 5. 10. VI. 20. VII. 26. VIII. 1. IX. 11. X. 21.

(107) de quibus Exod. XXVIII. 30. Singularem plane de hac materia sententiam vid. in Casp. NEUMANNI epist. de Biga difficultatum Sacrarum ad Illustr. Leibnitzium, prod. Wratisl. 1707.

& Israelem, & quidem unicus tantum. *Sic unus est mediator Deum inter & homines, nempe Christus* 1. Tim. II. 5. Rom. VIII. 34. Eph. III. 12. Ebr. VII. 28. VI.) Sum. Pontifex V. T. debebat uxorem ducere virginem, Lev. XXI. 13. Paulus expresse asserit, *ecclesiam esse desponsatam Christo: cui libenter vellet adducere virginem puram ac illibatam*, 2. Cor. XI. 2. Interim tamen, licet hæc ita se omnino habeant, observandum adhuc & probe tenendum est, typum & antypum hic ad invicem non esse adæquatos. Nam plus latet in antitypo, quam typo. Certe, sicuti sacrificium, quod Christus Deo pro peccatis nostris obtulit, infinitis modis antecedit sacrificia V. T. Quoniam hæc effectus, seu remissio peccatorum, consequabatur saltem ob respectum Christi, quem præfigurabant; illud vero propria virtute gaudebat, peccata expiandi, gratiam Dei recuperandi, ac ejus justitiæ plenissime satisfaciendi. Et id, quoniam a Christo Θεανθρώπου oblatum est, (conf. Ebr. X. 1. 2. 3. 4. II. 12. 14.). Ita etiam Sacerdos summus N. T. eadem ratione summo Pontifice V. T. est excellentior. Nam I.) Sum. Pontifex V. T. fuit homo, qui errori obnoxius erat, Ebr. V. 1. 2. 3. c. VII. 28. Sed ita res se non habet cum Christo: qui non solum verus homo, sed etiam verus Deus fuit, adeoque ab omnibus humanæ sortis infirmitatibus immunis. Vid. Ebr. VII. 26. 28. coll. Luc. I. 35. II.) Summus Pontifex V. T. etiam pro propriis peccatis Deo sacrificium offerre tenebatur, Lev. IX. 7. c. XVI. 3. 6. II. coll. Ebr. V. 3. c. VII. 27. Sed Christus non item: utpote qui ab omni peccato erat separatus Joh. VIII. 46. Ebr. VII. 26. 27. c. IV. 15. III.) Summ. Pontifex V. T. semel quovis anno ingredi debebat Sanctum Sanctorum (108), ejusque

(108) conf. Theod. DASSOVII dis. de ingressu in Sanct. Sanct. S. P. Ebr. ad Lev. XVI. & Ebr. IX. Witteb. recusa 1714. & Dn. Præsidis gemina dis. de functione Pontif. M. in Adyto anniversaria, hab. Jenæ 1683.

que Sacrificia expiatoria sæpe iteranda erant, vid. Lev. XVI. 29. 34. coll. Ebr. IX. 25. Sed Christus nonnisi semel sanctum sanctorum intravit, & quidem per proprium sanguinem, ejusque sacrificium expiatorium in æternum non iterabitur, conf. Ebr. IX. 12. 24. 25. 26. 27. 28. c. X. 12. 14. IV.) quod præcipuum est, in V. T. quando sacerdos Deo victimas immolabat, tunc hæ ab illo erant distinctæ. Sed in sacrificio Christi expiatorio, ipsum sacrificium a Sacerdote sacrificante non erat distinctum: siquidem εαυτὸν, se ipsum (109) Deo obtulit (110), in odorem bonæ fragrantiae Eph. V. 2. Ebr. IX. 12. 24. 1. Petr. II. 24.; & atque factus est ἱλαστήριον seu propitiatorium (111), & mediator inter Deum & homines 1. Tim. II. 5. 6., & quidem κατ' ἐξοχήν talis, cum Pontifex V. T. saltem mediante animali victima, mediator foret Dei & Israelis. Et hoc est, quod Jesaias c. LIII. 10. proxime innuit. Quando enim Messias sacrificum pro reatu positurus erat, juxta ejus oraculum; necessario se ipsum offerre debuit. Si vero hoc; etiam e vita ipsi egrediendum erat. Idque vicissim ad instar victimarum, quæ tempore V. T. immolabantur, & Christum in umbra repræsentabant, (Ebr. IX. 23). Ergo rectissime inde concluditur, quod Messias vitam suam, sive se ipsum pro reatu ponere voluerit. Id quod erat demonstrandum (112).

§. XIX. Rebus ergo ita comparatis, haud injuria Sa-
G cri-

(109) Conf. cum Jesa. LIII. 10. Joh. XVII. 19. Gal. I. 4. c. II. 20. Col. I. 22. Tit. II. 14. Eph. V. 2. 25. Ebr. IX. 14.

(110) vid. J. Fr. MAYERI diss. ad 1. Petr. II. 24. de officio Christi Sacerdotali, Gryphisw. habita 1704.

(111) Juxta Ebr. IV. 16. & Rom. III. 25. de quo loc. vid. Sam. SCHEE-
GVIGII diss. de Christo ut propitiatorio, Ged. 1705.

(112) de Summo Ebræorum Pontifice, ceu typo Christi, vid. plur.
J. LUNDIUS in Antiqu. Jud. lib. III. c. 25. p. 514. seq.

crificia V. T. a LUNDIO (113) vocantur *conciones de Christo*. Quod futuram Christi pro peccatis hominum passionem, ac mortem præfigurarint: ut ex antecedentium collatione non potest esse obscurum. Verum, quemadmodum non omnia victimarum V. T. genera, ex toto typi Christi fuerunt; sed horum unum magis, alterum minus eundem præfigurabat, *agnus paschalis* verò omnium plenissime (114). Idem etiam de sacrificiis asserendum est. Licet enim unumquodque eorum aliquo modo respectum ad Christum habuerit; magis tamen *sacrificia expiatoria*, Sacrificium Christi referebant. Hæc vero iterum duplicis erant generis: alterum dicebatur *חטאת*, *sacrificium pro peccato*, (germ. *ein Sünd-Opffer*/ de quo Lev. VI. 18. seq.); alterum *זבח* *sacrificium pro reatu seu delicto*, (germ. *ein Schuld-Opffer*/ de quo Lev. VII. 1. seq.). Jam horum ab invicem differentia, etsi satis difficulter ex Scriptura S. cognosci potest (115); sæpe tamen in eadem unum pro altero

(113) *ibid.* c. 46. p. 645. n. 33.

(114) Non tamen ideo, cum Celebr. LIGTFOOTO, existimandum est, quasi agnus Paschalis præcise fuerit Christi corpus in figura. Quem modeste refutavit G. H. GOETZIUS in Syllog. Observ. Theol. huic oppositarum, §. 7. prod. Lubecæ. 1706. Conferri etiam potest C. SAHMII *disf. de agno Paschali*, §. XVII. n. 105. citata.

(115) Quod negotium merito aliis relinquo. MAJUS in *Oecon. temp. V. T. ad Lev.* fatetur, se ignorare discrimen horum duorum Sacrificiorum. Adi interea Gvil. OUTRAMUM de *Sacrificiis*, p. 133. §. 8. seq. Sam. BOCHARTUM in *Hieroz. P. I.* col. 318. J. LUNDIUM in *Antiqu. Jud. lib. III. c. 40. 41. lib. V. c. 18.* Magn. BUDDEI *Hist. Eccles. V. T. Tom. I. p. 723. seq.* J. H. OTTONEM in *Lexico Rabbin. Philol.* p. 562. Hadr. RELANDUM in *Antiqu. Jud. c. 5. Flav. JOSEPHUM in Antiqu. Jud. lib. III. c. 10.* MAIMON. *Hilc. הקרבנות* cap. VII. VIII. IX. X. it. *Præfat. in Mischnam cod. זבחים* non

altero solet poni : & hoc forte ideo, quoniam unicuique horum idem jus, ac idem fiendi modus ex mandato Dei expressissimo erant servanda, Lev. VII. 7. Placuit vero Spiritui Sancto in nostro JESAIÆ oraculo, de futuro tum temporis Messia sacrificio universali expiatorio, uti voce **זֶחֶן**, si conjecturæ locus est, fortasse hanc ob rationem : quoniam in sacrificio *pro reatu*, **זֶחֶן** dicto, præter arietes, etiam agni, & quidem mares tantum, immolari consueverant ; quod in sacrificio **זֶחֶן** *pro peccato*, tam rigide non fuit observandum. Ut eo ipso alluderet quasi ad *singulare nomen* Messia, qui sæpe *agnus* dici a-mat, prouti supra jam annotatum est. Deinde etiam ideo, ut indigaret hoc ipso *universalitatem*, atque efficaciam Sacrificii a Messia pro peccatis Deo exhibendi : scilicet, quod tanto valore præditum est, ac si *unusquisque* homo *in individuo* in Christo, pro peccatis suis sacrificium & victimam Deo obtulisset, (conf. 2. Cor. V. 14). Quoniam **זֶחֶן** *quodlibet individuum* ex Israelitis pro noxa sua Deo offerre tenebatur : cum e contrario **זֶחֶן** pro toto populo Israelitico *collective* sumto, cremaretur Deo in odorem bonæ fragrantia (116), vid Lev. IV. 13. seq. c. V. 1. seqq. Sed satis de his.

§. XX. Cum itaque extra omne dubium positum sit, JESAIAM hoc loco diserte & clarissime prædixisse, *λύτρον redemptionis humanæ soluturum fore ipsum Messiam* ; qui vitam suam in mortem tradendo, sacrificium pro reatu ponere voluit. Nunc superest, ut, ad fidem in Christum ejusque meritum magis magisque corroborandam, certi reddamur, hoc quod JESAIAS suo tempore prædixit, in Christo, & a Christo etiam perfectissime esse adimpletum. Etsi vero toties totiesque hoc

G 2

in

procul ab initio : ABARBANELEM Præf. in Leviticum f. 216. c. III. l. 17. seq. Edit. Venet.

(116) Conf. MAIMON. & ABARBANEL II. cc. ad num. 115.

in novo foedere confirmetur, ac demonstretur : placet tamen in præsenti, in rei hujus testimonium, dictum, quod in 1. Ep. Petr. I. 18. 19. extat, & jam in §. I. in textu originali propositum est, uberius explicare. Quod ipsum jam aggredior. Et quidem juvabit in antecessum paucis delibare, in quonam præcipue scopus capitis hujus ab Apostolo constituatur? scilicet, postquam in antecedentibus veritatem doctrinæ de Christo ab Apostolis traditæ, partim per enumerationem multorum bonorum Spiritualium, quorum ἐκλεκτοὶ παρρησιῶν per Christum participes facti fuerant; partim per asseverationem salutis nostræ æternæ, ex vaticiniis de Christo, a Prophetis editis, formatam probaverat: exhortationem tandem subnectit, qua vult, ut electi sui hanc suam in Christum fidem non solum perpetuo & constanter profiteantur; verum etiam præterea morum integritate, vitæque sanctimonia, eandem exornent. Inter argumenta vero, quibus eos ad obsequium fidei trahere conatur, hoc præcipue urget, ut cogitent, *quam carum fuerit* istud λύτρον *redemptionis*, quo tum a connata, tum ab acquisita per actus malos pravitate, sint redempti; & quam indignum sit Christianorum persona, soluto redemptionis pretio, ad pristina peccata atque scelera redire, juxta 2. Petr. II. 22. Orditur vero hoc suum argumentum a voce εἰδότες: quæ plus hic involvit, quam simplicem ac nudam rei alicujus notitiam vel cognitionem. Nam εἰδέω, Ebraico עָרַו exactissime respondet: ideoque, vi similium, eandem etiam rationem habebit. Atqui Ebræorum עָרַו præter cognitionem rei alicujus, quacunque fiat ratione, quam *proprie* involvit; *tropice*, & quidem per *metonymiam causæ pro effectu*, idem quoque est, ac rem notam ad animum revocare, accurateque æstimare & expendere; sicuti in hoc significatu occurrit Psal. XC. II. עָרַו מִי quis agnoscit,

scit, i. e. quis secum perpendit, quam potens sit ira tua? PS. XCII. 7. stultus ערִי־לֹא non sciet, i. e. non aestimabit ac perpendet secum, & alibi (117). Similiter Apostolus, quando inquit, εἰδότες, hoc dicere intendit, ut diligenter secum expendant, probe accurateque considerent, ac aestiment ea, quæ ipsis propositurus erat. Eo ipso simul ad constantiam ac perseverantiam in fide in Christum eos impellit: ut etiam salutariter credant, redemptionem suam certo esse factam, & ita quasi, ac si ipsimet fuissent præsentes, ac, quo modo opus redemptionis perageretur, propriis usurpassent oculis. Non enim repugnat verbo εἶδέναι, perinde ut Ebraico עָרָא, etiam de ejusmodi notitia exponi, quæ mediante aliquo sensu acquiritur. Sic quando Gen. XIX. 33. 35. Lothum non animadvertisse dicitur: quod propriæ filiæ secum concumberent, extat in textu Ebræo עָרָא וְלֹא עָרָא & non cognovit, i. e. non vidit, vel animadvertit; quod LXX. interpretes transtulerunt, καὶ οὐκ ᾔδει & nescivit, i. e. sensibus non fuerat affecutus, quæ agebantur. Quoniam vino somnoque sepultus jacebat. τὸ εἶδέναι vero idem ac πιστεύειν etiam aliquando significare, patet ex Joh. XI. 24. coll. Job. XIX. 25. Quid vero est, quod Apostolum adeo sollicitè habet, ut electi sui probe cognitum habeant? dicit: ὅτι ἐλυτρώθητε, quod redempti sitis. Particula ὅτι hic est συλλογιστική, & ab effectū passionis Christi desumta, est ratio conclusionis seu argumenti, quo eos ad sanctimoniam vitæ impellere studet: sicuti τὸ λυτρωθῆναι rationem formalem redemptionis humanæ continet. Cum vi vocis significet, certum aliquod pretium pro libertate alicujus pendere, seu solvere. Syrus interpres in versione sua hic utitur voce ܐܕܝܢ quæ talem libe-

(117) vid. de verbo εἶδέναι Act. XXIII. 5. coll. Dn. Præsidis Interpr. Ebr. Chald. §. 72. (101). & laudati STOCKII Interpr. Gr. §. 89.

liberationem involvit, *ut quoque unum ab altero separetur*. Unde etiam Arabes suum *فراق* *separavit, distinxit inter duas res, mutuati sunt*. Itaque Christus, dum ab Apostolo homines redemisse asseritur, eos *a peccato ac pœna* ejus quasi *separavit*; & ita quidem, ut non amplius super nos dominetur, & possit esse causa mortis æternæ (118). Non secus ac illi, qui manumittuntur, a potestate ac dominio ejus, cui subjecti erant, ita separantur, ut pristino domino nullum jus ac potestas amplius in eos supersit. Similiter nos eramus *servi peccati* ad mortem, juxta Rom VI. 16. Sed *ab hac servitute* per Christum *liberati*, facti sumus servi justitiæ, seu justî & sancti. Vid. Rom. VI. 18. 19. 20. 22. coll. Joh. VIII. 32. 34. 36.

§. XXI. Debebant ergo electi isti ad animum revocare dignitatem atque præstantiam τῆς λύτρεως redemptionis suæ: cujus naturam ac qualitatem Apostolus in proxime sequentibus partim *remotive*, partim *positive* describit. Ait nimirum, *λύτρεων* redemptionis non esse argentum vel aurum, quæ alias pro pretiosissimis thesauris solent haberi: quoniam sint φθαρτὰ, *corruptibilia*. GERHARDUS (119) bene observat, argentum ab Apostolo hic recte præmitti auro; quia in exaggeratione pretii, illud, quod minus pretiosum, primo loco nominandum est. Docet equidem quotidiana experientia, aurum atque argentum, ceu metallorum præstantissima, pretia rerum in mercimoniis ac emtionibus constituere; ideoque aptissima media esse, quorum interventu res rebus, juxta justitiæ regulas, commodissime permutari queant. Sed pluris Deo O. M. constitit salus hominum; quam ut Justitia ejus infi-

(118) conf. Hos. XIII. 14. 2. Tim. I. 10, Ebr. II. 14. 15. it. Gal. I. 4. Col. II. 14.

(119) in Comment. suo super h. l. p. 114.

infinita in tam vili & momentaneo redemptionis λύτρω acquiesceret. Erat enim peccatis hominum infinite læsa. Quo factum, ut hi Deo redderentur exosi, juxta Jesa, LIX. 2. Mich. III 4. Ideo, ut miseri homines Deo iterum possent reconciliari; ejusmodi certe λύτρω opus erat, quod esset adæquatum, seu quod etiam infinitam pro peccatis satisfactionem posset præstare. Id quod aurum & argentum non potuere. Sunt enim res finitæ atque corruptibiles, quæ non solum vetustate atteri, minui, aut alio etiam vitio corrumpi (Jac. V. 3. Matth. VI. 19.), imo præterea plane in nihilum converti queunt; ita, ut nihil amplius valeant (120). Sicuti hoc ipsum voces φείρω, & Syrorum ܡܕܐ satis superque testantur. Igitur his ipsis, quoniam possunt consenescere, & pristinum valorem amittere, justitiæ Dei infinitæ nullo modo potuit satisfieri: alias enim finitum capax esset infiniti; quod vero impossibile. Præterea hic etiam excluduntur omnes aliæ divitiæ, & res pretiosæ, earumque vis effectiva in opere redemptionis simpliciter negatur. Nam per *metonymiam causæ materialis pro materiato*, aurum & argentum hic de rebus quibuscunque, quæ ex iisdem possunt fabricari, est accipiendum (121): sicuti etiam, per *Synecdochen speciei pro genere*, cujuscunque generis divitiæ intelligi possunt, quarum vis apud homines, inque eorum negotiis solet esse maxima (122). *Terminum* vero redemptionis ὡς ἂν, Petrus verbis proxime sequentibus indicat, ubi inquit: ἐκ τῆς μαλαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς παλαιοπραγμάτων. Quæ interpretes in diversas partes rapiunt. Quidam enim per

(120) Uti nihil in hoc sensu occurrit 1. Cor. VII. 19.

(121) Evolve pluribus Sal. GLASSII Philol. S. lib. V. Tr. I. cap. I. p. m. 1058..

(122) vid. idem c. l. p. m. 1370.

per μαλακίαν ἀναστροφῆν, hic solummodo intelligi volunt *errores* & *cultus idololatricos*, variis superstitionis ritibus commixtos; ut OSIANDER (123), & LORINUS (124). Alii de *conversazione in lege Mosis & Gentilismo*, cum Corn. a LAPIDE (125); vel de *traditionibus a majoribus institutis*, cum ESTIO (126) exponunt. Imo ipse GERHARDUS (127), magni alias nominis Theologus, de *vana paternæ traditionis conversatione* explicat. Quæ hic ab Apostolo ideo quasi *vana* dicatur; eo quod ad justitiam nil proderat, verum inutilis, noxia, imo etiam legi Dei contraria fuit. Sed omnium horum interpretatio est nimis angusta. Nullibi enim ex Scriptura S. constat, solum neglectum rituum legis Mosaicæ, aut reliquos cultus idololatricos, sanguine & morte JESU Christi expiandos fuisse. Neque etiam pro solis infidelium Judæorum aut gentilium prævaricationibus Christus mori, sed *omnium hominum* peccata portare voluit (Joh. I. 29.). Igitur major aliqua res esse debuit, quæ Deum movit, ut inde jam ab æterno decreverit, pro ejus satisfactione, proprium filium in mortem tradere. Hæc vero erat nulla alia, quam misera illa hominum conditio, in quam per lapsum primorum Parentum fuerant prolapsi. Nil aliud itaque Petrus in dictis verbis intendit, quam, nos *non solum a peccato originali, verum etiam ab actualibus*, ex eo fluentibus, per sanguinem Christi esse liberatos (128). Præterquam

(123) in Bibliorum suorum Part. III. hoc loco.

(124) in Comment. suo super h. l. p. 189.

(125) in Comm. super h. l. p. 219. Edit. Antwerp. 1684.

(126) in Comm. super hunc locum p. 1159.

(127) in Comm. suo super h. l. p. 113. 114.

(128) conf. Abr. CALOVII Bibl. Illustr. N. T. Tom. II. p. 1474.

qui iterum GROTII hypothesein refellit, & J. G. NEUMAN-
NI diss. ad 1. Petr. I. 18. 19, de Passione Christi cruenta vicaria,
edit. Witteb. 1696.

quam enim, quod vox ἀναστοφὴ nuspian *rituum observatio-*
nem notet; sed potius *inversionem*, ac *preposteram rerum col-*
locationem significet, qua omnis caro super terram viam suam
 corrumpit, Gen. VI. 12. Psal. I. 1. 6. Vox παλαιοπαράδοτος etiam
 causam peccatorum actualium involvit, scil. *labem originalem*
 innuit, ostenditque simul vanam istam & perversam vitæ ratio-
 nem, per mala exempla a maioribus haustam, ac per imita-
 tionem expressam, non *per solam* imitationem in nos esse
 derivatam; sed accedere adhuc *corruptam generationem*, per
 quam tota depravatio propagatur, quæ etiam causa est reliquo-
 rum peccatorum actualium. Conf. Psal. LI. 7. Rom. V. 12. Jac.
 I. 15. Itaque vox παλαιοπαράδοτος, ad morem Ebræum, est vox
impregnata. Nam præter usitatam suam significationem, in-
 cludit adhuc aliquam ejus qualitatem (129). Quando enim
 dicitur, *pravam* istam conversationem a Patribus nobis esse
 traditam; necessario eandem ab iisdem etiam accepimus.
 Jam vero depravatam corruptamque naturam atque volun-
 tatem a Parentibus nostris, nonnisi per carnalem generatio-
 nem in nobis propagari, certum est. *Quod enim ex carne na-*
tum est, caro est, Joh. III. 6. Satis pulchre vocem παλαιοπα-
 ράδοτος Arabs in WALTONI Bibl. Polygl. ita circumscripsit:

الَّذِي قَدْ كُتِبَ أَبَاكُمْ i.e. *quam monumento reliquit*

vobis Pater vester. Equidem flebile monumentum amissæ
 per primos parentes imaginis gratiæque divinæ, unusquisque
 in proprio corpore offendere potest; si corruptum & mise-
 rum statum suum, puta originale peccatum, intueatur. Hinc
 peccatum Originis in Scriptura S. etiam dici siveit *vetus homo*,
 H Eph.

(129) Conf. Dn. Præsidis Interpr. Ebr. Chald. §. 102. (73), & Ex-
 cell. STOCKII Interpr. Græc. §. 90.

Eph. IV. 22. Col. III. 9. Rom. VI. 6. Quoniam reliquiae primi parentis Adami, quae sunt peccatum & depravata voluntas, in omnes homines, in quemlibet per sui ipsius parentes, sunt derivatae.

§. XXII. Postquam ergo Petrus v. 18. λύτρον redemptionis, κατ' ἄρσιν dixerat, non fuisse argentum vel aurum: v. 19. jam κατὰ θεσιν seu *positive* illud describit. Afferit enim λύτρον redemptionis esse *pretiosum sanguinem Christi, seu agni inculpati & incontaminati*. Realem rerum corruptibilium, & meriti Christi, in opere redemptionis humanae pugnam, luculenter hic ostendit, dicitque particula adversativa ἀλλὰ, ab Apostolo usurpata: ut pateat simul, sanguinem Christi nulli corruptioni esse obnoxium; qualis in aurum & argentum, tanquam res hujus seculi, omnino cadit. Dicitur autem Sanguis Christi τίμιος *pretiosus*; eo quod *pretii* adaequati valorem in oculis Dei habet, juxta I. Cor. VI. 20. c. VII. 23. I. Joh. I. 7. Tum quia est *carus*, & *sanguis ipsius filii Dei*; cui nihil nec in coelo, nec in terra potest comparari, secundum Act. XX. 28. I. Joh. I. 7. Tum quoniam non est profanandus; sed reverenter habendus, juxta Ebr. X. 29. Quod vero τίμιος non solum *pretiosum*, sed etiam *honorabile*, ac *carum* significet; patet ex I. Cor. III. 12. coll. Act. V. 34. Ebr. XIII. 4. Act. XX. 24. Porro, sanguis Christi omne argentum & aurum dignitate, *pretiositate*, & excellentia etiam ideo superat; quoniam est agni ἀμώμης καὶ ἀσπίλης, i. e. *inculpati*, & *incontaminati*. LORINUS (130) asserit, existimare quosdam, Christum hic dici *immaculatum*; quoniam caruit peccato originali: & *incontaminatum*, quod etiam a peccatis actualibus erat immunis. Corn. a LAPIDE (131) opinatur: Christum dicendum esse *immaculatum* in

(130) in Comment. super h. l. p. 119. A.
super h. l. p. 221. C.

(131) in Comment.

in se, & actibus externis; *incontaminatum* vero in habitu, conversatione, & vestibus externis. Et certe, notabilis vox ἀμωμῶς est, quam nonnulli a μωμᾶς *culpare* derivant: cum tamen melius ii facere videantur, qui eandem ab Ebræo מוֹם, quod *vitium, labem, maculam* significat, deducere sustinent. Nonsolum enim מוֹם *defectus corporis* notat, ut Lev. XXI. 17. 18. c. XXII. 20; sed etiam de *animi vitiis* exprimendis usurpatur Prov. IX. 7. Cant. IV. 7. Imo de *ipso peccato*, per Metaphoram, Deut. XXXII. 5. Job. XXXI. 7. Et ab hac voce Græcorum ἀμωμῶς provenit: quod vocabulum nonsolum *dedecus, probrum, &c.* sed etiam *Gentilibus Deum* omnium rerum *irrisorem atque reprehensorem* denotabat, testibus Lexicographis (132). Hinc adjecto Α' εὐσημεῖν (133), ἀμωμῶς idem erit ac *vitio carens, & ob id inculpatus, in quo nec ipse Momus inveniat, quod reprehendat.* Unde Græcorum proverbium enatum est: τῷ Μώμῳ ἀρῶσθαι, i. e. *Momo satisfacere* (134). Nec obstat, quod Christus in Scriptura S. passim nominatur *peccator, vel peccatum*; (conf. Ps. XL. 13. Jesa. LIII. 10. 12. 2. Cor. V. 21. 2. Sam. VII. 14. coll. Ps. LXXXIX 21. cum aliis locis). Nam diversitas respectus tollit omnem repugnantiam (135): & Christus non ita dicitur, quasi ipse peccata fecerit, quoniam erat innocentissimus, (vid. Joh. VIII. 46. Ebr. IX. 14. ubi eadem vox ἀμωμῶς occurrit); sed quoniam *aliorum peccata*

H 2

por-

(132) Adi Joh. Jac. HOFFMANNI Lex. Univers. tom. III. p. 194. coll. LUCIANO in Jup. Trag. Op. tom. II. p. 138. seqq. it. in *Deorum Concilio* p. 709. seqq. nec non tom. I. in *Nigrino* p. 39. ac *Hermotimo* p. 519.

(133) conf. Excell. STOCKII Interpr. Gr. §. 253.

(134) de quo vide ERASMI Roterod. adagiorum Collectionem absolutiss. p. 58. Edit. 1646. Epitom. p. 53.

(135) conf. hic omnino Mich. WALTHERI Harmon. Bibl. Edit. in fol. p. 369.

portavit, secundum Jesa. LIII. 4. 6. II. 12. Joh. I. 29. Et certe, hæc duo synonyma ἀμωμὸς καὶ ἀσπιλὸς, agni hujus innocentiam ac puritatem magis adhuc intendunt. Propterea, quod unum alteri immediate jungitur, ut sensus huc redeat: *esse nos redemptos sanguine Christi, ut agni per omnia puri, immaculati atque innocentissimi*, qui morte sua vicaria, justitiæ Divinæ, infinite læsæ, infinite quoque satisfecit. Quia ejusmodi λύτρεον pro peccatis persolvit, quod non solum omnes mundi thesauros superat; sed etiam propria ac infinita virtute gaudet, omnia omnino peccata expiandi, juxta I. Joh. I. 7. Hinc etiam Christus αἰωνίαν λύτρωσιν, *eternam redemptionem* nactus esse, Ebr. IX. 12. coll. c. X. 12. 14. dicitur. Et quamvis articulus præp. ὁ explanative hic significans (126), in textu Græco sit omissus; in versione tamen Syriaca expressissimis verbis dicitur:

ܐܠܗܐ ܕܡܫܝܚܐ ܕܡܫܝܚܐ *qui est Messias*. Cœterum, tum

id, quod Scripturæ S. admodum solenne sit, Christum *agni* nomine insignire; tum ejusdem innocentiam in superioribus toties totiesque adstruxi, & probatum dedî. Ut idem hic de novo agere, supervacaneum foret. Quare etiam hæc de loco Petrino dixisse sufficiat.

§. XXIII. Cum itaque ex hæctenus dictis plenissime constet, quodnam λύτρεον Deo O. M. in redemptionem humani generis a Christo sit persolutum; juvat nunc vocis τῆ λύτρε naturam quasi a priori considerare, ejusque philologiam paucis suppeditare: ne præsumpta quædam obscuritas, vocis significationem *vicariam atque permutativam* tegere videatur. Et quidem, quod τῆ λύτρε primam originem attinet, descendit illa vox a Græco verbo λύω *solvo*, ab hujus 3t. pers. sing. Præt.

(126) vid. Excell. STOCKII interpr. Gr. §. 5. coll. §. 298.

Præter. Pass. λέλυται : ex qua, abjecto augmento, & terminatione verbi in terminationem nominis mutata, prodit λύτρον, (q. d. *redemptorium*,) *redemptionis pretium*, vel *pretium redempti captivi*, quod pro redemptione dependitur (137). Hinc porro descendit λυτρόω *redimo*, cujus zd. plur. aor. I. Pass. ἐλυτρώτηε in loco Petrino, modo explicato, occurrebat. Proprie ergo & ἀπὸ κοινῆς, autoribus λύτρον dicitur *pretium*, quod pro redimendis captivis dabatur, (Gallis *rançon*, Germ. *das Löse-Geld* dictum); scil. quo soluto, illico vinculis eximebantur. καὶ εἰδὼ vero tale pretium denotat, quod iudicibus pro redimenda vita solvebatur, si capite quis ex legibus justitiæ plectendus erat. Sicuti eo sensu vocem λύτρον LXX. adhibuere in loco Exod. XXI. 30. Imo etiam de *hostia piaculari*, quæ in rei locum succedens, pro eo debitam pœnam luere, atque ita mortem vicariam pati tenebatur, solet adhiberi. Hinc LUCIANUS scribit : ὑπὸ χνῆμαί σοι κείον τυλήσεσθαι λύτρα ὑπὲρ ἐμῆ, i. e. *promitto tibi, hircum maculatum iri, in lytron pro me*. Ex quo, præter significationem τῆς λύτρας vicariam, magis adhuc ejusdem distinctio innotescit; qua dividitur in λύτρον *pecuniarium*, quod in solutione certæ summæ, a iudice, pro delicti conditione, imperatæ, consistebat: & *cruentatum*, quod nonnisi morte & sanguine condemnati persolvendum, ideoque ἀκολούτως altero pretiosius erat, (conf. Job. II. 4.). Sed aliæ adhuc sunt voces, quæ cum τῷ λύτρῳ συνωνύμως prædicantur. Sic dicitur ἀντὶ λύτρον I. Tim. II. 6., ἱλασμός *placatio*, *propitiatio* I. Joh. II. 2., καὶ ἀλλαγὴ Rom. V. 10. II. HESYCHIUS (Lexico p. 612. A.) λύτρον

H 3

expo-

(137) vid. EUSTATHIUM ad ILIAD. A. v. 13. p. 24. lin. 21. 25. it. ad ILIAD. θ v. 543. p. 726. l. 29. Edit. Rom. 1542. Etymologicum Magnum col. 572. PHAVORINUS, Dictionario col. 1199. λύτρα inquit, sunt δῶρα ἐπὶ ἐλευθερίᾳ αἰχμαλότηων διδόμενα. λύτρον παρὰ τὸ λύω, λύσω &c.

exponit per καθάρματα, *piamenta*, item per τὰ λυτήρια *sacra expiatoria*. EBRÆIS, quod GRÆCI per λύτρον exprimunt, dicitur כפר (vid. Exod. XXI. 30. Ps. XLIX. 8.). Hoc LXX. denuo per ἀλλαγμα, *expiatio* Esa. XLIII. 3., ἐξίλασμα *Placamentum* Ps. XLIX. 7., nec non ἀντάλλαγμα Syr. XLIV. 17. coll. Matth. XVI. 26. Marc. VIII. 37., quod pro alio datur in permutationem, vertunt, &c. Quod jam ad significatum vocis τῷ λύτρῳ *vicarium & permutativum* attinet, quanquam ille ex dictis quodammodo jam sit clarus; clarior tamen nonnihil evadit ex collatione cœterarum lingvarum Orientalium. Sic GRÆCORUM ἀντάλλαγμα, in locis modo citatis occurrens, SYRIS est ܐܢܬܐܠܡܐܢܐ *permutatio*, h. m. *quid dabit filius hominis in permutationem animæ suæ, seu in redemptionem animæ suæ?* Cujus valoris quoque est Arabum يبدل Matth. XX. 28., ejusque Participium البادل i. Tim. II. 6. (138). Quisquis enim ejusdem usum ex Sura II. v. 60. 108. 182. 211. it. Gen. XXI. 2. c. XLIX. 4. Ps. CV. 20. Rom. I. 23. c. XVI. 4. Luc. XXII. 19. &c. contulerit; sensum *permutationis*, ac *substitutionis* seu *succedanei*, evidentissime deprehendet. Ex quorum & antecedentium accurata inspectione, nullus dubito, quin verus & adæquatus sensus vocis τῷ λύτρῳ manifestissime pateat: esse scilicet *tale redemptionis pretium*, *cujus interventu peccata commissa, non solum in totum expiantur; verum etiam instans pœna a peccatore penitus averruncatur, & cum absolutione ac libertate rogata quasi commutatur.* Ad affectiones vero ejusmodi lytri, pro salute ac libertate alterius offerendi, merito retuleris, I.) *ut sit verum ac reale, non autem fictitium,*

(138) conf. de hoc loco J. G. Reinbeck's Tr. integr. de redemptione per lytron, qui Halæ prod. 1710.

um, vel in solo verborum sono consistens ; II.) ut etiam sit sufficiens, adeoque peccatorum quantitati adequatum ; III.) ut ab eo, cui satisfactio est præstanda, quoque acceptetur, reus vero a pœna præstituta re vera absolvatur, & pristinam libertatem ac salutem recuperet. Hæc omnia, una cum antecedentibus, quomodo exactissime ac modo perfectissimo de λύτρω redemptionis, a Christo, pro salute hominum, Patri suo cœlesti persoluto, dici queant ac debeant, fusius jam nobis enarrandum erit.

§. XXIV. Talem itaque aggredior fidei articulum, qui, LUTHERO iudice, est primus ac principalis: de quo cedere, aut aliquid contra illum largiri, aut permittere nemo piorum potest; etiam si cœlum & terra, ac omnia corruant. Scilicet, est ille de Satisfactione Christi, pro omnibus hominibus, omniumque omnino eorum peccatis, plenissime præstita. Et oportet nos, de hac doctrina esse certos, & minime dubitare: alioquin actum est prorsus, & Papa (cum reliquis Hæreticis), & diabolus, & omnia adversa jus & victoriam contra nos obtinent (139). Et quanquam hæc ipsa fidei nostræ pars, ubi principium ac fundamentum salutis nostræ pertractatur, in sacro codice toties totiesque asseratur, confirmetur, inculcetur: mireris tamen, (aut potius doleas) jure meritoque, dari quosdam, qui non solum illi multum detrahere; sed eam plane negare, atque ita, Spiritui S. impie præfractæque contradicendo, salutem suam æternam tam ingenti periculo exponere, nulli prorsus religioni sibi ducunt. Quare contra χειρομάχας ejusmodi, prius veritas lytri hujus, seu satisfactionis Christi pro hominibus, demonstranda ac defendenda erit: quam ad alia inferenda, pedem promoveam. Alias enim non-entis nulla forent prædicata. Cum autem veritas alia sit metaphysica, alia physica, alia logica; hinc de illa primo loco, & postmodum
etiam

(139) Hæc B. LUTHERI verba vide in F. C. p. m. 304. seq.

etiam de his verba facturum sum. Per *veritatem* itaque lytri redemptionis humanæ *metaphysicam*, hoc volo : passionem ac mortem Christi, (in quibus ratio formalis satisfactionis ejus consistit), *vere, realiter, ac citra omnem speciem* contigisse ; adeoque fuisse talem, qualis ab universo adstantium coetu esse videbatur. Præterea ipsum eundem, de quo Pater binis vicibus e coelo confessus est, *hic est filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco : ipsum audite*, (vid. Matth. III. 17. c. XVII. 5.) : quem Pilatus cum tota Judæorum caterva capitis damnavit, Matth. XXVII. 26. : itaque ipsum Christum Filium Dei & hominis, in forma visibili, καὶ ἐν τῇ ὑποστάσει ἰδίᾳ, a Judæis in crucem actum, re ipsa mortuum esse ; minime vero vivum a Deo in cælum subductum, & alium quendam, sub ejus specie, pro eo cruci affixum, & mortem passum esse. Sunt enim prohi dolor ! quibus nondum sufficit, auctoritatem Scripturæ S. imminuere, *fidemque* ejus *divinam* labefactere ; ut adeo ipsam etiam *fidem* Scripturæ S. *humanam* seu *historicam* in dubium vocent. Notandi hic veniunt MARCIONITARUM Sec. II. MANICHÆORUM Sec. III. ecclesiam detestandis ac impiis hypothesibus suis misere lacerantium, & reliquorum omnium, imprimis hodiernorum TURCORUM errores : qui Christum *re vera* passum ac mortuum esse, impie negant : interim tamen ita saltem visum fuisse, quasi *vere* pateretur, asserunt. Itaque mortem ac passionem Christi *per speciem* saltem factam esse, ac quasi merum glaucoma atque ludibrium oculorum fuisse ; non sine execrabili in charissimum redemptorem nostrum injuria ac blasphemia somniant. Ut reliquos jam mittam, placet in majorem rei evidentiam TURCORUM saltem heterodoxam sententiam ex ipso eorum Alcorano hic apponere ; ubi Dux & antesignanus eorum MUHA-

MUHAMED de morte ac passione Jesu nostri dulcissimi ita scribit (140) :

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ
أَخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِمَّنْ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ
عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۖ بَلْ رَفَعَهُ
اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۖ

Quæ MARRACCIUS latinitate donavit h. m. *nec tamen occiderunt eum, neque crucifixerunt eum; sed objecta est eis similitudo ejus. Et profecto, qui discordes fuerunt circa eum, essetne ipse, an alius similis ipsi? certe fuerunt in dubitatione de hoc, (de vera morte ejus). Non fuit illis de hoc ulla scientia; sed tantum sectatio opinionis. Et non occiderunt eum vere; sed elevavit eum Deus ad se: & Deus est prepotens, sapiens. Nimirum, in antecedenti hujus Suræ comm. 154. & 155. Judæos a Deo punitos fuisse asserit, propter perfidiam ipsorum; & eo quod dixerint contra Mariam mendacium magnum: nos certe occidimus Christum Jesum, filium Mariæ, Legatum Dei. Post subjungit, nec tamen occiderunt eum, &c. Vocat itaque abjuratus hicce nominis Christiani hostis, cruentam istam Christi passionem ac mortem, mendacium magnum, sectationem opinionis: verbo, merum phantasma, aut ludibrium oculorum eandem fuisse, impie contendit.*

§. XXV. Sed omnes isti, οἱ ἐχθροὶ τῆς σαυρῆς τῆς Χριστοῦ, ex multis rationibus sufficientissime possunt refelli. Jure vero meritoque, primo loco mihi nominandum est testimonium
I illud

(140) vid. Alcoranum MARRACCII, Tom. II. Sur. IV, comm. 156. 157.
p. 169. coll. p. 171.

illud divinum, & omni exceptione majus, quod in N. T. continetur ; puta ipsius Christi, quando, dum Hierosolymam ascenderet, discipulos suos ita alloquebatur : *ecce, ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur primariis Sacerdotibus, ac Scribis, & condemnabunt eum morte, tradentque eum gentibus, ut illudant, & flagellent, & crucifigant: sed tertia die resurget.* Vid. Matth. c. XX. 18. 19. Marc. c. IX. 31. c. X. 33. 34. Luc. c. IX. 22. Ex his verbis sole meridiano clarius est, charissimum nostrum Dominum Jesum Christum ideo Hierosolymam ascendisse; ut ipse *in sua persona ac proprio corpore* sustineret atque pateretur ea omnia, quæ tot retro seculis Spiritus S. in V. T. per Prophetas, de futuris ejus passionibus prædixerat. Ideoque Christus Luc. XXII. 37. & hoc adhuc in se perficiendum esse confirmat, quod scriptum est: *& cum sceleratis numeratus est.* Hoc vero contigit, ubi in medio duorum latronum (Luc. XXIII. 33.) cruci fuit addictus. Quare etiam addit Salvator: *nam ea, quæ scripta sunt de me, finem habent.* Scil. tunc omnia Prophetarum de me vaticinia perfectissime & plenissime erunt impleta ; ubi in cruce mortuus fuero. Hinc discipuli Christi, cum dixisset eis: *unus vestrum me prodet*, valde contristabantur, Matth. XXVI. 21. 22. expavescebant & terrebantur, Marc. X. 32. Nam certo sciebant, eundem Jesum, quem Magistrum ac Dominum suum vocabant, (Joh. XIII. 13.) Hierosolymæ exaltandum fore, & in cruce moriturum, sicut ipse prædixerat Joh. XII. 32. 33. Propterea apud se constituerant prohibere, ne Magister & Dominus e medio sui auferretur, dixeruntque: *ecce duo gladii sunt hic*, Luc. XXII. 38. imo Petrus Christum stricto gladio defendere cœpit, ut patet ex v. 49. 50. Certe, si aliter edocti fuissent, fore, ut alius, loco Christi, morti isti crucis ignominiosissimæ subjiciatur, ipse vero salvus ac incolumis maneat ; tanta sollicitudo tantusque dolor

dolor animos eorum non occupasset. Accedit, quod ipse Christus Luc. XXIV. 25. seqq. postquam cum discipulis istis Emaunticis de *cruenta sua passione*, ac gloriosissima a mortuis resurrectione, verba miscuisset; tandem asserat: *o amentes & tardi corde ad credendum omnibus, quæ locuti sunt Prophetæ! nonne hæc OPORTUIT PATI CHRISTUM, & introire in gloriam suam? & exorsus a Mose, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de se scripta erant* (141). Et quemadmodum ex multis V. T. dictis, veritas & realitas mortis passionisque Christi indubitato constat; sic elegans adhuc ejus rei confirmatio etiam ex nostro Jesaiæ oraculo depromi potest, ubi dicitur: *וְהָיָה כִּי יִפְּסֶה הוֹשִׁיעַ אֶת הָעַם* i. e. *si posuerit hostiam pro reatu animæ ejus*, h. e. *ILLE IPSE*. Equidem verbum *וְהָיָה* talem connotat realitatem ac veritatem, quæ phantasmati simpliciter est opposita. Indigitat enim discrimen inter miracula Dei, & præstigiatorum Ægyptiacorum: quod illa oculis, sensibus & examini omnium ita exposita fuerunt, ut per omnia vera, & sine dolo facta deprehensa fuerint; hæc autem non nisi fraudes & præstigias spiraverint. Conf. Exod. X. 2. Ps. LXXVIII. 43. Jerem. XXXII. 20. Similiter hoc loco *Sacrificium* istud, quod Messias pro reatu hominum *positurus* erat, tale futurum prædicatur, a quo omnis dolus aut impostura cessare debuit; ut nulla prorsus de ejus veritate dubitandi occasio detur. Hinc etiam Petrus, in loco a nobis examinato, electos suos, & unumquemque fidelium hortatur; ut sciant & credant, tam certo, ac si ipsi vidissent, redemptionem humani generis per sanguinem *ipsius Christi* esse institutam. Quod salva consci-

I 2

entia

(141) Notas ac *νεληγία*, quibus Prophetæ Messiam venturum, ac ejus passionem digitis quasi commonstrarunt, in unum congestit J. Christ. WAGENSEILIUS, in telis igneis Satanæ. *Evolve Confut. Carm. Lipm. p. 631. seq.*

entia dicere non potuisset, (imo nec dixisset) ; nisi extra omnem controversiam positum fuisset, ipsum Christum in propria persona pro hominum peccatis passum fuisse. Et hoc est, quod omnes Evangelistæ ac Apostoli in N. T. uno ore confirmarunt ; imo morte etiam obsignarunt propria. Igitur summæ dementiæ & insaniæ est, de hac veritate vel tantillum dubitare. Nam præter id, quod N. T. *autoritas divina* ex eo satis innotescat, quia in eodem invenitur eventus, quam exactissime vaticiniis Prophetarum V. T. de Christo, etiam in minutissimis, respondens, *fides* quoque ejus *humana* seu *historica* satis superque stabilitur ; si intuearis harmonicum istum Scriptorum N. T. in descriptione mortis ac passionis Domini nostri Jesu Christi consensum, utpote cujus ipsi testes erant (Act. III. 15.) : & consideres, ejusmodi circumstantias ibidem occurrere, quæ de veritate rei unumquemque satis arguere queunt. Ut taceam, quod *Mubamedani* ipsi fidem *legis ac Evangeliorum*, h. e. V. & N. T. nequaquam in dubium vocent ; sed Deo ejus adscribant Originem, omnesque ad observantiam istorum, quæ ibi continentur, adhortentur serio : ac ultro confiteantur, quod adimpletionem vaticiniorum V. T. Novum contineat. Primum continetur Sura III. v. 2. 3. ubi Gabriel loquens introducit verbis : *nullus est Deus alius, præter Deum vivum & æternum. Misit ad te librum Alcorani, in veritate confirmantem libros ante te revelatos. Etiam miserat Legem ac Evangelium antea, ad directionem hominum.* Sura IV. v. 162. Deus ipse loquens introducit h. m. *Profecto nos revelavimus tibi, sicut revelavimus Noë & Prophetis post eum, etiam revelavimus Abrahamo, Ismaeli, nec non Isaaco, Jacobo ac tribus, itemque Jesu &c. & clarius adhuc Sura V. 54. Subsequi fecimus vestigia eorum (Prophetarum) Jesum filium Mariæ ; confirmantem id, quod ante ipsum erat de Lege.* Et dedimus illi

Evan.

Evangelium, in quo est directio, & Lux: & confirmat id, quod ante ipsum ex Lege &c; In Sura III. autem v. 83. jubentur omnes Muhamedis affecclæ confiteri: credimus in Deum, & in librum (Alcorani), qui traditus est nobis: & in libros, qui traditi fuerunt Abrahamo &c. & in eos, qui traditi fuerunt Mosi, ac Jesu, & Prophetis a Domino ipsorum. Nullum inter hos discrimen facimus. Alterum Sura II. v. 4. 5. ita exprimunt: qui credunt in id, quod missum est ad te, & quod missum ante, (Lex scil. & Evangelium), & in Novissima; iidem in directione sunt a Domino suo, & beatitudinem consequentur. Sura V. v. 77. Deus Muhamedem alloqui fingitur, verbis: dic Scripturæ deditis, non estis fundati super rem ullam, donec observetis Legem & Evangelium; scilicet id, quod traditum est vobis a Domino vestro. Et ibid. v. 75. dicitur: Si observarint Legem ac Evangelium, quod scil. demissum fuit ad eos a Domino istorum, certe comedent de illis, quæ supra se sunt, & sub ipsorum pedibus. Ultimum diserte satis habetur in verbis e Sura V. v. 54. modo citatis. Ubi Evangelium confirmatio dicitur, ac verificatio illius, quod prædictum fuerat in Lege, seu Veteri Testamento. Quum Jesus Mariæ filius probarit, vaticinia V. T. de se fuisse verificata (142). Impiorum autem Judæorum, eorumque complicum obtrectiones non curamus; quando Biblia nostra N. T. librum mendaciorum ac somniorum, dicere nefarie audent (143). Nam quoniam in eodem talia continentur, quæ sensui eorum carnali, & reliquis præoccupatis opinionibus e diametro sunt

I 3

oppo-

(142) Conf. Lud. MARRACCIUS in Prodiomo ad Refut. Alcor. p. 6. circa fin.

(143) Ut sæpe fit in R. ISAACI חזק מנימין, seu *Munimine fidei*, & in libro, qui inscribitur: תולדות ישו quos vide in J. C. WAGENSEILII telis igneis Satanæ. Conf. etiam sæpe laudati Joh. Andr. Eisenmengers Entdecktes Judenthum, cap. VII. à p. 270. usque ad 292.

opposita, & regnum Satanæ insuper destruunt: mirum non est, Satanam cum conservis suis tam multa contra foedus JESU Christi moliri & machinari; ut ipsum supprimeret everteretque. Quod tamen *portæ inferorum* in æternum non superabunt. Nam *cælum & terra præteribunt: sermones autem mei nequaquam præteribunt*, inquit Christus Matth. XXIV. v. 35. coll. c. XVI. v. 18. Hinc etiam justissimo Dei judicio, isti nominis Christiani infensissimi hostes excoecati & obdurati, suo tempore debitas malitiæ poenas erunt daturi. Conf. Rom. XI. 7. 8. 9. 10. 20. 25. 2. Cor. III. 14.

§. XXVI. Sic ergo CHRISTUS IPSE, in propria sua hypostasi mortem in cruce subiit, & nullus in locum ejus fuit substitutus: nec ipse a Deo vivus in cælum elevatus. Cum hoc factum quidem sit; sed post gloriosam demum resurrectionem: & quidem jam superatis 40. diebus, postquam a multis intra hoc tempus, quibus se post passionem suam exhibuit vivum, conspectus fuisset, jux. Act. I. 3. Sed alia adhuc argumenta præter jam allata, (quæ maxime erant domestica), suppetunt, quibus Muhamedi & reliquis Sycophantis os obturare possumus & debemus: quæ a testificatione aliorum desumuntur. Fuit enim hæc constans ac perpetua penes omnes veteris Ecclesiæ Christianos fides, Christum ipsum vere, & non Judam, non Titianum, aut alium e vulgo sub ejus imagine fuisse crucifixum. Ideo etiam Patres vet. Ecclesiæ in Symbolo Niceno, ad normam symboli Apostolici, unanimi consensu fatentur; *se credere in JESUM Christum, crucifixum pro nobis sub Pontio Pilato, passum & sepultum* (144). Elegans sane testimonium est, quod ex JOSEPHO (145) hic apponere placet, quando ita

(144) vid. F. C. p. 1. 2.

(145) Ex antiqu. Jud. lib. XVIII. c. 4. p. m. 506., cujus defensionem, post plures, nuper suscepit Carol. DAUBUZ Anglus, Londini 1706.

ita scribit : eodem tempore fuit JESUS vir sapiens, si tamen virum fas est dicere. Erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt : plurimosque tam de Judeis, quam de gentibus sectatores habuit. CHRISTUS hic erat : quem accusatum a nostra gentis principibus, Pilatus cum addixisset cruci ; nihilominus non destiterunt eum diligere, qui ab initio ceperant. Apparuit enim eis tertia die vivus, ita, ut divinitus de eo vates hoc & alia multa miranda predixerint : & usque in hodiernum Christianorum genus ab hoc denominatum non deficit. Ex hoc Judæi testimonio, præter realitatem & veritatem passionis Christi, id adhuc liquet ; quod iste Christum non nudum hominem fuisse judicaverit, sed magis quam hominem : ideo hærebat, an fas esset, Christum *hominem tantum* dicere ? Judæo merito hic jungo scriptorem circa hoc negotium quidem vetustissimum ; sed tamen gentilem (146), qui nihil causæ habuit, ut aliquid Christianorum in gratiam mentiretur. Sic vero ille scribit : ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & quæsitissimis poenis affecit, quos per flagitia invisos, vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis ejus CHRISTUS, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum SUPPLICIO AFFECTUS ERAT. Penes Judæos mors Christo illata adeo certa est, ut תלוי crucis supplicio affectus, vel SUSPENSUS, vicem obtinuerit nominis Jesu, Salvatoris proprii. Cujus usus hoc sensu adeo frequens est, ut toties ferme, quoties de ipso loquuntur, ipsis exciderit. R. ABARBANEL ad Jesa. LIII. scribit (147) : חכמי הנוצרים פירשוהו על אותו האיש : שהלך בירושלם בסוף בית שני שהיה לרעתם בן האלהים יתברך שנתגשם בבטן העלמה וגו' : i. e. Sapien-
tes

(146) Puta Corn. TACITUM, in Annal. lib. XV. c. 44.

(147) Quæstione I. ad Jesa. LII. 13. seqq. f. 78, c. 1. l. 39. seqq. vid. Const. l' EMPEREUR l. c. p. 3.

tes Christianorum exposuerunt hanc Prophetiam de viro isto, quem suspenderunt Hierosolymis in fine templi secundi: qui fuit, ad mentem eorum, filius Dei benedicti, incarnatus in utero virginis. Hic, quamvis ultima ex aliorum sententia referat; id tamen ex consensu suorum omnium recenset, quod IPSUM suspenderint. Quod adeo certum est penes eos, ut eidem multi accommodent illa Deuteronomii cap. XXI. 25. verba, quibus execratio Dei dicitur *suspensus*. Quod admitti poterit sensu Apostolico Gal. III. 13. 14. Ad quem tamen vix unquam attendunt obcoecati. Qui alioquin omnes uno ore fatentur, IESUM, Christianorum Messiam, Hierosolymis olim esse *in cruce suspensum*. Et quâ aliter possent! quum in ipso Talmude (148) diserte legatur: בערב הפסח תלאוהו לישו והכרוז יוצא לפניו מ' יום יוצא לוסקל על שכישה והיסית והיריח את ישראל כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו ולא מצאו לו זכות: i. e. *in vespera Paschatis suspenderunt IESUM, postquam Præco per XL. dies ante id egressus proclamavit, lapidibus fore obruendum; quod prestigiis usus esset, ac seduxisset, impulissetque Israelem. Quisquis aliquid pro innocentia ejus afferre posset, libere accedat, eam docturus. Quum autem nihil pro innocentia ejus invenissent; suspendebant eum in ipsa vespera Paschatis. Quæ, quamvis plena sint calumniarum; diserte tamen testantur, quod revera IESUM ipsum cruci affixerint, ac necuerint; utut Imperio vicinum, s. e. Regia Davidis prognatum profapia: ut paulo post ibidem subjungunt (149). Similiter Raymundus MARTINI (150) adduxit quandam historiam, ex qua patet,*

(148) cod. Sanhedr. Bab. f. 43. a. l. 34. seqq. Edit. Amstelod.

(149) l. 37. Conf. Nizzachon vetus p. 10. & p. 239. in Telis igneis Satanæ, editis a WAGENSEILIO.

(150) in pugione fidei, Part. III. Dist. 3. cap. 16. §. 45. p. 871. Edit. Lipsiens. 1687. Parisiensis autem 1651. p. 678.

tet, Pilatum *propterea* ab Imperatore TIBERIO capitis damnatum fuisse, *quod Christum occidi permiserit*; qui vero propria cæde, præveniendæ Cæsaris decretum evertit. Judæorum quoque LXXI. Judices ordinarios, (*Sanhedrin* dictos), de consistorio, ubi Christum inique damnaverant, & ordinarie ad judicium sanguinis convenire ibidem consueverant, contumeliose expulisse eundem TIBERIUM, Sanctitate Christi, & miraculorum ab eo patratorum copia audita, commotum. Sed vix opus est, ut tam prolixus sim. Siquidem MUHAMED, cum omnibus affectis suis, proprio gladio jugulari poterunt: quando nebulo iste asserit (151), Judæos ideo a Deo punitos fuisse, quod ad Mariam dixerint; *nos sane occidimus Christum Jesum, filium Mariae, Legatum Dei.* Hoc ipso quippe veritatem facti a Judæis patrati, confirmare eundem, necesse est. Nec obstat, quod dicat, hoc saltem *fuisse mendacium* magnum. Nam ipse ex vera historia, cujus Judæi optime sibi erant conscii, fabulam ac figmentum malitiose efformavit. Porro, quando crucem adeo infamem habent Turci, ut Christianos, fidei salvificæ nuncium missuros, ad perfidiam Muhamedis ne admittant quidem, nisi eandem ter pedibus conculcatam consputamque abominentur, seque nil pejus odisse, professi fuerint (152). Eo ipso, inquam, clarissime erroris ac malitiæ suæ convincuntur. Nisi enim Christus vere & realiter in cruce passus esset, ac vitam suam finiisset; & hoc præterea revera contigisse, ipsis non esset notum; certe, talia in ejus ignominiam, & ludibrium eorum, qui Christi nomen profitentur, nequaquam agerent.

K

Si-

(151) Scil. Sura IV. 156.

(152) Ut observat Theod. HAKSPANIUS, in dialogo de Passione Dominica: qui extat in ejus Syllog. disp. Theol. Philol. p. 546. seq. evolve in specie p. 550.

Siquidem non-entis nulla foret scientia. Atque ita, ut opinor, nihil jam amplius supererit, quod veritatem ac realitatem passionis Christi, ejusque certitudinem, dubiam ac suspectam reddere possit: quam ideo contra Muhamedanos (153), & similes, prolixius asserere debui; quoniam in morte ac passione Christi *ratio formalis* τῆ λύτρης redemptionis humanæ sita est. Forma vero dat esse rei, distingvi & operari.

§. XXVII. Pergo jam, demonstrata veritate lytri redemptionis humanæ *metaphysica*, ad corroborandam ejus veritatem etiam *physicam*: ut constet, habere istud λύτρον utique eam naturam & proprietates, quæ ad ejus constitutionem præcise erant necessariae. Scilicet, quoniam ejus exhibitio vires humanas penitus excedebat, eo quod infinita Dei justitia peccatis erat læsa; hinc quoque requirebatur persona infinita, propria insuper virtute, pro peccatis Deo satisfaciendi instructa. Talis vero persona nulla neque in cœlo, neque in terra fuit reperta. Quare ipse Deus, videns, nullum esse virum, qui *intercedat* (מפגין), tunc suo ipsius brachio salutem afferre, decrevit (Jesa. LIX. 16.). Hinc opus erat, ut Filius Dei carnem humanam assumeret, & sic pro nobis *satisfactorius*, esset Deus & homo simul: homo quidem, ut posset pati & mori, & hoc modo poenas pro peccatis hominum sustinere; Deus autem, ut ejus passioni ac morti a divina natura infinitus adderetur valor. Siquidem ideo Filius Dei humanam naturam in unitatem personæ suæ divinæ recepit; quoniam natura Divina per se passionis non fuit capax. λύτρον itaque redemptionis humanæ persolutum, & consequenter justitiæ divinæ satisfactum est,

(153) Evolve interea Lud. MARRACCII Alcor. Tom. I. part. 3. p. 63. seq. & Tom. II. p. 173. seqq. ubi Muhamed hac in Parte confutatur pluribus.

est, a Christo Jesu, quatenus fuit Θεάνθρωπος, seu verus Deus & verus homo simul. CHRISTUM autem esse VERUM & NATURA DEUM, non autem *gratia* talem; multifariam potest probari. Et quidem I.) *ex æterna ejus generatione*, quando Deus Pater Ps. II. 7. expresse inquit: *Tu es filius meus, quolibet die genui Te* (154). Certe, si Deus Messiam vocat *filium a se generatum*; necessario hic cum illo eandem debet habere essentiam: alias implicaret, & contradictionem involveret, genitum esse ex aliquo *proprie* loquendo, nec tamen eandem cum eo habere naturam ac essentiam. Nam gignens & genitus, *proprie sumti*, ejusdem sunt essentia. Unde II.) Scriptura S. Christum non solum *proprie & absolute*, sed etiam additis epithetis, vero ac soli Deo propriis *Deum* vocat. v. g. ἀληθινὸν θεὸν *Deum VERUM* I. Joh. V. 20. item τὸν μέγαν θεὸν *Deum illum MAGNUM*, Tit. II. 13. Sic porro *absolute*, Christus Jer. XXIII. 6. c. XXXIII. 16. dicitur *Jehovah justitia nostra*. Jesa. LXI. 1. 8. coll. c. LX. 22. appellatur *Jehovah*, & quem unxit *Jehovah*, super quo est Spiritus Domini (155). Amplius etiam nomine *Jehovah*, Christus in V. T. insignitur Zach. XIV. 3. 4. Ps. XLVII. 6. coll. Marc. XVI. 19. Luc. XXIV. 50. 51, Act. I. 9. 10. II. 12. *Adonai sedens super throno alto & elato*

K 2

elato

(154) conf Joh. FECHTII *disf. ad Ps. II. 7. de generatione Messiae æterna*. Recusa Rost. 1717. G. W. KELLERI *disf. ad loc. cit. Messiam esse Jehovah*. edit. Jen. 1716. Generationem quoque Messiae æternam demonstravit God. WEGNERUS, in *disf. de filiatione Messiae æterna ad Ps. LXXII. 17. hab. Regiom. 1697.*

(155) conf. Jesa. XI. 2. seqq. c. XLII. 1. Matth. III. 16. & vid. B. a SANDEN *disf. de Divinitate Christi ex nomine יהוה* Regiom. 1684. M. J. P. PFEIFFERUS ex Jesa. XLV. 14. 15. probavit in *pecul. disf. Christum esse verum Deum*, prod. Regiom. 1685. ex Esa. LXIII. 9. divinitatem Christi probavit J. H. BALTHASAR, in *disf. ad h. l. hab. Gryphisw. 1719.*

elato, quoque dicitur Jesa. VI. 1. 2. 3. coll. Joh. XII. 41. simulque a Seraphim religiose honorabatur (156). Nullibi autem in Scriptura S. mera aliqua creatura dicitur Jehovah. In N. T. & speciatim Joh. I. 1. inquit Evangelista; in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat illud verbum, propositione contra naturam, i. e. verbum erat Deus. Loquitur hic Evangelista de Christo λόγῳ (157) non πρὸς Φορικῶν, sed ὑποτακτικῶν: de quo non dicitur ἐγένετο fiebat; verum ἦν erat: quod ERAT in principio rerum omnium. Dicitur vero λόγῳ filius Dei, quia ita se habet ad Patrem, ut λόγῳ ad mentem: non modo propter generationem passionis omnis expertem; verum etiam propter conjunctionem ipsius cum Patre. Fortasse etiam, quia eodem modo se cum Patre habet, ut definitio ad definitum (158). Nam hoc quoque λόγῳ dicitur. Qui enim filium cognovit; Patrem quoque cognovit, ac brevis, compendiosa, facilisque paternæ naturæ declaratio est filius. Omne enim quod genitum est, genitorem suum tacita quadam voce definit (159). Porro Act. XX. 28. legitur, quod Deus proprio Sanguine Ecclesiam redemit. At vero scimus, Christum Dei filium tantum carnem & sanguinem assumpsisse Ebr. II. 14.; ideoque de Deo Patre non proprie, sed saltem κατ' ἀνθρώπου παράθεσιν dicendum fore, quod

(156) vid. interea D. J. G. ABICHTII, Gymn. Gedan. Rectoris, & S. S. Th. P. P. ibidem Excellentissimi, Fautoris ac Patroni mei colendissimi, dis. ad Jesa. VI. 1. 2. 3. de Domino Jesaiaë viso, edit. Ged. 1718.

(157) vid. hic B. a SANDEN dis. de λόγῳ æterno, & non a silentio prodeunte. Regiom. 1710.

(158) Hæc verba Elias CRETENSIS ita explicat: *ut definitio naturam rei declarat, sic & subsistens Dei verbum, naturam Patris demonstrat.* Conf. interea, ut clariora hæc fiant, J. B. NIEMEIERI dis. de iis, quæ τῷ λόγῳ distinguuntur, hab. Helmst. 1702.

(159) Verba sunt clari illius apud Antiquos Theologi GREGORII NAZIANZENI Orat. 36. p. 590. C. D.

quod *sanguinem habeat*, (si forte alicubi hoc diceretur); de Christo autem *vere & proprie*. Hinc ergo patet, in isto Actorum loco non de Deo Patre, (ut SOCINIANI contendunt), sed de Christo sermonem esse. Præter hæc etiam appellatur *κύριος*, quæ vox respondet Ebræorum *יהוה*. Sic 1. Cor. XV. 47. dicitur *Dominus e coelo*: quod de Christo, ratione solius humanæ naturæ, dici non poterat. Act. X. 36. nec non Rom. IX. 5. audit *omnium Dominus, ac Deus super omnia*, adeoque etiam coeli & terræ: Apoc. XVII. 14. c. XIX. 16. *Dominus Dominorum, & Rex Regum* audit. Quas denominationes omnes soli & vero Deo proprias esse, patet ex Matth. XI. 25. 1. Tim. VI. 15. Ergo rectissime colligitur, quod *Christus sit summus Deus*. Hæc erant nomina Divina, quæ Christo imponuntur, *essentialia*. Sed dantur adhuc alia nomina divina *personalia*, quæ æque Christo tribuuntur; scil. quando Rom. VIII. 31. coll. 32. dicitur *filius Dei proprius*, cujus *Pater proprius est Deus*, Joh. V. 18. *Filius unigenitus a Patre*, Joh. I. 14. scil. qui solus ex substantia Patris est genitus. Post v. 18. appellatur *filius existens in sinu Patris*, quo intimum Paternæ charitatis & naturæ secretum innuitur, coll. c. III. 16. 18. 1. Joh. IV. 9. Ebr. XI. 17. Eodem forte sensu, quo alias liberi e *lumbis* Gen. XXXV. 11. 1. Reg. VIII. 19. 2. Chron. VI. 9. vel *femore* Gen. XLVI. 26. Exod. I. 5. Jud. VIII. 30. aut *visceribus* Gen. XV. 4. c. XXV. 23. 2. Sam. XVI. 11. Jes. XLIX. 1. Ps. LXXI. 6. parentum prodire dicuntur. Ebr. I. 6. vocatur *filius primogenitus*, & Col. I. 15. 16. *primogenitus omnis creaturæ* (160). Quoniam in ipso creata sunt omnia.

K 3

omnia.

(160) Non tamen ideo Christus cum ARIANIS & SOCINIANIS pro mera creatura, & quidem ob hunc locum, pro *primo creato*, vel præstantissima atque nobilissima omnium creaturarum habendus est: cum Orthodoxis primogenitus hic sit, qui ANTE omnes creaturas genitus est, &c. conf. Seb. SCHMIDII Colleg. Bibl. V. T. posterius p. 303. seq.

omnia. *Filius angelis superior*, Ebr. I. 5. quia Deus nulli angelo dixit: *Tu es filius meus, ego hodie genui Te, &c. Filius Patri aequalis*, Joh. V. 17. 18. qui, ut una eademque essentia, ita etiam virtute, cum Patre eadem opera expediebat. Quod vero super hæc, etiam *additis Epithetis vero & soli Deo propriis*, Christus vocetur *Deus*, pater ex Rom. IX. 5. ubi Paulus eum vocat *Deum benedictum in secula* (161). Quæ verba periphrasin *summi Dei* omnino exprimunt, jux. Rom. I. 25. Nam si Christus tantum homo esset; determinatio ista in priori loco, καὶ ὁ ἀσώματος, esset prorsus superflua. Johannes Apostolus in I. Ep. c. V. 20. emphatice eum vocat **VERUM DEUM**, & *vitam æternam*. Ubi scopus Apostoli satis ostendit, Christum venisse, & verum Deum esse: quoniam totus in eo est, ut nos ad cognitionem veri Dei ducat; nos vero in illo vero Deo etiam esse doceat. Porro Tit. II. 13. Christus nominatur **MAGNUS DEUS**, (quo modo Daniel de Deo uno, solo & summo hæc verba usurpavit c. II. 45.). Et quoniam unicus tantum adhibitus est articulus; hinc (162) etiam pro more Græcæ lingvæ, non nisi unicum tantum subjectum intelligendum est. Accedit, quod *apparitio ad judicium, SOLI FILIO TRIBUITUR*, conf. 2. Thes. II. 8. 1. Tim. VI. 14. 2. Tim. IV. 1. III.) Divinitas Christi probatur, quod ei *per se ac formaliter*, non secus ac Deo Patri, attributa Divina competunt, & in Scriptura S. etiam assimilantur. Sic enim dicitur *filius Dei ÆTERNUS*, Col. I. 17. Ebr. XIII. 8. Joh. I. 1. coll. c. XVII. 5. & imprimis Mich. V. 1. **IMMENSUS & OMNIPRÆSENS**, Joh. I. 18. Matth. XVIII. 20. c. XXVIII. 20. **IMMUTABILIS**, Ps. CII. 28. coll. Ebr. I. 12. **SANCTISSIMUS** Dan. IX. 24. **OMNIPOTENS** Joh. X. 28. Apoc.

(161) lege Joh. B. CARPZOVII diss. ad Rom. IX. 5. de Divinitate Christi. Lips. 1697.

(162) conf. Exc. STOCKII Interp. Græc. §. 10.

Apoc. I. 8. **OMNISCIUS** Joh. II. 25. c. XX. 17. **BEATISSIMUS**, & *ἀνταρκεύς* Joh. XVI. 15. **GLORIOSISSIMUS** Joh. XVII. 5. I. Cor. II. 8. Similiter etiam Christum pro Deo agnoverunt *dæmones ipsi*, de quibus Matth. VIII. 29. ; *centurio iste*, qui morti Christi ejusque crucifixioni præsens erat, jux. Matth. XXVII. 54. Marc. XV. 39. &c. Superfunt quidem adhuc alia argumenta, quibus orthodoxa de Divinitate Christi sententia solide potest defendi, e. g. *quod ei CREATIO competat*, Joh. I. 3. coll. I. 16. Ebr. I. 2. coll. Jes. IX. 5. ac uti hic dicitur *pater seculi*; ita ibi *per ipsum secula Deus fecit*. Sic Jesa. XLVIII. 16. qui in tempore *missus fuit a Jehova*, dicitur *a tempore ibidem fuisse*, quo terra, cujus v. 13. fit mentio, *exitit*: quippe *quam manus ejus fundavit, & cujus dextera extenderit cælos*, ibid. Adde, *quod ei cultus divinus sit deferendus*, juxta Ebr. I. 6. quam divinæ adorationis gloriam nulli alias dare voluit Deus, Jesa. XLII. 8. c. XLVIII. 11.; *quod ipse Deus eum expresse vocet filium suum*, Ps. II. 7. Ebr. I. 5. Matth. III. 17. c. XVII. 5. & similia. Quibus tamen, ob brevitas studium, non diutius immorabor. Judæorum vero, Muhamedanorum, Arianorum, Socinianorum, & ejusdem farinæ hæreticorum objectionibus, sufficienter responderunt alii (163): quos vide. Hoc saltem addo, quod, ubi in Jesa. LIII. 9. de isto *servo Dei*, qui est *Messias*, dicitur: *nemini ipsum injuriam fecisse, neque dolum in ejus ore fuisse inventum*, & v. 11. *per sui cognitionem multos justificaturus asseritur*; adde & I. Petr. I. 19. quando vocatur *agnus immaculatus & incontaminatus*; luculenter hæc quoque de Divinitate Messiae testari. Eo quod
sunt

(163) Scil. Dn. Præses in Diatr. ad Gen. I. 26. quæ pluralitatem personarum Divinarum potissimum ex plurali *אֱלֹהִים* adstruit. H. A. Engelcke in diss. ad Art. III. Aug. Conf. de Christo. Edit. Rost. 1711. item Frid. Deutsch in diss. de SS. Trinitatis mysterio contra Socinianos, excusa Regiom. 1693.

sunt prædicata, soli Deo propria. Quoniam *omnes homines sunt peccatores, & carent gloria Dei*, (Rom. III. 23.); ac præterea *solus Deus justificare potest*, (Rom. VIII. 33. coll. Jesa. L. 8.) id quod in superioribus, pluribus jam sum prosecutus.

§. XXVIII. Nunc etiam demonstrandum est, Christum tanquam *verum & summum Deum*, fuisse quoque hominem *verum & proprie dictum*. Hoc vero constat I.) quod in Scriptura S. sæpe numero HOMO appellatur, vel *Filius hominis* (164), ut Matth. VIII. 20. Se ipsum *hominem* vocat Joh. VIII. 40. Luc. XXIII. 47. adde 1. Tim. II. 5. Joh. XVIII. 29. Audit etiam *semen mulieris*, Gen. III. 15.; *Filius Abrahe*, Matth. I. 1. *Davidis*, Matth. XXII. 42. II.) Christus perinde ut alii homines, habuit corpus organicum, & animam rationalem. Corpus ejus ipsa passionis historia satis confirmat: interim speciatim mentio fit *corporis* ejus Matth. XXVI. 12. 26. 27. 28. Ebr. X. 5. *ossium* Luc. XXIV. 39. Joh. XIX. 33. 36. *carnis* Luc. XXIV. 39. *sanguinis* Matth. XXVI. 28. Joh. VI. 54. *capitis* Matth. XXVII. 29. *oculorum* Joh. VI. 5. *lingvæ & palati* Ps. XXII. 16. & 17. *manuum & pedum*, quæ confossa conqueritur (165): *Animam* vero Christum etiam habuisse, patet ex Joh. X. 15. ubi dicitur *vitam suam pro ovibus ponere*: quia *vita anima* effectus est. Matth. XXVI. 38. *anima ejus* ad mortem usque *tristis*

(164) conf. D. J. DEUTSCHMANNI dis. de Mysteriologia Christologias biblicæ per illustre nomen Filii hominis revelata. Witteb. 1691. *ὡς ἐν παρόδῳ* hic commendo B. a SANDEN dis. duas de Sanctissimo nomine Christi, Regiom. 1702. 1706. it. ejusdem dis. de Sanctissimo nomine Jesu, Regiom. 1702.

(165) Textum Ebræum, quod hoc loco a Masoretis non sit corruptus, strenue defendit Aug. PFEIFFERUS in dis. ad hunc locum de *וְנִדְּ* cruce Criticorum, rec. Witteb. 1705. it. J. WELLERUS a Molsdorff in Spicilegio Quæst. Ebr. Syr. ex Edit. HILLIGERI p. 30. seq. qu. I.

stis fuisse narratur. Fuit præterea *anima* ejus *rationalis*, & *intellectu* sapientiæ capace *prædita*, Luc. II. 52. ; nec non Scientia Joh. XIII. 3. ac voluntate, Matth. XXVI. 39. Joh. V. 21. III.) Christum fuisse verum hominem, evincunt etiam *attributa humana*, quæ ipsi tribuuntur, ut sunt *contristari*, *lachrymari* (166), *turbari animo*, *letari*, conf. Luc. XIX. 41. Matth. XXVI. 39. Joh. XI. 33. 38. Luc. X. 21. ; item *operationes humane*, ut *loqui*, Luc. X. 21. *velle* Joh. V. 21. *intelligere* Joh. XIII. 3. *edere* Luc. XXII. 8. c. XXIV. 43. c. XXI. 5. coll. 12. 13. *bibere*, conf. Marc. XV. 36. Matth. XXVII. 34. 48. Joh. XIX. 29. 30. Cæterum, quæ Jesa. LIII. 8. 9. 12. dicuntur, quod mortuus & sepultus sit, nec non I. Petr. I. 19. de Sangvine ejus proferuntur ; ea inquam, satis manifeste etiam Christi humanitatem declarant & probant. Quare jure meritoque MANICHÆORUM, VALENTINIANORUM, MARCIONITARUM aliorumque damnamus hæreses.. Quorum illi Christi corpus *merum tantum Schema ac phantasma* aliquod, adeoque imaginarium ; hi vero idem *ex materia aliqua cælesti* elaboratum fuisse, impie contendebant. Nam ea, quæ de vera humanitate Christi, ex Scriptura Sacra attuli documenta, satis evincunt, Christum non κατὰ δόκησιν, sed κατ' ἀλήθειαν & *proprie* fuisse hominem. Dantur itaque in Christo, quatenus est Θεάνθρωπος, *duæ naturæ* ; altera divina, humana altera : & secundum utramque etiam *mediator* noster coram Deo factus est, quando λύτρον redemptionis non solum, ut verus homo, sed etiam ut verus Deus nostri loco persolvit. Quod autem *Satisfactio* Christo competat secundum *utramque naturam* ; patet exinde, quoniam neque caro sine Deitatis communione, neque Deitas sine carnis communione,

L

ad

(166) Notabile est, non legi in Scriptura S. Christum unquam risisse. Elegans hanc in rem est dissertatio, quam conscripsit J. HILDEBRANDUS de lachrymis Christi, quæ prod, Helmst. 1714.

ad explendas officii mediatorii partes, sufficiebat: ceu ex antecedentibus jam notum erit. Ergo propter Satisfactionem, & opera officii Sacerdotalis, fieri debuit unio Divinae & humanae naturae: & ex hoc sequitur, utramque Christi naturam etiam ad Satisfactionem concurrere. Quoniam nulla alia ratio unionis duarum naturarum hypostaticae, praeter concursum ad Satisfactionem & peccatorum expiationem, dari potest. Si enim divina natura ad opus redemptionis nihil contulit; passio & mors Christi non haberet infinitum valorem: qui tamen necessario hic requiritur. Et si Christus tantum, secundum humanam naturam, est mediator noster; facile posset defendi, ejus incarnationem plane fuisse superfluum ac non necessariam. Ratio est, quia Deus facile potuisset creare alium hominem Sanctum, qui *mediatoris* officio fungeretur, & satisfaceret. Accedit his, quod etiam secundum divinam naturam, Christus Deo mundum reconciliasse 2. Cor. V. 19.; & hinc secundum Divinam naturam, *Mediator* noster esse, expresse legatur: conf. 1. Cor. II. 8. Actor. III. 15. Rom. VIII. 32. 1. Joh. V. 5. seq. Luc. IX. 56. Eleganter quoque sententiam nostram confirmat dictum istud 1. Tim. II. 5. *unus est mediator inter homines & Deum, homo JESUS CHRISTUS; qui se ipsum dedit ἀντίλυτρον* &c. Patet hinc, Christum esse mediatorem *secundum utramque naturam*. Id quod pulcherrime Arabs in Bibliis Polygl. Lond. exprimit, quando de Christo dicit, quod dederit ἀντίλυτρον ^{وَأَنفُسَهُ}; nam vox ^{وَأَنفُسَهُ} *أَنفُسَهُ* non solum *animam* seu *rem ipsam*, sed praeterea quoque *essentiam*, absolute *divinam*, & ipsum Deum significat (167): sensusque dicti illius huc redit: unus est mediator inter Deum & homines, homo JESUS CHRISTUS, qui *essentiam suam*

Divi-

(167) vid. J. GOLII Lex. Arab. p. 894.

Divinam, qua ipse Deus erat, dedit in ἀντίλυγον &c. Et certe, quia debuit esse medius inter Deum & hominem, ex utroque etiam participavit. Hinc etiam IRENÆVS (168) Ebionitas ita solide confutat, inquit: *quomodo possunt salvari? nisi Deus est, qui salutem ipsorum super terram operatus est; & quem admodum homo transiet in Deum? si non Deus in hominem.* Quæ ex Irenæo citavit THEODORETUS (169) scribens: ἀνακρίνει δὲ καὶ τὰς ἡβριώνας. πῶς δύναται σωθῆναι, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ᾧ, ὁ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐπὶ γῆς ἐργασάμενος; ἢ πῶς ἀνθρώπου χωρήσει εἰς Θεόν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἐχωρήθῃ εἰς ἀνθρώπον. i. e. *percontatur etiam ex Ebionitis, qua ratione salutem adipisci queant? si Deus is non sit, qui salutis ipsis afferenda munere in terra perfunctus est: aut quo pacto homo in Deum migrare queat? si Deus in hominem haudquaquam immigravit.* Verba Irenæi, quomodo possunt salvari? bene explicant ista FULGENTII (170): *nullatenus namque humana natura ad auferendum peccatum mundi sufficiens atque idonea fieret; nisi unione verbi Dei, non naturali confusione, sed solum personali unitate transiret.*

§. XXIX. Sed obstare videtur huic nostræ Sententiæ, qua Christus mediator noster secundum utramque naturam asseritur, illud, quod passio & mors Deitati per naturæ conditionem non competunt: cum tamen ad ejus officium mediatorium præcipue requiratur, ut etiam nostri loco mortem vicariam subiret, (conf. 1. Tim. II. 5. 6.). Scilicet THEOPASCHITARUM error est, passionem subjective & formaliter divinitati tribuentium: & PAPISTARUM aliorumque heterodoxorum hæresis, qui Christum mediatorem saltem secundum humanam naturam agnoscunt. Resp. autem, verum

L 2

(168) Lib. IV. adversus Hæres. cap. 59.

(169) Dialog.

II. qui inconfusus dicitur, Oper. Tom. IV. p. 87.

(170) quæ habet libr. de Incarn. & grat. Dni. nri. c. 4. p. 704. seqq.

rum quidem esse, Deitatem crucifigi & mori non potuisse. Sed quoniam filius Dei naturam humanam in unitatem suæ personæ assumpsit, & hoc ipso omnia sua idiomata ei appropriavit; tam vere est passus & mortuus in propria sua carne, quam si passionem in ipsa sua natura divina sustinuisset. *Nudo enim homini*, etsi sanctissimo, impossibile tamen erat, infinitam Dei iram placare, & peccatorum remissionem impetrare: hinc etiam *Deus mediator* noster esse debebat. Cum mortem nec solus Deus sentire, nec solus homo superare potuisset. Et in eo consistit tertium illud communicationis idiomatum genus, quod Christi utraque natura agit, cum communicatione alterius, quod sibi proprium est. Ut λόγος operetur, quod λόγος est; caro autem seu humana natura, exequatur, quæ carnis seu humanæ naturæ sunt. Sic citra heterodoxias suspicionem dicere possumus, *Deum ipsum pro nobis esse passum, ipsum pro nobis esse mortuum*: non quidem secundum proprietatem naturæ; sed secundum unionem personæ (171). Nam humanæ naturæ est, pati; divinæ autem naturæ est, passioni addere infinitum valorem, ut passio ista Deum iratum placare queat. Neutiquam tamen in operando una natura ab altera debet separari: cum ambæ agant conjunctim, & cum communicatione invicem alterius. Sic quando 1. Cor. XV. 3. Gal. I. 4. Eph. V. 2. &c. dicitur: *Christum mortuum esse pro peccatis nostris; Christum Jesum dedisse se ipsum pro peccatis nostris; Christum dedisse se ipsum pro nobis oblationem, & victimam in odorem bonæ fragrantiae*: aut 1. Joh. III. 8. Luc. IX. 56. *Filium Dei dissolvere opera Diaboli, Filium hominis venisse, salvatum animas*. Hæc omnia sunt ejusmodi propositiones, quarum prædicatum est operatio

(171) conf. J. N. QUISTORPII diss. de hymni Passionalis o Trauer
rigkeit, &c, verbis: Gott selbst liegt todt, edit. Rostoch. 1703.

ratio ad officium Christi pertinens : *subjectum* autem est nomen *concretum*, sive ab utraque, (ut in prioribus), sive ab una natura, (ut in posterioribus), personam Christi denominans. Coeterum fundamentum habere hanc propositionem : *Christum*, quatenus fuit verus Deus, etiam *pro nobis esse mortuum*, in Scriptura S., inde patet ; quoniam 1. Tim. II. 5. mediator inter Deum & homines vocatur *homo & simul Deus* : Act. XX. 28. dicitur, *ipsum Deum* proprio Sangvine redemisse ecclesiam : 1. Joh. I. 7. Sangvinem *Jesu Christi Filii Dei* nos mundare a peccatis. In quibus locis omnibus, etsi de Deitate in se spectata non potest dici, quod habeat sanguinem ; quoniam tamen Filius Dei humanam naturam in unitatem personæ suæ divinæ recepit, adeo ut hæ naturæ arctissime, & modo inperscrutabili in eo sint conjunctæ ; rectissime potes dicere, sanguinem istum, quem Christus pro nobis in cruce effudit, esse sanguinem ipsius Dei ? eo quod per *ἀνταπόδοσιν* Deus sibi vendicat, quæ sunt hominis, & contra homo, quæ sunt Dei. Prorsus itaque exulat *ἀλλοίωσις* illa ZUINGLIJ CALVINIANORUMque, quando una natura nominatur, altera vero tantum intelligitur, vel, qua de altera in Christo natura loquentes, alterius vocibus utimur. Sic e. g. cum dicitur : *Filius Dei est passus*, Zuinglius cum asseclis intellexere per *subjectum*, nempe personam Filii Dei, illam tantum naturam, cujus proprium in prædicato exprimitur, nempe humanam, quasi sensus sit : Filius Dei, i. e. humana natura Filio Dei unita est passa. Similiter hæc propositio : *Dominus gloria est crucifixus*, juxta eos ita esset resolvenda ; caro, sive humana natura, Domino gloriæ unita, est crucifixa. Sed præterea, quod stante hac sententia, cadit unio personalis, & Nestoriana naturarum divulsio sequitur : cessat etiam omnis vera & realis *κοινωνία*, totumque redemptionis & salutis nostræ mysterium

penitus evacuatur. Nihil magis etiam ridiculum est, quam ista analysis: *Verbum*, i. e. humanitas caro facta est: *Deus est passus secundum humanitatem*, i. e. humanitas passa est, secundum humanitatem. Explodimus ergo ineptam istam *ἀλλοίωσιν*: & cum nostratibus jure meritoque defendimus, quod, sicut filius Dei carnem assumpsit in unitatem personæ suæ; ita ut assumpta caro *vere* sit filii Dei caro: ita etiam *vere* & *realiter* passus sit Filius Dei in assumpta carne. Adeoque quando dicimus, *Deus*, vel *Filius Dei est passus*; hanc propositionem ita intelligimus: Divina persona passa est, secundum naturam humanam, in personalitate Divina subsistentem. Ut ita passionis principium *quod*, sit ipsa persona divina, seu *Deus*; & principium *quo*, natura *humana*. Hanc vero nostram assertionem in Scriptura S. fundamentum habere, & præterea nudum hominem, vel meram aliquam creaturam (172), ad opus redemptionis humanæ perficiendum, non fuisse sufficientem; id jam ex superioribus abunde constat.

§. XXX. Christus itaque ipse Dei Filius lytron redemptionis humanæ persolvit, quando pro hominibus (173) passus ac mortuus est. *Solus* autem Christus est passus, non ut SABELLIANI contendunt; qui, quoniam Patrem, Filium & Spiritum S. unam eandemque esse personam, tria saltem nomina habentem, asseriebant: ita etiam Filio passo, Patrem & Spiritum S. passos esse, docebant. Sed falso, cum Deus non sit passus in essentia; sed incarnatus, in propria sua carne mor-

(172) Idem etiam veteribus Judæis visum fuisse, scil. genus humanum per nudam ac meram creaturam non posse redimi; ex ipsorum Rabbiorum scriptis probavit Raym. MARTINI in pugione fidei, p. 621. seq. Edit. Lips. 1687. sed Paris. p. 494.

(173) Et quidem pro solis hominibus, non vero pro Angelis, utpote quorum naturam non assumpsit, Ebr. II. 2.; neque pro se ipso, quia neque peccator, neque offendens fuit.

mortem sustinuerit. Præterea Christus *unicus & solus* est mediator inter Deum & homines; non, ut Papistæ somniant (174), qui in opere mediationis & intercessionis, Christo associant Mariam virginem, & sanctos defunctos. Sed ignorat Scriptura S. omnes alios mediatores, præter Christum, qui *solus torcular calcavit*, Jesa. LXIII. 3.; & qui *unus est mediator inter Deum & homines*, I. Tim. II. 5. Hinc merito a silentio Scripturæ ad totalem ejus rei negationem concludimus. Et, si etiam maxime quis Sanctorum potuisset pro aliis satisfacere; neque tamen constaret, voluisse eum, aut Deum sponsores voluisse recipere, inquit DANNHAWERUS (175). Hinc, quoniam nullus Sanctorum, sit quisque sit, pro hominibus mortem atque poenam vicariam sustinuit, & hoc modo pro eorundem peccatis satisfecit, nisi *solus Christus* (176): ideo nullus alius etiam mediator inter Deum & homines esse potest; præter *solum Christum*. Omnem enim Satisfactionem, & consequenter intercessionem alienam refellit illud Ps. XLIX. 8. 9. Ex his omnibus colligas, quam *excellens ac pretiosum* sit λόγος istud redemptionis humanæ, a Christo persolutum: quando ipse Deus proprio suo sanguine nos redemit. Quod Petrus in loco nostro, pretiosius esse asserbat omni auro, ac argento. Eo quod incorruptibile est, & habet infinitum valorem; cum sit ipsius Dei sanguis proprius Act. XX. 28. cui merito nihil potest comparari in cœlo nec in terra: & qui tam efficax est, tantæque

vir.

(174) Ipsa Pontificiorum variorum ex Scriptis suis verba diligenter collegit M. J. GUNTHERUS in demonstrat. solida ex Ep. ad Rom. quod Ecclesia Lutherana sit Apostolica; Romana vero Apostatica, c. VIII, p. 40. seq. prod. Lipsiæ, 1711. in 4to.

(175) in Hodomor. Spiritus Pap. Tom. II. Phantasm. XI. p. 878. seq.

(176) Mortem Christi poenæ vicariæ rationem habere, contra Socinianos & alios fuse defendit Gvil. OUTRAM in tr. de Sacrificiis. lib. II. c. 5. p. 295. seq.

virtutis, ut vel unica ejusdem guttula (177), omnia totius mundi peccata delere queat. Quando ergo solus Christi sanguis nos mundare potest a peccatis 1. Joh. I. 7., & consequenter infinitæ justitiæ divinæ pro nobis satisfacere; utique ipse est infinitus, & ita universos totius mundi thesauros pretiositate infinitis modis superat. Quicquid enim *absolute & in se* diuturnius est, est etiam præstantius.

§. XXXI. Ad veritatem tandem lytri redemptionis humanæ *logicam* referas, quod *λύτρον* redemptionis humanæ etiam pro tali agnoscendum & habendum sit, quale revera est: nimirum, quod sit *λύτρον* *vere & proprie* dictum; non autem *improprie* tale, ut SOCINIANI (178) contendunt; item quod sit *universale*, pro omnibus hominibus, omnibusque eorum peccatis; non vero *particulare*, ut CALVINIANI volunt, & tantum pro *solis* electis a Christo persolutum. Quod *λύτρον* hocce sit *proprie* dictum tale; inde constat, quoniam illud consequitur Satisfactio pro peccatis nostris *proprie* talis: quæ est pœnalis. Nam Christus hoc redemptionis *λύτρον* persolvens, eo ipso non tantum voluntati divinæ, sed etiam pro assumtis in se, & portatis peccatis nostris, justitiæ satisfecit. Et hanc Christi pro pec-

(177) Scil. si sanguis Christi spectatur in se, & sua natura. Si vero consideretur decretum Dei de effundendo sanguine Christi ad mortem usque; una gutta sanguinis Christi ad satisfactionem non fuit sufficiens. Siquidem propter unius guttæ sanguinis Christi effusionem, non secuta fuisset mors ipsius. Conf. interea HUNNII & WEGNERI diss. de Sanguine Christi supra §. XVII. n. 102. citatas.

(178) Optandum utique foret, ut horum saltem nomina nunc nota essent: sed sicut execrabilis illorum hæresis priscis temporibus jam altas radices egit; ita proh dolor! hac nostra ætate de novo in Anglia caput extollere videtur. Quod vero Deus clementissime prohibeat!

peccatis satisfactionem proprie talem probamus, (α) *quoniam Christus peccata nostra portasse, in Scriptura S. expresse asseritur.* Portare autem peccata, sensu Biblico, nihil est aliud, quam *pœnas peccati in se recipere, & sustinere*; atque ita lutione pœnarum, pro peccatis satisfacere. Et sic legitur *Christus tulisse languores nostros, & peccata nostra portasse* Jesa. LIII. 4. *peccata nostra ipsemet sursum tulisse in corpore suo super lignum* 1. Petr. II. 24. *agnus Dei portasse peccata mundi* Joh. I. 29. Non obstat Socinianorum ista objectio, *portare peccata* simplicem saltem eorum ablationem involvere, e.g. Exod. XXXIV. 7. & Num. XIV. 18. ubi etiam de Deo dicitur, quod *portet iniquitatem*, scil. non ferendo, sed condonando: adeoque hoc ipso isti satisfactionem Christi pro peccatis, ex hac phrasi colligi non posse, clamant. Sed pro diversitate subjectorum, phrasis hæc etiam diversimode est explicanda. Nam aliter Deus portat peccata, aliter vero Christus. Iste quidem dum ea remittit & *auferit*, ita, ut etiam pœna removeatur; hic vero, dum pro iis patitur. (β) *Quoniam Christus propter peccata nostra substitutive, seu vice & loco nostri est passus & mortuus.* Nam ob scelera nostra vulneratus est, castigatio pacis nostræ super ipsum erat Jesa. LIII. 5. *propter peccata nostra traditus est*, Rom. IV. 25. c. V. 28. *pro peccatis nostris mortuus est secundum Scripturas* 1. Cor. XV. 3. Christus se ipsum tradidit pro nobis, ut nos redimeret ab omni injustitia Tit. II. 14. Hæc & similia dicta passionem ac mortem Christi fuisse vicariam, satis superque testantur. Siquidem particulaὶ *ἀντὶ* & *ὕπὲρ* idem significant, quod *vice* seu *loco*, & quasi significatum *permutativum* (179) sustinent. Conf. 2. Sam. XVIII. 33. Rom. IX. 3. 2. Cor. V. 20. (γ) *Quia Christus victima pro peccatis factus est.*

M

(179) conf. Exc. STOCKII Interpr. Gr. §. 234. & §. 242.

est. Dixerat enim Jesaias, Messiam positurum **ⲙⲱⲛ** seu *sacrificium pro reatu*. Ipse est, qui per se ipsum peccatorum nostrorum expiationem fecit Ebr. I. 3., qui per immolationem sui ipsius peccatum e medio sustulit Ebr. IX. 26., qui se ipsum dedit *ἀντὶ πάντων* pro omnibus, 1. Tim. II. 6. Et hanc Christi mortem *vicariam* clarissime præfigurarunt victimæ illæ V. T., de quibus jam suo loco diximus. Hic id saltem addo, mortem Christi pro nobis ita fuisse comparatam; ut nihil aliud eandem consequi potuerit, quam vera & plena satisfactio. Mortem enim ideo sustinuit, quoniam ipsa erat stipendium & pœna peccati, cujus Christus se participem fecerat: quæ tamen non solum fuit finita, sed & simul infinita, ratione valoris ex personæ patientis dignitate. Ideoque contra SOCINIANOS recte defendimus, Christum pœnas infernales passum esse: licet hic easdem non senserit *extensive*, si æternam earundem, & nunquam finiendam cruciatuum infernalium durationem spectes; sustinuisse tamen *intensive*, seu quoad vim, rigorem, acrimoniam, pondus, extremitatem & substantiam. Cum tantum intensio sit de essentia pœnarum infernalium; extensio autem tantum accidens ex conditione subjecti finiti, non ex ipsa natura pœnarum infernalium promanans. Certe, quando Christus in cruce Matth. XXVII. 46. clamavit: *Deus mi! Deus mi! quare dereliquisti me* (180)? tunc omnes omnino cruciatus & dolores, quos saltem mente assequi licet, sustinuit. Siquidem *maledictus pro nobis factus erat*, Gal. III. 13. Nam minime opus fuit, ut Christus hoc modo nostri loco in æternum cruciaretur: quoniam fuit persona infinita. Quas tamen inferni pœnas damnati in æternum cum non possint exhaustire, ideo in æternum easdem sentire

(180) Vindicias horum verborum in pecul. dis. exhibuit D. M. SCHREIBER Regiom. 1716.

sentire coguntur. Ideoque Christus cruciatuum *extremitatem* sustinuit; sed *æternitatem* sustinere non debuit. Liquet hoc exinde, quia, licet culpa in se sit finita; infinita tamen redditur, quoniam Deus infinitus illa læditur. Similem in modum mors Christi, licet in æternum non durarit, infinita tamen est; quia persona infinita illam sustinuit. Id quod etiam de poenis infernalibus asserendum est. Et sane, ubi Christus in cruce clamavit: *consummatum est* (Joh. XIX. 30.); hac unica voce, tanquam sigillo confirmare voluit absolutissimum passionum suarum complementum, ac perfectissimam eorum omnium præstationem, quæ in V. T. de eo præfigurata, & ab illo tanquam Vade & Sponsore exigì poterant, conf. Joh. XIX. 28. Ex hæcenus dictis itaque satis SOCINIANORUM errores, quibus passionem & mortem Christi vicariam summo studio annituntur evertere, refelli possunt. Objiciunt enim, satisfactionem hanc Christi pro peccatis nostris esse *improprie* dictam, & *metaphorice* talem: quoniam per *acceptilationem* partis læsæ sit facta. Quasi Deus de jure suo ex peculiari quodam benignoque favore aliquid remiserit, & peccata hominum non ex rigore justitiæ suæ punire voluerit. Nec in hoc subsistunt: quin adhuc clament, eam plane esse superfluum. Quoniam Deus ex mera sua misericordia, peccata, etiam citra satisfactionem, potuit remittere. Adeoque Deum ipsum ex parte injustitiæ insimulant, quod scilicet innocentem pro iisdem interfici concesserit. Sed negamus, satisfactionem Christi pro peccatis nostris fieri per *acceptilationem*, & hoc modo liberationem ac vitam *precario* obtineri, per meram Dei indulgentiam ac misericordiam: eo quod facta est integre, ex justitiâ judicis, & persolutione rei debitæ (181), quæque liberationem ac vitam consequitur *merito*.

(181) Elegantem hanc in rem Christi cum morte Dialog. exhibet MA-

ritorie (182). Præterea, *potuit* quidem Deus per potentiam absolutam, sine satisfactione peccata remittere; sed quæritur: *an* etiam *voluerit* peccata h. m. condonare, & re ipsa sine satisfactione condonaverit? Id quod negatur. Obstat enim ejus justitia, quæ pro offensis satisfactionem requirit. Nil juvat hic ad homines provocare; qui injuriam illatam sæpe numero sine satisfactione, & debita citra solutionem remittunt. Nam inter Deum & homines magna est differentia. Deus enim non solum est persona læsa, sed etiam supremus Judex; cui, ob infinitam suam justitiam incumbit, peccata non impunita dimittere; sed satisfactionem exigere. Siquidem *justus est Jehovah*, & *rectum* quodlibet *judiciorum ejus*, Ps. CXIX. 137. Aliter vero se res habet cum hominibus: qui, etsi injuriam illatam, vel debita condonant; nihilominus tamen justitiæ, quæ a Magistratu, aut illo, qui ejus vices gerit, administratur, suum relinquunt negocium. Quoniam in superioris potestate adhuc situm est, non obstante facta a parte læsa condonatione, ex præscripto legis, & secundum justitiam cum lædente adhuc procedere. Imo, quando Christus Deo, nostri loco, satisfecit; magna nihilominus Dei erga homines bonitas ac misericordia elucescit, (quam nemo satis eloqui potest, etsi etiam τῆς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων præditus esset, 1. Cor. XIII. 1.). Quod, dum pretium exigit, & pœnas debitas a nobis postulat, ex sua tamen misericordia, cum non

CARIUS Ægyptius, Hom. XI. §. 10. p. 142. seq. Edit. Lips. 1714. Adde J. W. JÆGERI diss. de Pretio Redemptionis per Christum accurato & ἰσορροπῶν, quæ prod. Tub. 1716.

(182) SOCINIANI quidem ex 1. Petr. II. 21. inferunt, Christum non vere pro peccatis nostris satisfecisse; sed ipsum passione hac nobis exemplum duntaxat dedisse. Verum hos & alios hæreticos docte refutavit Val. ALBERTI in pecul. diss. ad h. l. de passione Christi meritoria & exemplari, edit. Lipsiæ 1695.

non essemus solvendo, redemptionem nostram, per filium suum instituendam, decreverit, & re vera præstandam curarit. Jam itaque satisfactionem Christi pro peccatis nostris, non per solam ac nudam acceptilationem factam; sed non prius, quam *λύτρον* sufficiens pro peccatis esset solutum, insecure esse; evincunt loca sequentia, scil. Matth. XX. 28. Marc. X. 45. 1. Tim. II. 6. Eph. I. 7. Col. I. 14. Rom. III. 24. Ebr. IX. 12. Gal. III. 13. c. IV. 5. 1. Petr. I. 18. 19. 2. Petr. II. 1. Apoc. XIV. 3. 4. 1. Cor. VI. 20. c. VII. 23. Reliquis SOCINIANORUM contra satisfactionem Christi pro peccatis nostris objectionibus, non minus docte, quam sufficienter responderunt alii (183), quos vide.

§. XXXII. Postquam itaque vidimus, satisfactionem pro nobis a Christo præstitam, esse *proprie* talem; nunc etiam ad alterum membrum progrediendum est, quod veritatem lytri

M 3

hujus

(183) conf. Gvil. OUTRAM in tr. de Sacrificiis, lib. II. c. VI. J. A. SCHMIDII diss. de veritate Satisfactionis contra Socin. edit. Helmst. 1709. P. P. PESAROVII diss. de Satisfactione Salvatoris nostri pro peccatis, contra Socin. hab. Regiom. 1705. Mich. WALTHERI diss. ad Jes. LIII. 5. 6. & 1. Tim. II. 5. 6. de Satisfactionis Christi certitudine recus. Witteb. 1718. Sed monendum adhuc est, cavendum esse, ne putemus, nos ipsos in Christo esse punitos, quando sæpe dictum est, Christum poenas peccatorum nostri loco dedisse. Nam in eum, qui in alio punitur, etiam mala ipsa illata redundant. Quemadmodum parentes in filiis suis sæpe punitos asserimus: quando ex horum calamitatibus, damnum, dolor, infamia, ceu poena aliqua ad illos redit. Sed in poenis, quas Christus nostri loco sustinuit, res aliter est comparata. Utpote ex quibus non solum nihil mali aut damni, sed potius peccatorum nostrorum remissio & salus æterna fluit. Hinc aliud est, *nos in Christo*, ac *Christum pro nobis* poenam luere. Nam ex poenis Christi nullum damnum capimus, sed eadem eo potius pertinent, ut nos a poena liberent,

hujus logicam constituit. Ut etiam nobis constet de ejusdem *universalitate* : quod omnes homines concernat, & omnia eorum peccata exhauriat. Certe, si meritum Christi ad omnes se extendit homines ; necessario Christus etiam pro omnibus satisfecit (184). Hoc vero varie probatur, I.) quia meritum Christi ad totum mundum trahitur, ut Joh. I. 29. *Ecce ! agnus Dei, qui tollit peccata mundi* 1. Joh. II. 2. ; *Christus est propitiatio* (185) *pro totius mundi peccatis*. II.) *ex dictis manifeste universalibus*, e.g. Jesa. LIII. 6. *nos omnes quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, & posuit in eo Deus nostrum omnium iniquitatem* : Rom. VIII. 32. *Deus proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* : 2. Cor. V. 14. *si unus pro omnibus mortuus est, omnes mortui sunt* : Ebr. II. 9. *Jesus, Dei gratia, pro omni gustavit mortem* : 1. Tim. II. 6. *Jesus se dedit ἀντὶ πάντων pro omnibus*. III.) *Quoniam meritum Christi etiam ad reprobos, & in sua culpa pereuntes extenditur*. Sic dicitur Rom. XIV. 15. *ne cibo tuo illum perdas, pro quo Christus mortuus est* : 1. Cor. VIII. 11. *& peribit frater infirmus in tua Scientia, propter quem Christus mortuus est* : 2. Petr. II. 1. *inter vos erunt Pseudo-Doctores, qui subinducunt hæreses perditionis, & eum, qui mercatus est illos, Dominum abnegantes, inducentes sibi ipsis celestem*

(184) Nam Satisfactio & meritum Christi diversis respectibus ab invicem differunt : scil. *Satisfactio* antecedit, *meritum* consequitur. Illa fit Deo, ejusque justitiæ : Deo vero Christus non promeruit salutem ; sed hominibus. *Meritum* in genere præcedit ordinem ad mercedem ; *Satisfactio* ad injuriam compensandam. *Satisfactio* Christi est solutio nostrorum debitorum, quibus Deo eram obstricti ; *meritum* autem oritur ex impletione legis, & passione indebita, &c.

(185) conf. hic P. ANTONII disc. ad h. l. de ἱλασµῶ dolentibus conscientiiis constituto, edita Halæ 1698.

rem interitum. Ergo pro omnibus in universum hominibus Christus passus ac mortuus est ; ita , ut omnia quoque eorum peccata expiaverit. Quod patet ex 1. Joh. II. 2. , Christus est propitiatio pro peccatis nostris : imo non pro nostris tantum , sed pro totius mundi (peccatis) : Tit. II. 14. redempti dicimur ab omnis peccati reatu : 1. Joh. I. 7. sanguis Christi nos emundat ab omni peccato : Mich. VII. 19. projecit in profundum maris omnia peccata nostra (186). Tandem etiam Christus pro omnibus peccatorum pœnis satisfecit. Nam dicitur Jesa. LIII. 5. castigatio nostræ pacis super eo fuit , & vulnere ejus sanati sumus : Gal. III. 13. Christus nos redemit a maledictione legis , factus pro nobis maledictio : Ebr. II. 9. Christus ex Dei gratia pro omni gustavit mortem. Sed evidentissimis hisce Scripturæ S. locis contrarium statuunt CALVINIANI eorumque asseclæ ; contendentes , Christum non pro omnibus ac singulis hominibus , sed pro solis electis , qui olim crediderunt , dum credebant , vel deinceps per gratiam ejus credituri erant , mortuum esse atque satisfecisse. Confugiunt isti ad ejusmodi Scripturæ loca , quæ mortem Christi saltem ad multos , non vero omnes restringunt , e. g. Matth. XX. 28. Marc. X. 45. Ebr. IX. 28. Joh. X. 15. Eph. V. 25. Act. XX. 28. Sed præterquam , quod omnes etiam sunt multi ; vox πολλοί non semper est signum particularitatis , sed aliquando omnes significat : e. g. Rom.

(186) conf. J. C. DANNHAWERI Hodomor. Spiritus Pap. Tom. II. p. 264. seq. Certe , si Christus pro omnibus peccatis satisfecit , tunc etiam pro peccato in Spiritum S. satisfecit. Quod patet , quoniam eum pro peccatore in Spiritum S. satisfecisse evincunt 1. Joh. I. 7. c. II. 2. 2. Cor. II. 4. seq. Joh. I. 29. Ebr. X. 29. Accedit , quod alias non esset dicendum peccatum : quoniam Christus tantum pro peccatis eorumque pœnis satisfecit. Vide interim J. F. MAYERI diss. de peccatore & peccato in Spiritum S. qu. 2. Witteb. recus. 1718.

Rom. V. 15. coll. Jesa. LXIV. 6. Rom. III. 23. adde Dan. XII. 2. coll. Joh. V. 28. 29. item Matth. XX. 16. c. XXII. 14. *multi sunt vocati, sed pauci sunt electi.* Nimirum, ad unumquemque hominem spectant ista Matth. III. 2. c. IV. 17. Act. III. 19. Marc. I. 15. *agite poenitentiam & credite Evangelio.* Docemur vero in Evangelio, Christum ideo in mundum venisse, ut esset Salutis æternæ restaurator (Joh. III. 17.), & post exaltationem suam dolorosam, *omnes* ad se traheret (187); ut *omnes* ad agnitionem veritatis venirent, 1. Tim. II. 4. coll. Ezech. XVIII. 23. Quod autem multi pereant, & pauci salventur; id fit propria ipsorum culpa. Quoniam hanc oblatam Dei gratiam vera fide sibi non applicant; sed frivole respuunt, ac in satisfactionem & mortem Christi nullam fiduciam ponunt. Exinde tamen non sequitur, quod Christus tantum pro solis electis satisfecerit. Nam *electi* propterea dicuntur *peculium* aut *ecclesia Dei*; quoniam *liberi facti* per mortem Christi a peccato, *serviunt justitiæ*, juxta Rom. VI. 13. & diligentes sunt in exercitio bonorum operum, tanquam *purificati & redempti* ab omni iniquitate, Tit. II. 14. Prætereaque, omne adversus peccata & mortem æternam præsidium, unice in morte & merito Christi quærunt, & illud vera fide etiam sibi applicant: ideoque salvantur. Reprobi autem propterea damnantur, quia secus faciunt; non vero, quasi Christus pro ipsis non esset mortuus ac passus, sed quoniam non credunt, juxta Joh. III. 18. Deus enim nec vult, nec tenetur, iis satisfactionis fructum impertiri, qui eandem respuunt, nec fide sibi applicant. Objiciunt adhuc CALVINIANI illud Joh. III. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret pro eo, &c.* ubi per *mundum* solos electos intelligi volunt. Sed con-

(187) conf. Magn. J. F. BUDDEI diss. ad Joh. XII. 32. de Servatoris nostri exaltatione dolorosa ejusque effectu, habita Jenæ 1707.

contra stylum Scripturæ sacræ: utpote cui non usu venit, coetum electorum, sed vel universum genus humanum, vel colluviem impiorum, hoc nomine insignire. Eleganter sane ad hanc objectionem SCHERTZERUS (188) respondet: *finge*, inquit, mundum h. l. esse solos electos; *prodibit hæc analysis*: Deus dilexit mundum, i. e. *credentes & electos*, ut omnes credentes & electi, *qui credunt*, salventur: qui vero credentes & electi *non credunt*, damnentur. Sic *credentes incredulos*, & *electos reprobos* habebimus; *quod absurdum*. Inconcussa igitur manet sententia nostra expectatissima; qua credimus, Christum non solum pro omnibus *hominibus* (189), sed etiam pro omnibus eorum *peccatis*, atque *pœnis* satisfecisse (190). Et quidem absque jactura æternæ salutis, aliam fidem tenere non possumus, juxta Joh. III. 14. usque 18. coll. Marc. XVI. 16.

§. XXXIII. Itaque ex verissimis hisce præmissis rectissime inferimus, *λύτρον* hoc redemptionis humanæ a Christo persolutum, esse *sufficientissimum*. Est enim adæquatum, non solum *a parte hominum*, quoniam existit *λύτρον* universale, (de quo in §. præced. actum est); sed etiam *a parte Dei*, eo quod infinitæ Dei justitiæ etiam a persona infinita fuit satisfactum.

N

Nam

(188) in System. Theol. p. 210.

(189) Et quidem non

solum pro iis, qui nunc vivunt, aut adhuc nascituri sunt; sed etiam pro iis, qui jam mortui sunt, imo tempore V. T. vixerunt. Nam passio Christi profuit, antequam fuit. Et licet Christus in V. T. *non actu* se victimam obtulerit, *virtute* tamen *victimæ* aliquando *offerendæ*, Deum etiam in V. T. movit, ut hominibus propitius esset. Nam ejus meritum habet valorem æternum ac infinitum. Conf. Ebr. IX. 15. Apoc. XIII. 8.

(190) Ita, ut in hac vita peccatum non simpliciter auferatur, sed saltem remittatur, & tollatur reatus, (tanquam formale peccati), ut in judicio divino peccatum reputetur pro nullo. In altera vero vita tolletur etiam labes, quæ est materiale peccati; & hoc tunc erit non-ens.

Nam omnis infinitus valor est etiam sufficiens. Satisfecit vero Christus toti S. S. Trinitati, & certo respectu etiam sibi ipsi. Quatenus enim *satisfecit ut mediator*, respicitur ut Θεάνθρωπος; at quatenus *ipse etiam satisfactionem postulavit*; præcise ut Deus, auctor & vindex legis, per essentiam justus, intuendus est. Porro satisfecit Christus obedientia tum *activa*, tum *passiva*. Istam probant Rom. V. 18. seq. c. VIII. 3. 4. c. X. 4. 5. Gal. III. 12. Matth. V. 17. Gal. IV. 4. 5. 2. Cor. V. 21. Ebr. X. 7. 10. Ps. XL. 9. Joh. XVII. 19. Phil. II. 7. Hanc ostendunt Rom. IV. 25. c. V. 6. 1. Cor. XV. 3. 1. Joh. II. 2. c. IV. 10. 1. Petr. II. 24. Sufficientia autem Lytri redemptionis humanæ probatur I.) *quia in Scriptura S. redemptionis nostræ expressa fit mentio*, e. g. Matth. XX. 28. Rom. III. 24. 1. Tim. II. 6. 1. Petr. I. 18. 19. Tit. II. 14. Gal. III. 13. c. IV. 5. & alibi passim. Certe effectus testatur de causa. Ni enim λύτρον hocce redemptionis humanæ fuisset sufficiens; non potuisset dici in Scriptura S., nos morte Christi esse redemptos. Jam vero hoc expresse in Scriptura S. asseritur: ergo Deo plenissime est satisfactum (191); & consequenter hoc λύτρον etiam fuit sufficiens. II.) *quia homines Deo sunt reconciliati*, ut patet ex Rom. V. 10. 2. Cor. V. 18. 19. 1. Joh. II. 2. quod itidem dici non potuisset, nisi λύτρον hoc redemptionis fuisset sufficiens. Quoniam Deus ab æterno decrevit, humanum genus non prius in gratiam recipere, quam

(191) Quod supra ex variis Scripturæ locis probatum est. Nec obstat, quod satisfactionis vox in ea non expresse legatur: sufficit, quod ipsa res reperiatur. Non secus ac res cum peccati originalis vocabulo se habet. Sed ex obcecatione Sociniani satisfactionem Christi negant. Sic enim expresse SOCI-
NUS P. III. de Christo Servatore c. VI. p. 204. Oper. tom. II, Edit. Irenop. 1656. ait: *etiamsi non semel, sed sæpe in S. monumentis scriptum extaret, Christum pro peccatis nostris divine justitiæ satisfecisse; non idcirco tamen rem prorsus sic se habere, crederem, (ut vos opinamini).*

quam Justitiæ suæ infinitæ & læsæ ex æsse fuerit satisfactum. *Justus enim est Deus in omnibus viis suis.* Hinc peccata non potest dimittere impunita. Conf. Exod. XX. 5. c. XXXIV. 7. Num. XIV. 18. Deut. V. 9. Jer. XXX. 11. c. XXXVI. 28. Neh. I. 3. Ps. CXLV. 17. Ps. CXIX. 137. Rom. I. 32. c. II. 5. 6. 2. Thes. I. 6. Apoc. XVI. 5. 6. Futilis sane est SOCINIANORUM objectio, & nullius momenti: quando contendunt, legi in Scriptura S., *nos quidem Deo esse reconciliatos; sed Deum non nobis.* Nam idem est, quodcunque dicas; quoniam Christus utrinque inimicitiam interemit. Quod autem potius dicitur, nos Deo esse reconciliatos, quam illum nobis; id ideo fit, quoniam ille est læsus, & nos lædentes. Jam qui alterum offendit, ille usitate loquendo, dicitur ei, quem offendit, reconciliari, conf. Matth. V. 24. I. Cor. VII. 11. 2. Cor. V. 20. *Effectus* tandem, & *consequentia* lytri hujus redemptionis sunt, *tum* plenaria peccatorum nostrorum remissio, & nostra justificatio, vi Rom. III. 24. Matth. XXVI. 28. Eph. I. 7. Ebr. IX. 22. Nam utraque obedientia Christi tam activa, quam Passiva coram Deo nobis imputatur. Quod patet ex Rom. III. 19. Col. II. 14. Gal. III. 13. c. IV. 4. 2. Cor. V. 21. I. Cor. I. 30. *Tum* liberatio nostra ab ira Dei, ac damnatione æterna: vid. I. Thes. I. 10. c. V. 10. Qua fit, ut non amplius simus filii iræ, (Eph. II. 3. coll. Rom. I. 18.) sed hæredes vitæ æternæ, juxta Ebr. IX. 15. coll. Eph. I. 18. Act. XX. 32. Gal. III. 18. Et ita, quando quidem per *λύτρον* hoc redemptionis a Christo solutum, liberati a potestate diaboli, facti sumus peculium Christi, (Tit. II. 14. I. Petr. II. 9.). Hinc dici potest, *quasi Deus nos Christo vendiderit*, non quidem alienando a suo dominio; sed a potestate iræ, cui eramus obnoxii (192). In hoc ergo redemptionis humanæ negotio *captivi* erant omnes homines in toto mundo, juxta Rom. III. 19. *Detinens* captivos erat Deus, ut-

N 2

pote

(192) ut observat J. LORINUS in Comm. sup. I. Petr. I. 18. 19.

pote qui peccatis erat læsus. *Redimens* Christus mediator, 1. Tim. II. 6. *Pretium* redemptionis vero patet ex Ebr. IX. 14. Matth. XX. 28. 1. Tim. II. 6. Quæ omnia, redemptionem nostram fuisse vere & proprie dictam, abundantissime comprobant. Ac certe, *per hoc manifestata est Charitas Dei*, (sc. Patris (193)) *in nos, quod filium illum suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum*: vid. Joh. III. 16. Rom. V. 8. 1. Joh. IV. 9.

§. XXXIV. Scimus ergo, Christum lytro persoluto, nos redemisse, atque ita *gratiam per eum præstitam esse*, Joh. I. 17. Quoniam ex æterno Patris consilio in hunc mundum venit, ut servetur *per eum*: adeoque nos vocaremur ad æternam gloriam *in Christo Jesu*, jux. Joh. III. 17. coll. 1. Petr. V. 10. Christus itaque salutem nostram operatus est. Hinc merito quæritur, *an B. LUTHERUS Arianismi insimulari queat, quando Christum instrumentum Patris vocavit* (194)? Enimvero respondetur: particula *διὰ* non solum notat causam *instrumentalem*; sed etiam *efficientem principalem* (195). Sic Joh. I. 3. dicitur, per λόγον ὑποσῃκόν omnia esse facta: scil. λόγος iste ipse fecit, ut patet ex collatione Ebr. I. 10. Apoc. IV. 11. Sic contingit aliquando, ut sæpe quidam aliquid per se ipsum faciat, quemadmodum Christus purificationem peccatorum nostrorum per se ipsum instituisse dicitur Ebr. I. 3. Nonne vero absurdum foret, asserere, quendam esse instrumentum sui ipsius. Idem etiam de particula *ἐν* dictum esto (196). Nec est,

(193) Caveamus tamen, ne forte cum SOCINIANIS inde concludamus, quasi amor Christi major fuerit erga homines, quam Dei Patris. Nam utriusque amor fuit maximus & summus: Patris, in missione & datione Filii; Filii in spontanea & prompta officii mediatoris susceptione, & executione.

(194) Citante J. FECHTIO in Syllog. Controv. recent. diss. XXI. §. 12.

(195) conf. Excell. STOCKII. Interpr. Gr. §. 239.

(196) ibid. §. 231.

est, ut quis objiciat, si Christus est mediator inter Deum & homines, quod sit Patre ignobilior, adeoque causa salutis nostræ instrumentalis. Hoc enim non est de essentia mediatoris, ut semper minor sit parte læsa. Mediator quippe, *ut sic*, non inferiorem, sed *conciliatorem* denotat: qui etiam potest esse æqualis, prout Christus re vera cum Patre æqualis est, quoniam est unus cum eo & Spiritu S. in essentia, 1. Joh. V. 7. Sicuti eadem ratione in rebus mundanis mediator parti læsæ potest esse æqualis. Quemadmodum e. g. Rex a subditis offensus, per mediationem alius Regis placari poterit; licet hic ipsi sit dignitate æqualis. Imo nil impedit, quin pro conditione circumstantiarum, mediator major sit utraque parte, scilicet tam læsa, quam lædente: e. g. si Baro & Nobilis insignis de re aliqua inter se certent; ac Comes aliquis vel Princeps maxime anniteretur, & re ipsa etiam efficeret, ut partes litigantes denuo in gratiam redeant. Tunc Comes ille vel Princeps foret inter partes adversas mediator, quamvis utraque parte dignitate major. Hoc vero de solis hominibus, & de negotiis mundanis accipi volo. Sed quid opus est multis (197)? Quando Lutherus vocat Christum instrumentum Patris; tunc ea improprietatis libertate usus est, qua Scriptura S. Christum *Dei brachium* Jesa. LI. 9. c. LII. 10. c. LIII. 1. c. LIX. 16. c. LXIII. 5. Luc. I. 51. nec non *manum Dei*, juxta quosdam; & Christus ipse, Spiritum S. *digitum Dei* appellavit: vid. Matth. XII. 28. coll. Luc. XI. 20. Quemadmodum scilicet, quando Spiritus S. *Dei digitus* appellatur, ad virtutem Spiritus S., in Christo operantis, respicitur (198): sic etiam, ubi Christus dicitur instrumentum Patris, LUTHERUS ad infinitum istum amorem, summam gratiam & misericor-

(197) conf. Seb. SCHMIDII Colleg. Bibl. V. T. posterius, p. 307. seq.

(198) conf. Exod. VIII. 19. & Sal. GLASSII Philol. Sacr. lib. V. tr. I. cap. 7. p. 1126. Edit. Jen. 1668.

ricordiam Dei nunquam exhaustiendam, respicit; quam erga miseros homines fovet, & per Filium suum, ac in Filio suo his manifestavit, juxta Rom. V. 8. 1. Joh. IV. 9. Ideoque his præmonitis, Lutherum nostrum ab Arianismi suspicione jure meritoque defendimus.

CONCLUSIO.

Hæc jam sunt, quæ mihi occasione locorum, in rubro dissertationis allegatorum, de *λύτρω* redemptionis humanæ, dicenda videbantur. Hoc saltem adhuc monendum, ut, cum sciamus, Christum nostri loco legem perfectissime implevisse, & nos ab ejus maledictione liberasse; ne putemus, quasi nobis nunc jam in omne peccatorum genus pro lubitu ruere liceat. Sed id potius meditemur, quomodo pro summo hoc Dei amore, quo proprium Filium in mortem pro nobis tradidit, debitam nostram gratitudinem, aliquali saltem ratione queamus testari? in tantum, scil., in quantum in hoc mundo, per vires humanas, licebit: reliquam reservaturi, donec eum videamus a facie ad faciem. Hoc vero fiet, si considerabimus, finem mortis Christi fuisse, non solum satisfactionem pro peccatis nostris; sed etiam sanctificationem nostram. Hinc exemplum, quod præbuit, sequamur, juxta 1. Petr. II. 21. Tit. II. 14.; omniaque a nobis peccata cessent, considerantibus illud Apostoli: *peccabimus, quia non sub lege, sed sub gratia sumus? Absit. Liberati a peccato, servi facti sumus justitiæ*, Rom. VI. 15. 18. Caveamus, ne peccaminosa vita nostra Christum denuo crucifigamus, *Ebr. VI. 6.*: sed eum glorificemus in corpore nostro: quoniam tam care ipsi constitit redemptio nostra, 1. Cor. VI. 20. Quo ipso Christus nos constrinxit, ut posthac non nobis vivamus; sed ei, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit, 2. Cor. V. 14. 15. Certe, quo plura & majora sunt beneficia accepta; eo major etiam gratitudo exigitur. Majus autem beneficium Deus nobis exhibere non potuit, quam quod nos salvat gratis, intuitu meriti Christi. Hinc æquum est, ut ipsi, quantum licet, serviamus in sanctitate & justitia, Luc. I. 75. Nam *ideo æenia est apud Deum, ut timeatur*, Ps. CXXX. 4. Plura non addo. Faxit Deus, ut hæc omnia in sui Gloriam, & hominum solatium scripta sint. Itaque stylo jam sub pulvinar reposito, in Nomine Dei, ut orsus sum, huic dissertationi impono quoque

F I N E M.

SYNOPSIS.

PROCEMIUM ex Ps. XLIX. 8. 9. §. I. Dicta utriusque foederis, tam in textu originali, quam in versionibus, proponit. §. II. Varias de Jesa. LIII. interpretationes in genere exhibet. §. III. Indicat, initium hujus vaticinii ex cap. LII. repetendum esse. §. IV. De ista Judeorum sententia agit, quæ bocce caput de Populo Israelitico exponit. §. V. Sed refutatur, (a) testimoniis veteris Synagoga. §. VI. (β) Exemplis illorum, qui sola lectione hujus cap. ad christianam fidem perducti sunt. §. VII. (γ) Ex contextu. §. VIII. Reliquæ Judeorum hujus capituli expositiones, una cum suis confutatoribus nominantur. §. IX. Christianos, in hoc cap. de Messia agi, convincere debet (α) infallibile testimonium Spiritus S. in N. T. §. X. (β) Patrum & Interpretum Christianorum consensus universalis. §. XI. De miseria hominum maxima conqueritur. §. XII. XIII. XIV. XV. Exegesi loci Jesa. LIII. 10. tradunt. §. XVI. Agit de Sacrificiis V. T., utpote quæ sacrificium Christi præfigurarunt. §. XVII. De animalibus, quæ in V. T. ceu victimæ immolabantur, differit. §. XVIII. Summum Pontificem V. T. tanquam typum Christi introducit. §. XIX. Quenam sacrificia Christi sacrificium præ cæteris præfiguraverint, indicat. §. XX. XXI. XXII. Exegesi loci 1. Petr. I. 18. 19. sistunt. §. XXIII. Vocem τὸ λύτρον philologice considerat, & præterea ejusdem homonymiam, synonymiam, divisionem, significatumque vicarium evolvit, qui ex lingua Arabica illustratur. §. XXIV. Occupatur circa veritatem lytri hujus metaphysicam, quæ imprimis contra Turcos asseritur, & quidem generatim. §. XXV. In specie refelluntur (α) ex testimonio Scripturæ S. §. XXVI. (β) ex testimonio humano. §. XXVII. Progreditur ad veritatem lytri redemptionis physicam, & ostendit, Christum fuisse verum Deum. §. XXVIII. Et verum hominem, eumque secundum utramque naturam esse nostrum mediatorem. §. XXIX. Con.

Contra nonnullos hæreticos id evincit. §. XXX. Præterea est unus ac solus mediator inter Deum & homines. Ibi etiam de pretiositate hujus lytri sermo est. §. XXXI. Veritatem hujus lytri logicam considerat, & imprimis, illud esse λύτρον proprie dictum, contra Socinianos demonstrat. §. XXXII. Universalitatem hujus lytri, contra Calvinianos, adstruit. §. XXXIII. De sufficientia lytri redemptionis humanæ disferit. §. XXXIV. An B. Lutherus Arianismi accusari queat, quod Christum instrumentum Patris dixerit? breviter examinat. Conclusio.

CORRIGENDA.

Pag. 2. lin. 19. leg. *nobis*. it. lin. 24. l. הון p. 7. lin. 1. l. innumeris. ibid. num. 2. in not. lin. 2. l. MARRACCH. p. 9. lin. 6. leg. non interrupta. p. 15. lin. 17. l. JALKUT. p. 18. lin. 4. l. *Francosurtensibus*. p. 21. lin. 23. l. Judæi. p. 26. lin. 12. l. Spiritus. p. 29. num. 65. in not. lin. 2. l. coincidit. p. 32. lin. 20. l. oblatas. p. 36. lin. 6. l. מנהכר it. lin. 8. l. מנהכה it. lin. 21. l. *doctrina*. p. 47. lin. 11. l. alliniebatur. p. 49. lin. 15. l. sacrificium. p. 59. num. 132. in not. lin. 2. l. in Jov. Trag. p. 60. lin. 18. l. probatam. Si forte alia adhuc obvia fuerint, ea B. L. ipse corrigat.

Danz, Johann Andreas,

Diss. philol. theol. de lytrō redemptionis humanae

Jena 1720

4 Diss. 2447#Beibd.5

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10837216-5

VD18 14943018-001